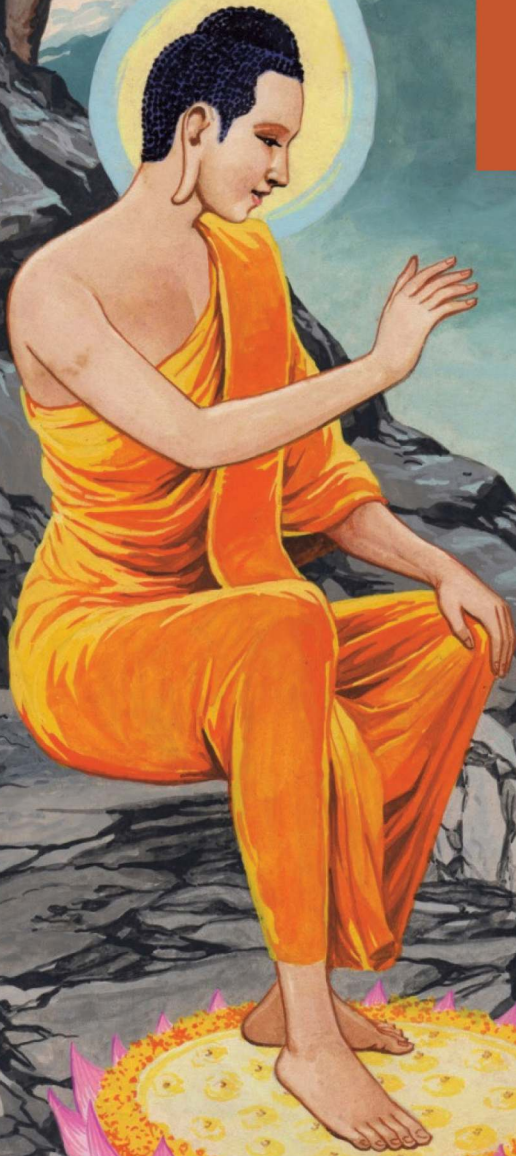

ธรรมศึกษา ชั้นโท

ระดับมัธยมศึกษา

— พุทธศักราช ๒๕๖๔ —

1 เลด | ๑๐๖๖

ธรรมศึกษา ชั้นโท ระดับมัธยมศึกษา

หลักสูตรธรรมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๕๗
ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๖๔

หนังสือธรรมศึกษา ชั้นโท ระดับมัธยมศึกษา

ISBN : 978-616-93978-4-7

พิมพ์ครั้งที่ ๑ / ๒๕๖๕ จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม

© สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

ผู้จัดทำ

สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง

ถนนพระสุเมรุ แขวงบวรนิเวศ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐

สถานที่พิมพ์

โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

ถนนบำรุงเมือง แขวงบ้านบาตร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร
๑๐๑๐๐ โทรศัพท์ ๐-๒๒๒๓-๓๓๕๑, ๐ ๒๒๒๓ ๕๕๔๘

ภาพหน้าปก

จิตรกรรมผลงานของอาจารย์เหม เวชกร เล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอน สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมโปรดนายขมังธูผู้ได้รับการว่าจ้างให้ลอบปลงพระชนม์ โดยแสดงให้เห็นถึงพระคุณธรรมสำคัญ คือ “การให้อภัย” ซึ่งเป็นคุณธรรมที่คนทุกคนควรได้รับ เพราะทุกคนต่างมีโอกาสที่จะทำผิดพลาดได้ และยังแสดงให้เห็นว่าธรรมะของพระพุทธองค์นั้นปราศจากเวรภัยและไม่เป็นศัตรูกับผู้ใดยกเว้นแต่อกุศลเท่านั้น โดยประการสำคัญเป็นการนำเสนอภาพ “โลกัตถจริยา” ในพระฐานะผู้ทรงแสดงความจริงที่เป็นประโยชน์แก่สังคมโลก

คติธรรม

สำหรับผู้ศึกษาหลักสูตรธรรมศึกษา ตามหลักสูตรสนามหลวง แผนกธรรม

ยथा จ พุทธา โลกสมิ
เต อิมิ ธมฺมํ ปกาเสนติ

อุปฺปชฺชนฺติ ปภงฺกรา
ทุกฺขูปสมฺคามินิ.

เมื่อพระพุทธเจ้า ผู้ทำความสว่างอุบัติขึ้นในโลก พระองค์ยอมประกาศธรรมสำหรับดับทุกข์นี้

พ.ปฎิ. ๓๑/๔๓๘

สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้ธรรมอันสุขุมลึกซึ้ง แล้วได้ทรงพระกรุณาสั่งสอนพุทธสาวก พุทธสาวิกาให้ได้รับรู้ และรับประโยชน์จากธรรมที่ได้ทรงค้นพบนั้นด้วยตนเอง หาใช่ด้วยการวิงวอนไหว้กราบต่อพระองค์ผู้ทรงเป็นศาสดาแห่งศาสนาไม่ โดยที่สุด แม้เมื่อถึงคราวที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ท่านพระอานนท์เถระเจ้าทูลถามว่าจะทรงตั้งผู้ใดเป็นศาสดาแห่งพระพุทธศาสนาสืบแทนพระองค์ ก็ได้ทรงตั้ง ธรรมและวินัยที่ทรงแสดงและทรงบัญญัติไว้แล้วเป็นศาสดาแทนพระองค์เมื่อพระองค์ดับขันธปรินิพพานแล้ว

ฉะนั้น “ธรรม” จึงเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนา ทั้งในประการที่เป็นศาสดาสืบแทนพระองค์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และในฐานะที่เป็นชีวิตจิตใจ เป็นแก่นกลางที่สำคัญต่อความดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา

การที่จะดำรงพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวต่อไปได้ จึงสำคัญที่จะต้องรักษาธรรมที่สมเด็จพระบรมศาสดาทรงประกาศไว้แล้วให้คงอยู่ได้โดยถูกต้อง การที่จะรักษาธรรมที่สมเด็จพระบรมศาสดาทรงประกาศไว้แล้วให้คงอยู่ได้โดยถูกต้อง ก็สำคัญที่พุทธบริษัทจะต้องปฏิบัติธรรมนั้นให้บริบูรณ์ การที่พุทธบริษัทจะปฏิบัติธรรมนั้นให้บริบูรณ์ได้ ก็สำคัญที่จะต้องศึกษาธรรมนั้นให้เข้าใจถ่องแท้ด้วยปัญญาเป็นเบื้องต้น

โดยนัยนี้ การศึกษาธรรม คือ “ธรรมศึกษา” นั้น จึงเป็นกิจที่สำคัญที่ส่งผลไม่จำเพาะแต่จะเป็นหนทางไปสู่การพ้นจากทุกข์ตามกำลังการปฏิบัติของผู้ศึกษาแต่ละคนเท่านั้น หากแต่ยังเป็นกิจสำคัญอันควรแก่การอนุโมทนา เพราะเป็นกิจที่จะมีผลช่วยดำรงพระพุทธศาสนาให้ถาวรวัฒนาต่อไป

ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจาริ.

ธรรมแล ย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม

พ. เดร. ๒๒/๓๓๔., พ. ข.ทสภ. ๒๗/๒๙๐.

ขออำนาจแห่งสิ่งจางานี้ จงอำนวยสิริสวัสดิพิพัฒน์ไพบูลย์ในพระพุทธศาสนาแก่สาธุชน ผู้มีมนัสเลื่อมใสในพระรัตนตรัย และได้อุทิศสละประกอบ “ธรรมศึกษา” ตลอดกาลนาน เทอญ

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ
(สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

คำปรารภ

การศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์สยามแต่โบราณสมัย แบ่งออกเป็น ๒ แผนก คือ แผนกบาลี และแผนกธรรม การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีนั้นมีมาตั้งแต่ดั้งเดิม เป็นการศึกษาภาษาบาลีเพื่อที่จะสามารถ เข้าถึงและเข้าใจคัมภีร์ต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาซึ่งทรงไว้หรือรจนาไว้ ด้วยภาษานั้นมาแต่เก่าก่อน ผู้ที่สอบไล่ได้ เรียกเป็นบาเรียน หรือเปรียญ ตามชั้นภูมิแห่งความรู้ อีกแผนกหนึ่งคือการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระดำริก่อตั้ง และอุดหนุนขึ้น เป็นการศึกษาธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นเข้าใจ เนื้อหาสาระแห่งธรรม ซึ่งปริวรรตออกเป็นภาษาสยาม โดยวิธีศึกษาวิเคราะห์ เรียบเรียง และบรรยายธรรม ผู้ที่สอบไล่ได้เรียกเป็นนักธรรมตามชั้นภูมิแห่ง ความรู้เช่นกัน กล่าวโดยเฉพาะถึงชั้นภูมิของผู้สอบไล่ได้ตามหลักสูตรของ สนามหลวงแผนกธรรมนั้น จำแนกเป็นชั้นนักธรรมตรี นักธรรมโท และนักธรรม เอก โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้าพระองค์นั้น ทรงเอาพระทัยใส่ เป็นพระธุระ ในการเลือกเฟ้น ตรวจตรา จัดทำหลักสูตรและตำราเรียน การเรียนการสอน ตลอดจนการสอบ พระปริยัติธรรม แผนกธรรมอยู่จนที่ที่สุดแห่งพระชนมชีพ

การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมนั้น ในชั้นต่อมาครั้งพระเจ้า วรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ทรงปกครอง

สังฆมณฑล แลพระเถรานุเถระที่ได้รับฐานะเป็นกรรมการหรือดำเนินการ
สนามหลวงแผนกธรรม ได้เห็นกันว่าใช้จะเป็นติดตามหิตประโยชน์เฉพาะแต่
พระภิกษุสามเณรที่จักได้ศึกษาเล่าเรียนเท่านั้น แม้อุทิศ หากได้ศึกษาเล่าเรียน
ก็จะเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและแก่ผู้อื่นได้ตามอุดมคติแห่งการศึกษาธรรม
ในทางพระพุทธศาสนาด้วย จึงได้ขยายการเรียนการสอนไปสู่คฤหัสถ์ทั้งหญิง
ชาย เรียกการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมสำหรับคฤหัสถ์ว่า “ธรรม
ศึกษา” กำหนดหลักสูตรและชั้นภูมิความรู้เป็นธรรมศึกษาตรี ธรรมศึกษา
โท และธรรมศึกษาเอก เช่นเดียวกับนักเรียน โดยในชั้นเดิมนั้น ใช้หลักสูตร
และตำราเรียน ตลอดจนการเรียนการสอน และจนการสอบเช่นเดียวกับ
หลักสูตรนักเรียน เป็นแต่ปรับปรุงลดทอนเฉพาะเนื้อหาบางส่วนที่พื้นวิสัย
หรือยังไม่ถึงคราวเหมาะจำเป็นสำหรับคฤหัสถ์ออก เช่น วิชาวินัย ก็ปรับให้
ผู้ศึกษาซึ่งเป็นคฤหัสถ์เล่าเรียนเบญจศีลและเบญจธรรม อันเป็นศีลเป็นวินัย
สำหรับฆราวาสผู้ครองเรือน จึงได้จัดทำหลักสูตรและตำราเรียนธรรมศึกษา
สำหรับคฤหัสถ์แยกออกเป็นการเฉพาะ ซึ่งได้ใช้หลักสูตรและตำราเรียนที่
จัดทำแยกออกมาในคราวนี้สืบเนื่องมาช้านาน

จึงควรรำลึกแลสรรเสริญพระเกียรติคุณและเกียรติคุณแห่งสมเด็จพระ
พระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และพระเจ้าวรวงศ์เธอ
กรมหลวงชินวราลงกรณ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ตลอดจนพระเถรานุเถระผู้เป็น
บูรพาจารย์ซึ่งได้สรรค์สร้างความรู้เรื่องในการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนก
ธรรมขึ้นไว้เป็นประโยชน์อย่างสูงในพระพุทธศาสนาแต่เก่าก่อน

ครั้นถึงพุทธศักราช ๒๕๕๗ ในเวลานั้น การศึกษาตามหลักสูตร
ธรรมศึกษา เป็นที่นิยมแพร่หลายไปในหมู่ฆราวาสคฤหัสถ์ ดังปรากฏว่ามี
สาธุชนซึ่งอยู่ในวัยผู้ครองเรือน และนักเรียนทั้งประถมและมัธยม ตลอดจน
นิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยได้มีศรัทธาสมัครเข้ามาเล่าเรียนพระสัทธรรม
ตามหลักสูตรธรรมศึกษาเป็นอันมาก สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง
กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา สำนักงานคณะ
กรรมการการอุดมศึกษา กระทรวงวัฒนธรรม และสำนักงานพระพุทธศาสนา
แห่งชาติ จึงได้มีการลงนามในบันทึกข้อตกลงร่วมกันในการจัดการเรียนการสอน

ในสถานศึกษา ทำให้การเรียนธรรมศึกษาแผ่ขยายอย่างยิ่งในสถานศึกษา
ทุกระดับ

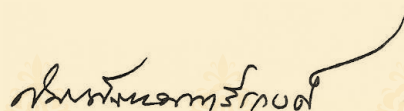
ด้วยเหตุนี้ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๖๑ คณะกรรมการสนามหลวง
แผนกธรรม จึงเห็นสมควรปรับปรุงหลักสูตรธรรมศึกษา ให้เหมาะสมแก่กาลสมัย
และวัยของผู้ศึกษาเล่าเรียน โดยจำแนกการเรียนการสอนธรรมศึกษาออกเป็น
๓ ระดับ คือ ระดับประถมศึกษา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา หรือเด็กผู้มี
วัยในระยะนั้น ระดับมัธยมศึกษา สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา หรือเยาวชน
ผู้มีวัยในระยะนั้น และระดับอุดมศึกษา สำหรับนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัย
หรือสถาบันอุดมศึกษา ตลอดจนสาธุชนอื่นทั่วไป แต่ระดับยังแบ่งย่อยออก
เป็นธรรมศึกษาตรี ธรรมศึกษาโท และธรรมศึกษาเอก ของระดับชั้นนั้น ๆ
อีก รวมจำแนกชั้นภูมิความรู้ตามหลักสูตรธรรมศึกษาที่ปรับปรุงใหม่ได้ ๙ ชั้น

การปรับปรุงหลักสูตรธรรมศึกษาดังกล่าวเพื่อให้เป็นไปโดยเรียบร้อย
และถูกต้อง สนามหลวงแผนกธรรมจึงได้แต่งตั้งที่ปรึกษาและกรรมการชั้น
ประกอบด้วยพระเถระและฆราวาสผู้ทรงภูมิรู้ในทางพระพุทธศาสนา
ร่วมกันปรับปรุง จัดทำ พิจารณา ตรวจสอบ และประเมินผลหลักสูตรและ
ตำราเรียนธรรมศึกษา เฉพาะสำหรับการจัดทำตำราเรียนหลักสูตรธรรม
ศึกษาที่ปรับปรุงใหม่นี้ ในเบื้องต้นคณะกรรมการฝ่ายบรรพชิตได้ยกร่าง
เนื้อหาขึ้นโดยปรับปรุงจากตำราเรียนธรรมศึกษาเดิม และจึงส่งให้คณะ
กรรมการฝ่ายคฤหัสถ์ พิจารณาปรับรูปแบบและภาษาให้เหมาะสมกับความรู้
และความเข้าใจของคฤหัสถ์ซึ่งจะเป็นผู้ใช้ตำรา รวมทั้งศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม
ในประเด็นต่าง ๆ จากนั้นจึงได้นำเข้าสู่การพิจารณาของกลุ่มผู้ประเมินซึ่งเป็น
ผู้จะสามารถสะท้อนความเข้าใจและต้องการของผู้จะใช้ตำราเรียนธรรมศึกษา
แต่ระดับได้ เมื่อได้รับผลการประเมินแล้วกรรมการฝ่ายคฤหัสถ์จึงปรับปรุง
แก้ไขให้สอดคล้องกับผลการประเมิน และท้ายที่สุดจึงเสนอให้ที่ปรึกษา
พิจารณาเห็นชอบ จึงเป็นอันสำเร็จขั้นตอนในฝ่ายเนื้อหา และเพื่อให้ผู้ใช้ตำรา
เรียนธรรมศึกษาที่ปรับปรุงขึ้นใหม่นี้เกิดความเข้าใจเนื้อหามากยิ่งขึ้น คณะ
กรรมการจึงได้จัดทำและบรรจุภาพประกอบไว้ด้วย โดยภาพประกอบเหล่านี้
นอกจากที่คณะกรรมการได้อุดสทาหะเดินทางไปบันทึกภาพเอง ณ สถานที่ต่าง ๆ
แล้ว ก็ยังได้รับความอนุเคราะห์จากพระอารามหลายแห่ง ตลอดจน

หน่วยงานภาครัฐและเอกชน แม้โดยที่สุดผู้มีใจเอื้อเฟื้อด้วย เมื่อผ่านกระบวนการ
ทุกขั้นตอนแล้วจึงดำเนินการจัดพิมพ์ภายใต้การอำนวยการของสนามหลวง
แผนกธรรมจนสำเร็จเป็นเล่มสมุดอยู่ในบัดนี้ ซึ่งในนามของสนามหลวงแผนก
ธรรมและคณะสงฆ์ไทย ขออนุโมทนาแก่ที่ปรึกษา และกรรมการ ตลอดจน
ผู้เกี่ยวข้องในการจัดทำหลักสูตรและตำราเรียนธรรมศึกษาที่ปรับปรุงขึ้นใหม่
ทุกรูปและทุกท่าน ไว้ ณ ที่นี้

อนึ่ง นับเป็นกาลบรรจบอัศจรรย์ที่การดำเนินการปรับปรุงหลักสูตร
และตำราเรียนธรรมศึกษาสามารถดำเนินการได้ลุล่วง ถึงขั้นได้รับอนุมัติ
หลักสูตรในพุทธศักราช ๒๕๖๔ อันเป็นปีที่บรรจบ ๑๐๐ ปีนับแต่สมเด็จพระ
มหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ผู้ทรงวางรากฐานการศึกษา
พระปริยัติธรรม แผนกธรรมซึ่งเป็นต้นเค้าของการศึกษาธรรมศึกษา
สิ้นพระชนม์ และองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่ง
สหประชาชาติได้ประกาศยกย่องให้ทรงเป็นบุคคลสำคัญของโลกโดยเหตุแห่ง
พระคุณูปการที่ได้ทรงบำเพ็ญไว้ดีแล้ว ฉะนั้น หลักสูตรและตำราเรียนธรรม
ศึกษาที่สำเร็จลงในปีนี้ จึงย่อมเป็นอนุสรณีย์ที่เฉลิมพระเกียรติคุณ สมเด็จพระ
มหาสมณเจ้าพระองค์นั้นในวาระอันสำคัญนี้ อีกโศดหนึ่งด้วย

ขออำนาจแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย ตลอดถึงเทวานุภาพแห่งเทพดา
ผู้ทรงสัมมาทิฐิ ดำรงอนุภาพรักษาพระพุทธศาสนา จงได้รักษาคุ้มครอง
การศึกษาพระปริยัติธรรม คือการเล่าเรียนศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของ
สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งในสยามรัฐสีมาอาณาจักร และในไพรัช
ประเทศต่าง ๆ ให้ดำรงคงอยู่โดยสวัสดิ์ สัมฤทธิ์ และสิทธิทุกประการตลอด
กาลนาน เพื่อพระศาสนาของสมเด็จพระชินวรมุณีจักดำรงอยู่ตราบกาลนั้น
เทอญ

(สมเด็จพระมหาวีรวงศ์)

แม่กองธรรมสนามหลวง

สารบัญ

หน้า

พระคติธรรม ๓

คำปรารภ ๔

สารบัญ ๘

คำแนะนำในการใช้หนังสือชุดธรรมศึกษา ๑๐

วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ๑๗

 ขอบข่ายเนื้อหาวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ๑๘

 ตัวอย่างรูปแบบการเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรม ๒๒

 ตัวอย่างข้อสอบวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ๒๔

 ตัวอย่างการเรียบเรียงเรียงความแก้กระทู้ธรรม ๒๕

 ตัวอย่างการเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรม ๓๐

 บรรณานุกรม ๓๔

วิชาธรรมวิภาค ๓๕

 บทที่ ๑ ธรรมหมวด ๓ ๓๖

 บทที่ ๒ ธรรมหมวด ๔ ๔๒

 บทที่ ๓ ธรรมหมวด ๕ ๔๗

 บทที่ ๔ คิทธิปฏิบัติ ๕๓

 บรรณานุกรม ๖๑

วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธี ๖๓

 ภาคอนุพุทธประวัติ ๖๔

 บทที่ ๑ ประวัติพระมหากัสสปะ ๖๔

 บทที่ ๒ ประวัติพระมหากัจจายนะ ๗๐

	หน้า
บทที่ ๓ พระประวัติพระอานนท์	๗๕
บทที่ ๔ ประวัติพระอุบาลี	๘๒
บทที่ ๕ พระประวัติพระสีวลี	๘๗
บทที่ ๖ พระประวัติพระราหุล	๙๓
บทที่ ๗ ประวัติพระอุบลวรรณาเถรี	๙๘
บทที่ ๘ ประวัติพระปฏาจาราเถรี	๑๐๒
บทที่ ๙ ประวัติพระกีสาคโคตมีเถรี	๑๐๙
ภาคศาสนพิธี	๑๑๔
บทที่ ๑๐ พิธีบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	๑๑๔
บรรณานุกรม	๑๔๖

วิชาเบญจศิลป์และเบญจธรรม

บทที่ ๑ อุโบสถ	๑๔๘
บทที่ ๒ ไตรสรณคัมภ์	๑๕๒
บทที่ ๓ อุโบสถศิลป์	๑๖๐
บทที่ ๔ ระเบียบพิธีรักษาอุโบสถศิลป์	๑๖๖
บทที่ ๕ พฤติกรรมการรักษาอุโบสถศิลป์	๑๗๒
บทที่ ๖ อานิสงส์การรักษาอุโบสถศิลป์	๑๗๖
บรรณานุกรม	๑๗๘

คำสั่งแม่กองธรรมสนามหลวง ที่ ๖/๒๕๖๓ ๑๗๙

คำสั่งแม่กองธรรมสนามหลวง ที่ ๘/๒๕๖๓ ๑๘๐

รายนามสถาบันการศึกษาที่ประเมินหนังสือธรรมศึกษา ๑๘๑

คณะผู้จัดทำ ๑๘๒

คำแนะนำการใช้หนังสือชุด ธรรมศึกษา

ประวัติความเป็นมาของนักธรรม-ธรรมศึกษา

การศึกษาพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแต่เดิมนั้น เน้นการศึกษาภาษาบาลี เพื่อไปศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์อื่น ๆ ซึ่งเป็นภาษาบาลี รูปแบบการศึกษาเป็นการศึกษาจากเอกสารชั้นต้น เพื่อไม่ให้ข้อธรรมะนั้นผิดเพี้ยนไป ทำให้พระสงฆ์ผู้ศึกษาจำต้องรู้แตกฉานในภาษาบาลีแล้วจึงจะสามารถรู้ข้อธรรมวินัยได้ เป็นเหตุให้จำนวนพระสงฆ์ผู้มีความรู้ในพระธรรมวินัยมีจำนวนน้อย ไม่แพร่หลาย

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเล็งเห็นปัญหาดังกล่าว จึงทรงสร้างหลักสูตรการเรียนพระพุทธศาสนาในภาษาไทยขึ้น และได้ทดลองใช้ในวัดบวรนิเวศวิหารซึ่งทรงปกครองแล้วได้ผลดี จึงขยายผลออกมาจัดการศึกษาในสังฆมณฑล รวมถึงปรับปรุงให้เกิดหลักสูตรที่เหมาะสมสำหรับพระสงฆ์ทั้งประเทศยิ่งขึ้น และแบ่งออกเป็นลำดับชั้นตรี โท เอก ในเวลาต่อมา

เมื่อการศึกษานักธรรมของพระสงฆ์นิยมแพร่หลายแล้ว ปรากฏว่าในฝ่ายฆราวาสเห็นประโยชน์และนำไปใช้วัดเป็นคุณสมบัติพิเศษ เช่น พระสงฆ์ผู้สอบได้นักธรรมเมื่อลาสิกขาจะสามารถรับราชการครูได้ คณะสงฆ์ในสมัยพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุฒินันท์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า จึงจัดการศึกษานักธรรมขึ้นสำหรับฝ่ายฆราวาส มีชื่อเรียกว่า “ธรรมศึกษา”

จากจุดเริ่มต้นในอดีตมาจนถึงปัจจุบัน การเรียนการสอนและการสอบหลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษา ได้เจริญวิวัฒนามาเกินศตวรรษ มีผู้สอบสำเร็จตามหลักสูตรไปแล้วทั้งในและต่างประเทศจำนวนมาก กล่าวได้ว่า มีพระสงฆ์และฆราวาสผู้รู้ธรรมมากขึ้นตามไปด้วย อันเป็นเครื่องยืนยันพระญาณทัศน์อันกว้างไกลของพระองค์ผู้ทรงเป็นต้นตำรับ อย่างไรก็ดีตามสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงได้คำนึงอยู่เสมอว่า เมื่อวันเวลาผ่านไปสมควรจะได้ปรับปรุงหลักสูตรให้มีความเหมาะสมอยู่เสมอ จึงดำเนินการให้มีการตรวจชำระหลักสูตรธรรมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๖๓ - ๒๕๖๔ ปรากฏดังหนังสือชุดธรรมศึกษาที่ท่านกำลังอ่านอยู่นี้

โครงสร้างเนื้อหา และแนวทางการใช้หนังสือเรียน

หนังสือชุดธรรมศึกษานี้ แบ่งออกเป็นระดับชั้นตามความเหมาะสมของผู้ศึกษา จำนวน ๓ ระดับ และในแต่ละระดับชั้นยังแบ่งย่อยออกไปได้อีก ๓ ระดับ ดังนี้

ธรรมศึกษา ระดับประถมศึกษา แบ่งออกเป็นชั้นตรี โท เอก

ธรรมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา แบ่งออกเป็นชั้นตรี โท เอก

ธรรมศึกษา ระดับอุดมศึกษาและประชาชนทั่วไป แบ่งออกเป็นชั้นตรี โท เอก

การแบ่งเนื้อหาในหนังสือธรรมศึกษานี้อาศัยการแบ่งหมวดใหญ่ในพระไตรปิฎกมาเป็นฐาน ได้แก่ พระสุตตันตปิฎก คือ ประมวลประวัติและเรื่องราวต่าง ๆ ที่มาในรูปเทศนา พระอภิธรรมปิฎก คือ ประมวลหลักธรรมและเนื้อหาของหลักธรรม และพระวินัยปิฎก คือ ประมวลระเบียบข้อบังคับการปฏิบัติตนของภิกษุ หนังสือธรรมศึกษา แต่ละเล่มจะประกอบด้วยหมวดเนื้อหา คือ

๑. วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม

การแก้กระทู้ธรรม เป็นลักษณะเฉพาะของการศึกษาธรรมศึกษาของไทย มุ่งนำเสนอพุทธศาสนสุภาษิต ธรรมภาษิต และเถรภาษิต ยกเป็นหัวข้อ

กระทำให้ผู้ศึกษาได้อธิบายหัวข้อนั้น ๆ โดยการประมวลองค์ความรู้ต่าง ๆ ทั้งจากการเรียนวิชาธรรมศึกษา และจากที่ผู้เรียนมีภูมิรู้ในวิทยาการแขนงต่าง ๆ มาเรียบเรียงในรูปแบบของ “เรียงความแก้กระทู้ธรรม” ซึ่งมีลักษณะเฉพาะ เป็นเพียงตัวอย่างประเภทหนึ่งของการเขียนเรียงความอธิบาย ซึ่งมีใช้จะเป็นการกำหนดกลวิธีการเขียนเรียงความที่ดีที่สุดสำหรับการศึกษาประเภทอื่น ๆ สารระสำคัญอยู่ที่การอธิบายหัวข้อใดหัวข้อหนึ่งให้สามารถเข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้งเท่านั้น

๒. วิชาธรรมวิภาค และธรรมวิจารณ์

ในหนังสือชุดนี้ได้คัดเลือกพระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงและที่พระเถระรุ่นหลังรวบรวมไว้ แบ่งหมวดตามองค์ประกอบของธรรมนั้น เช่น ธรรมหมวด ๒ หมายถึงบรรดาหลักธรรมอันมีองค์ประกอบภายใน ๒ ประการ เป็นต้น แล้วนำเสนอนิยามและประเด็นบางประการที่นักวิชาการไทยให้ความสำคัญ อ้างอิงเอกสารและตำราของสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงเป็นสำคัญ และใช้คัมภีร์ในยุคต่าง ๆ เช่น พจนานุกรม สื่อดอนไลน์ บทความวิชาการและบทความวิจัย เป็นต้น ขยายความและยกตัวอย่างบางประเด็นอย่างไรก็ตาม พระธรรมมีมากถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ และเชื่อมโยงกันในแง่มุมต่าง ๆ ฉะนั้น หากผู้ศึกษาปรารถนาจะศึกษาสืบค้นให้ลึกซึ้งขึ้นไป ควรค้นคว้าตำราเฉพาะ เช่น พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา บทความ หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องเฉพาะทาง เป็นต้น

๓. วิชาพุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ พุทธานุพุทธประวัติ และศาสนพิธี

วิชานี้มุ่งนำเสนอรายละเอียดของเหตุการณ์ รวมถึงคติอันเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในพระชนม์ชีพของพระพุทธเจ้าตลอดจนชีวประวัติของพระสาวก อุบาสกและอุบาสิกาที่พึงรู้ โดยดำเนินความตามที่ปรากฏในคัมภีร์ รวมถึงวรรณกรรมที่เรียบเรียงโดยพระอรรถกถาจารย์และปราชญ์ในยุคสมัยต่าง ๆ แล้วเปรียบเทียบประเด็นที่คัมภีร์แต่ละเล่มรจนาไว้ต่างกัน พร้อมคัดเลือกบทวิเคราะห์ของนักปรัชญาพระพุทธศาสนาหลาย ๆ ท่านที่อธิบายความหมายของเหตุการณ์ตามทัศนะที่แตกต่างไป เพื่อกระตุ้นให้ผู้ศึกษาได้คิด วิเคราะห์

และทำความเข้าใจแก่นแท้ของอนุพุทธประวัติให้ได้มากที่สุด ดังนั้นผู้ศึกษาจะสังเกตได้ว่า เนื้อหาในหนังสือเรียนเล่มนี้มี ๒ นัยควบคู่กันไปเสมอได้แก่

การนำเสนอลำดับเนื้อหาของพุทธประวัติ ประวัติพระสาวก อุบาสก และอุบาสิกา เช่นที่ปรากฏในวรรณกรรมเล่มต่าง ๆ ซึ่งล้วนแต่งขึ้นเพื่อสรรเสริญพระคุณานุคุณของพระพุทธเจ้า และเสริมสร้างศรัทธาปสาทะให้เกิดขึ้นในใจศาสนิกชน บางครั้งมีเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์หุ้มห่อหลักธรรมไว้อย่างแยบคาย นอกจากเรื่องราวพุทธประวัติ ประวัติพระสาวก อุบาสก และอุบาสิกาแล้ว ผู้เรียนยังจะได้ประเด็นความรู้เกี่ยวกับการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และศิลปวัฒนธรรมในช่วงเวลาต่าง ๆ เพิ่มเติมด้วย

การตีความเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์ซึ่งเป็นส่วนที่ขึ้นกับอภินิหารในการเชื่อถือ ให้ทราบถึงหลักธรรม หรือความหมายแท้จริงที่แฝงไว้ รวมถึงทำความเข้าใจเหตุการณ์ พุทธการณ และพฤติกรรมของผู้คนตามบริบทแห่งยุคสมัย อันเป็นแนวคิดพื้นฐานในการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ และสังคมศาสตร์ ซึ่งจะส่งผลให้ผู้เรียนเข้าใจแก่นแท้ของอนุพุทธประวัติได้อย่างถ่องแท้ และสามารถเชื่อมโยงเข้ากับปรัชญาแขนงอื่น ๆ สะท้อนความเป็นศาสตร์สากลของพระพุทธศาสนาได้ชัดเจนขึ้นอีกด้วย

ดังที่ทราบกันดีว่าเรื่องราวอนุพุทธประวัติได้รับความนิยมเชื่อถือกันมาตั้งแต่โบราณ และกลายเป็นรากฐานสำคัญของวิถีชีวิตของสังคมไทย จนเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์งานศิลปะ เพื่อสนองตอบเจตนารมณ์ที่จะจรรโลงศาสนา วิธีการศึกษาอนุพุทธประวัติให้ได้อรุณประโยชน์มากขึ้น จึงสามารถศึกษาเรื่องราวไปพร้อมกับศึกษาสังเกตงานศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ เช่น วรรณกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม โดยมีแหล่งเรียนรู้สำคัญคือ วัด ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์สถานต่าง ๆ เป็นต้น ควบคู่ไปด้วย ทั้งนี้ในหนังสือชุดนี้ได้รวบรวมภาพจากแหล่งเรียนรู้บางส่วนไว้เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้ศึกษาในเบื้องต้น

นอกจากนั้น หนังสือชุดนี้ได้ผนวกเนื้อหาศาสนพิธีต่าง ๆ ที่พุทธศาสนิกชนพึงทราบ ทั้งนี้มีข้อควรตระหนักว่า ศาสนพิธีมีจุดมุ่งหมาย

โน้มน้าวจิตใจของศาสนิกชนให้สนใจ เข้าใจ และเข้าถึงหลักธรรมที่ซับซ้อนได้ ดังนั้น ระเบียบแบบแผนศาสนพิธีของแต่ละพื้นที่ย่อมมีรายละเอียดแตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาพึงทำทัศนะและวางท่าทีที่เหมาะสมควรถูกต้องว่า ศาสนพิธีใดของพื้นที่ใดของสำนักใด ถ้ายังสามารถรักษาจุดมุ่งหมายการโน้มน้าวชักนำศรัทธาได้ ก็ไม่พึงตัดสินว่าศาสนพิธีนั้นผิดถูกไปจากแบบแผนตามที่ได้ศึกษาในหนังสือนี้

๔. วิชาเบญจศีลและเบญจธรรม อุโบสถศีล และกรรมบถ

พระวินัยมีหลักใหญ่ คือ ศีลของภิกษุสงฆ์ ๒๒๗ ข้อ และศีลของภิกษุณีสงฆ์ ๓๑๑ ข้อ ดังนั้นในฝ่ายฆราวาสจึงมุ่งนำเสนอกรอบการครองตน หรือเป็นวินัยฝ่ายฆราวาส ได้แก่ เบญจศีล และชั้นสูง คือ อุโบสถศีล ผู้ปฏิบัติตามวินัยและสิกขาบทดังกล่าว ย่อมเป็นผู้มีศีล คือมีสภาวะแห่งความปกติ นอกจากนั้นแล้ว ยังนำเสนอนิยามและขอบเขตของกรรม อันนำไปสู่ความเข้าใจลึกซึ้งยิ่งขึ้นต่อสิกขาบทต่าง ๆ โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่า มุ่งเน้นให้เข้าใจว่าอะไรคือความดี จะทำความดีได้อย่างไร อะไรคือความชั่ว และทำอย่างไรจึงเป็นประพฤดิชั่ว ความรู้ดีรู้ชั่ว การทำดี ละเว้นความชั่ว และทำใจให้ตั้งอยู่โดยดีนั่นเอง คือลักษณะของบัณฑิตตามแนวทางของพระพุทธศาสนา และเป็นประเด็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ ได้แทรกบทวิเคราะห์และตัวอย่างบางประการที่นักวิชาการได้ค้นคว้าเพิ่มเติมไว้ด้วย

ในภาพรวม เมื่อพิจารณาขอบข่ายเนื้อหาให้ถี่ถ้วนแล้วจะเห็นแต่ละวิชามีเนื้อหาจำแนกได้มีการไล่เรียงความยากง่ายตามแต่ละชั้น เช่น วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม วิชาธรรมวิภาค วิชาเบญจศีลและเบญจธรรม ดังนั้นผู้อ่านหนังสือชุดนี้จึงสามารถศึกษาได้โดยเอกเทศ ส่วนวิชาอนุพุทธประวัติมีเนื้อหาที่ร้อยเรียงกันต่อเนื่องไปตามแต่ละชั้น เช่น ชั้นตรี เนื้อหาเริ่มที่การศึกษาพระประวัติพระพุทธเจ้าจนถึงพระประวัตินางเขมาเถรี ส่วนชั้นเอก เริ่มที่ประวัติสามเณรสุขจนถึงพระประวัติพระนางมัลลิกาเทวี เป็นต้น ดังนั้น หากจะทราบอนุพุทธประวัติโดยตลอดจึงต้องศึกษาไปที่ละชั้นจึงจะได้ความสมบูรณ์

ข้อเสนอแนะในการจัดการสอนธรรมศึกษา และเป้าหมาย ปลายทางของธรรมศึกษา

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงนิพนธ์คำนำหนังสือ “เบญจศีล และ เบญจธรรม” ไว้ความตอนหนึ่งว่า

“...หนังสือนี้แต่งเป็นแบบสำหรับครูใช้สอน ถ้านักเรียนเป็นเด็กก็จะไม่เข้าใจ เป็นธุระของครูจะดูแลให้เด็กเว้นข้อห้าม ประพฤติตามข้อที่แนะนำ ยิ่งหาเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องสาธกข้อความที่กล่าวไว้ในที่นี้ให้กระจ่างขึ้น นำมาให้นักเรียนอ่านได้ด้วยยิ่งดี นักเรียนจะได้เข้าใจและมีความรู้สึกด้วยตัวเอง ถ้านักเรียนเป็นคนรุ่นที่มีความรู้ความเจริญสูงขึ้นไปแล้ว ครูจะใช้สมุดนี้เป็นหนังสือเรียนของเขาก็ได้ เมื่อเรียนจบบทหนึ่งแล้ว ครูควรตั้งปัญหาถาม...”

คณะกรรมการตรวจชำระหลักสูตรธรรมศึกษามีความเห็นเช่นเดียวกับพระมติข้างต้นว่า หนังสือชุดธรรมศึกษาเป็นเพียงตำราแกนกลาง ผู้สอนสามารถจัดทำแผนและเลือกใช้วิธีการสอน เครื่องมือประกอบการสอนที่เหมาะสมได้ รวมถึงการยกตัวอย่างและรายละเอียดเพิ่มเติมได้ด้วย

ในพระนิพนธ์คำนำข้างต้นนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงอธิบายไว้ด้วยว่า การเรียนวิทยาความรู้แขนงต่าง ๆ นั้น มุ่งให้เป็นผู้รู้ผู้สามารถประกอบวิชาชีพหรือใช้วิทยาการเหล่านั้นได้ แต่หากปราศจากความประพฤติตัวดี ก็จะไม่มีความยอมรับหรือจ้างใช้งาน การเรียนการสอนในสถานบันการศึกษาก็จะไม่สำเร็จประโยชน์ ดังนั้น จึงได้ทรงนิพนธ์หนังสือเล่มที่กล่าวถึงนั้นขึ้นเพราะเป็นข้อธรรมสำคัญที่จะเป็นหลักในความประพฤติของคนเราที่จะนำชีวิตไปโดยผลสุกได้

คณะกรรมการตรวจชำระหลักสูตรธรรมศึกษา เห็นตามพระมติข้างต้น และเห็นว่าคติจากประวัติความเป็นมาของนักธรรมและธรรมศึกษา ก็คือการจัดหลักสูตรการเรียน การจัดสอบ ทั้งของคณะสงฆ์และฝ่ายบ้านเมืองเป็นแต่เครื่องมือให้การศึกษาศาสนาสามารถแพร่หลายได้โดยเร็ว อำนวยความสะดวกแก่ผู้นำไปสอนและผู้เรียน ให้มีโครงสร้างเนื้อหาที่ชัดเจนเป็นแกนกลาง ทั้งยังสามารถวัดประเมินผลได้มีมาตรฐานและเป็นธรรม แต่เครื่องมือนั้นจะต้องนำไปให้ถึงเจตนารมณ์ต้นทาง นั่นคือ พระสงฆ์เป็นผู้รู้

พระธรรมวินัยเพียงพอที่จะสืบพระพุทธศาสนา และรับภาระปกครองเผยแผ่
สั่งสอนได้ และฆราวาสเป็นผู้มีความรู้ธรรมให้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตและ
จรรโลงสังคมต่อไปได้ จึงจะเรียกได้ว่าสำเร็จวัตถุประสงค์ของธรรมศึกษา
อย่างแท้จริง

วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม

ขอข้ายเนื้อหา วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ธรรมศึกษา ชั้นโท ระดับมัธยมศึกษา

วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ธรรมศึกษา ชั้นโท ระดับมัธยมศึกษา ให้ผู้เรียนแต่งอธิบายความกระทู้สุภาษิตที่กำหนดให้อย่างสมเหตุสมผลและอ้างอิงสุภาษิตที่กำหนดให้เท่านั้น มาประกอบการอธิบายไม่น้อยกว่า ๒ สุภาษิต โดยต้องอธิบายร้อยเรียงและเชื่อมโยงแนวคิดสำคัญให้สัมพันธ์กับกระทู้สุภาษิตที่กำหนดให้อย่างสมเหตุสมผล พร้อมบอกชื่อคัมภีร์หรือที่มาของสุภาษิตที่นำมาอ้างอิงนั้นด้วย โดยชั้นนี้ กำหนดความยาวตั้งแต่ ๓ หน้าขึ้นไป (เว้นบรรทัด)

ปมาทวรรค คือ หมวดประมาท		
ที่	สุภาษิต	คัมภีร์/ที่มา
๑	โย จ ปุพฺเพ ปมชฺชิตฺวา ปจฺฉา โส นปฺปมชฺชติ โสมํ โลกํ ปภาเสติ อพฺภา มุตฺโต ว จนฺทิตฺมา. เมื่อก่อนประมาท ภายหลังไม่ประมาท เขาชื่อว่ายังโลกนี้ ให้สว่าง เหมือนพระจันทร์พ้นจากเมฆหมอก ฉะนั้น	สังยุตตนิกาย สคาถวรรค
๒	พหุํปี เจ สหิตํ ภาสฺมาโน น ตกฺกโร โหติ นโร ปมตฺโต โคโปว คาโว คณฺยํ ปเรลลํ น ภาควา สามณฺณสุสฺส โหติ. หากกล่าวพุทธพจน์ได้มาก แต่เป็นคนประมาท ไม่ทำตาม พุทธพจน์นั้น ก็ไม่มีส่วนแห่งสามัญผล เหมือนคนเลี้ยงโค คอยนับโคให้ผู้อื่น ฉะนั้น	ขุททกนิกาย ธรรมบท
๓	ยถุทฺติ กิจฺจํ ตทปฺริวุทฺธํ อกิจฺจํ ปน กยฺริตฺติ อนุณฺพานํ ปมตฺตานํ เตสํ วทฺตฺตฺนฺติ อาสวา. คนทอดทิ้งกิจที่ควรทำ ไปทำกิจที่ไม่ควรทำ เมื่อเขาถือตัว มัวประมาท อาสวะย่อมเจริญ	ขุททกนิกาย ธรรมบท

บุคคลวรรค คือ ทวาดบุคคล		
ที่	สุภาสิต	คัมภีร์/ที่มา
๔	ยสุส ปาปํ กตํ กมมํ กุสเลน ปทียติ โสมํ โลกํ ปภาเสติ อพฺภา มุตฺโตว จนฺทิมมา. ผู้ใดทำกรรมชั่วแล้ว ละเสียได้ด้วยกรรมดี ผู้นั้นย่อมยัง โลกนี้ ให้สว่าง เหมือนพระจันทร์พ้นจากเมฆหมอก ฉะนั้น	มัชฌิมนิกาย มัชฌิม- ป็นณาสก์
๕	มธฺวา มณฺณตี พาโล ยาว ปาปํ น ปจฺจติ, ยทา จ ปจฺจตี ปาปํ อถ ทุกฺขํ นิคฺจจติ. ตราบเท่าที่บาปยังไม่ให้ผล คนเขลาจึงเข้าใจว่ามีรสหวาน แต่บาปให้ผลเมื่อใด คนเขลาอย่า่อมประสบทุกข์เมื่อนั้น	ขุททกนิกาย ธรรมบท
๖	สเจ ภายถ ทุกฺขสฺส สเจ โว ทุกฺขมปฺปยํ มากตฺต ปาปกํ กมมํ อาวํ วา ยทิวารโห. ถ้าท่านกลัวทุกข์ ถ้าท่านไม่รักทุกข์, ก็อย่าทำบาปกรรม ทั้งในที่แจ้งทั้งในที่ลับ	ขุททกนิกาย อุทาน
วิริยวรรค คือ ทวาดความเพียร		
๗	อปฺปเกนป เมธาวี ปาภฺเณน วิจกฺขโณ สมฺภูราเปติ อตฺตानํ อณฺุ อคฺคิวั สนฺธมฺ. ผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาด ย่อมตั้งตนได้ด้วยดีด้วยดีตนผู้น้อย เหมือนคนก่อไฟน้อยขึ้น ฉะนั้น	ขุททกนิกาย ชาดก เอกนิบาต
๘	อโมฆํ ทิวาสํ กยิรา อปฺเปเน พทุเณน วา ยํ ยํ วิวทเต รตฺติ ตพฺพุนนฺตสฺส ชีวิตฺ. ควรทำวันคืนไม่ให้เปล่าจากประโยชน์น้อยหรือมาก เพราะ วันคืนผ่านบุคคลใดไป ชีวิตของบุคคลนั้น ย่อมพร่องจาก ประโยชน์ ฉะนั้น	ขุททกนิกาย เถรคาถา

วิริยวรรค คือ หมวดความเพียร		
ที่	สุภาษิต	คัมภีร์/ที่มา
๙	อุฏสาตา กมมเหยเยสุ อปฺปมตฺโต วิธานวา สมํ กปฺเปติ ชีวิตํ สมภตํ อนฺรูกฺขติ. ผู้ขยันในหน้าที่การงาน ไม่ประมาท เข้าใจจัดการ เลี้ยงชีวิตพอสมควร จึงรักษาทรัพย์ที่หามาได้	อังคตตร- นิกาย อฎฐกนิบาติ
เสวนาวรรค คือ หมวดคบหา		
๑๐	ปาปมิตฺเต วิวฺชเชตฺวา ภเชยฺยตฺตมปฺปคฺคฺเค โอรฺวาทฺเต จสฺส ตินฺนุเจยฺย ปตฺเตนฺโต อจฺลํ สุขํ. ผู้ปรารถนาความสุขที่มั่นคง พึงเว้นมิตรชั่วเสีย คบแต่ บุคคล สูงสุด และพึงตั้งอยู่ในโอวาทของท่าน	ขุททกนิกาย เถรคาถา
๑๑	ยาทีลํ ญฺรุตํ มิตฺตํ ยาทีสญฺจูปเสวติ, โสปี ตาทีสโก โทติ สหฺวาโส ทิ ตาทีโส. คบคนเช่นใดเป็นมิตร และสมคบคนเช่นใด เขาก็เป็น คนเช่นนั้น เพราะการอยู่ร่วมกันย่อมเป็นเช่นนั้น	ขุททกนิกาย ชาดก วิสดีนินบาติ
๑๒	สทฺเธน จ เปสฺเลน จ ปณฺณวตา พหุสฺสุเตน จ สขิตฺติ ทิ กเรยฺย ปณฺฑิตฺโต ภทฺโท สปฺปุริเสหิ สงฺคโม. บัณฑิตพึงทำความเป็นเพื่อนกับคนที่ศรัทธา มีศีลเป็น ที่รัก มีปัญญาและเป็นพหูสูต เพราะการสมาคมกับคนดี เป็นความเจริญ	ขุททกนิกาย เถรคาถา
ทานวรรค คือ หมวดทาน		
๑๓	อคฺคสมิํ ทานํ ททตฺติ อคฺคํ ปุณฺณํ ปวทฺตมฺติ อคฺคํ อายุ จ วณฺโณ จ ยโส กิตฺติ สุขํ พลํ. เมื่อให้ทานด้วยวัตถุอันเลิศ บุญอันเลิศ อายุ วรรณะ ยศ เกียรติ สุข และกำลังอันเลิศ ก็เจริญ	ขุททกนิกาย อิตฺติวุตตะกะ

ทานวรรค คือ หมวดทาน		
ที่	สุภาษิต	คัมภีร์/ที่มา
๑๔	<p>อคฺคทายี วรทายี เสฏฺฐทายี จ โย นโร ทีฆายู ยสฺวา โทติ ยตฺถ ยตฺถูปปชฺชติ. ผู้ให้สิ่งที่เลิศ ให้สิ่งที่ดี ให้สิ่งที่ประเสริฐ ย่อมเป็นผู้มีอายุ ยืน มียศในภพที่ตนเกิด</p>	<p>อังคฺตตร- นิกาย ปัญจกนิบาต</p>
๑๕	<p>ปุพฺเพ ทานาทิกํ ทตฺวา อิทานิ ลภตี สุขํ มุเลว สิญฺจิตํ โทติ อคฺเค จ ผลาทยกํ. ให้ทานเป็นต้นก่อน จึงได้สุขในบัดนี้ เหมือนรดน้ำที่โคน ให้ผลที่ปลาย</p>	<p>สัททสารัตถ- ชาลินี</p>

	(๓) อธิบายความเชื่อให้รับกับกระทู้ที่ผ่านมาประมาณ ๓ - ๕ บรรทัด
 สมเด็จพระพุทธศาสนสุภาชีวิต (ทิมในเค็มภีร์) ว่า
	สุภาชีวิตที่นำมาเชื่อม

	คำแปลสุภาชีวิตที่นำมาเชื่อม

	อธิบายความว่า

	(๔) สรุปความว่า (สรุปเนื้อความสามสุภาชีวิตประมาณ ๕ - ๘ บรรทัด)

	(๕) สมเด็จพระพุทธศาสนสุภาชีวิตที่ยกขึ้นมาเป็นนิกเขยบทเบื้องต้นว่า
	สุภาชีวิตที่ใจหทัยกมาให้

	คำแปลสุภาชีวิตที่ใจหทัยกมาให้

	(๑๐) มีน้อยดังได้พรรณนามาด้วยประการดังนี้

ตัวอย่างข้อสอบวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ธรรมศึกษา ชั้นโท ระดับมัธยมศึกษา

ปัญหาวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ธรรมศึกษา ชั้นโท ระดับมัธยมศึกษา
สอบในสนามหลวง
วันจันทร์ ที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๔

อด ปาปานิ กมฺมานิ กริ พาโล บ พุชฺณติ
เสหิ กมฺเมหิ ทุมฺเมโธ อคฺคิทฺทโธว ตปฺปติ.

เมื่อคนใจ มีปัญญาทราวม ทำกรรมชั่วอยู่ก็ไม่รู้สึก เขาเดือดร้อน เพราะกรรมของตนเหมือนถูกไฟไหม้
ซุททกนิกาย ธรรมบท

วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ธรรมศึกษา ชั้นตรี ระดับมัธยมศึกษาให้ผู้เรียนแต่งอธิบายความกระทู้
สุภาษิตที่กำหนดให้อย่างสมเหตุสมผลและอ้างอิงสุภาษิตที่กำหนดให้เท่านั้น มาประกอบการอธิบายไม่น้อย
กว่า ๒ สุภาษิต โดยต้องอธิบายร้อยเรียงและเชื่อมโยงแนวคิดสำคัญให้สัมพันธ์กับกระทู้สุภาษิตอย่าง
สมเหตุสมผล พร้อมบอกชื่อคัมภีร์หรือที่มาของสุภาษิตที่นำมาอ้างอิงนั้นด้วย โดยชั้นนี้ กำหนดความยาวตั้งแต่
๓ หน้าขึ้นไป (เว้นบรรทัด)

ให้เวลา ๓ ชั่วโมง

สุภาษิตที่กำหนดให้

ยาทีลี วฺปเต พีชํ กฺลฺยณกากริ กฺลฺยณํ บุคคลหว่านพีชเช่นไร ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผล ชั่ว สังยุตตนิกาย สคคาวรรค	ดาทีลี ลภเต ผลํ ปาปกากริ จ ปาปํ. ดาทีลี ลภเต ผล ปาปกากริ จ ปาปํ.
โย จ ปุพฺเพ ปมฺชชิตฺวา โสมี โลกํ ปภาเสตี เมื่อก่อนประมาท ภายหลังไม่ประมาท เขาชื่อว่ายิ่งโลกนี้ให้สว่าง เหมือนพระจันทร์พ้นจากเมฆ หมอก ฉะนั้น มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณณาสก	ปจฺจา โส นปฺมฺชชติ อพฺภา มุตฺโต ว จฺนฺตีมา. ปจฺจา โส นปฺมฺชชติ อพฺภา มุตฺโต ว จฺนฺตีมา.
อคฺคทาเยี วรฺทาเยี ทีมาเยี ยสฺวา โหติ ผู้ให้สิ่งที่เลิศ ให้สิ่งที่ดี ให้สิ่งที่ประเสริฐ ย่อมเป็นผู้มีอายุยืน มียศในภพที่ตนเกิด. อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต	เสฏฺฐทาเยี จ โย นโร ยตฺถ ยตฺถูปฺชชติ. เสฏฺฐทาเยี จ โย นโร ยตฺถ ยตฺถูปฺชชติ.

ตัวอย่างการเรียบเรียงเรียงความแก้กระทู้ธรรม ธรรมศึกษา ชั้นโท ระดับมัธยมศึกษา

อด ปาปานิ กมฺมานิ กรํ พาลโ น พุชฺฌติ
เสทึ กมฺเมทึ ทุมฺเมโธ อคฺคิทฺทโธว ตปฺปติ.

เมื่อคนโง่ มีปัญญาทึบ ทำกรรมช่วยอยู่ไม่รู้สึกรู้หา เขาเดือดร้อน
เพราะกรรมของตนเหมือนถูกไฟไหม้

ณ บัดนี้ จักได้อธิบายขยายเนื้อความแห่งกระทู้ธรรมภาษิต ที่ได้ลิขิตไว้ ณ เบื้องต้น เพื่อเป็นแนวทางแห่งการศึกษาและประพฤติปฏิบัติสืบต่อไป ความหมายของพุทธศาสนสุภาษิตบทนี้ ว่าด้วยเรื่องกรรมและบุคคลผู้ทำกรรม ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่ง ตามแนวหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงสอนให้พุทธศาสนิกชน เชื่อเรื่องของกรรม กรรมก็คือการกระทำทั้ง ๓ ทาง คือ กายกรรม วาจกรรม และมโนกรรม หรือทางกาย ทางวาจา และทางใจ กรรมสำหรับบุุณชนมี ๒ ประเภท คือกุศลกรรม และอกุศลกรรม กล่าวคือ กรรมดีและกรรมชั่วนั่นเอง เมื่อบุคคลได้ทำกรรมใดไว้ทั้งกุศล และอกุศล ย่อมได้รับผลของการกระทำนั้น เมื่อบุคคลได้ทำกรรมดีก็ย่อม ได้รับผลกรรมนั้นเหมือนกัน แต่ว่าบางทีนั้นกรรมเหล่านี้ก็อาจจะให้ผลช้า เพราะว่ายังได้เสวยกรรมเก่าที่ได้กระทำไว้อย่างไม่หมด

คนที่ปัญญา มีความคิด ก็จะมีเหตุผลตรงข้อนี้ แต่ว่าคนที่ไม่มีความปัญญา เป็นคนโง่ เป็นคนบาปนั้น ก็อาจจะไม่ตระหนักตรงนี้ เมื่อเขาได้ทำความชั่ว

แต่ว่าเขายังไม่ได้รับผลของกรรมนั้น ก็เข้าใจว่ากรรมนั้นไม่ส่งผล เขาก็ได้ทำกรรมชั่วนั้นต่อไปอีก จนรู้สึกว่ามันเกรงกลัวต่อบาป เมื่อเขาได้ทำกรรมชั่วแต่กรรมชั่วนั้นยังไม่ส่งผลอะไรเขา เพราะว่าเขานั้นยังเสวยกรรมดีที่เขาสร้างไว้ทำไว้แต่ชาติปางก่อนยังไม่หมด แต่เมื่อว่ากรรมดีที่เขาสร้างไว้แต่ชาติปางก่อนหมดเมื่อใด กรรมชั่วที่เขากระทำก็ย่อมส่งผลในทันที บางทีอาจจะส่งผลในชาตินี้หรือบางทีกรรมดีที่เขาสร้างไว้หมดแล้ว ก็อาจจะส่งผลในภพหน้า อย่างไรก็ตามเสียก็ย่อมส่งผลอย่างแน่นอน เมื่อกรรมชั่วที่เขาได้กระทำไว้ส่งผลให้เขาได้รับกรรมเมื่อนั้นเขาก็จะเดือดร้อน ได้รับความลำบาก คือได้รับผลของการกระทำนั้น

ธรรมะของสมเด็จพระบรมศาสดาเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน มนุษย์ปุถุชนไม่สามารถล่วงรู้กรรม และการให้ผลของกรรมได้ เพราะเป็นเรื่องอัศจรรย์ คือเรื่องที่ไม่ควรคิด ที่ไม่ควรคิดไม่ใช่เพราะไม่มีเหตุผล แต่เรื่องกรรมนั้นละเอียดมาก อุปมาดั่งนักวิทยาศาสตร์ต้องใช้กล้องจุลทรรศน์ถึงสองเห็นจุลินทรีย์ต่าง ๆ ได้ ครั้นเราจะใช้ตาธรรมดาไปมองหาจุลินทรีย์ก็เป็นเรื่องอยากเกินมนุษย์วิสัย เช่นเดียวกับเรื่องกรรม นักวิทยาศาสตร์นั้นเปรียบได้กับพระพุทธองค์และบรรดาพระอริยบุคคล ที่สามารถล่วงรู้กรรมและผลของกรรมได้ แต่เราสามารถอนุมานและเชื่อตามได้ตามพระพุทธโอวาท อย่างน้อยที่สุดเมื่อเราทำกุศลกรรม ผลที่ได้รับในทันทีคือความอิมใจ และความสุขใจ เพราะหลักการของพระพุทธศาสนาคือการสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับตนเองและผู้อื่น หากเรายึดถือตามนี้ก็ได้อธิว่าเป็นผู้สร้างกุศลกรรมตามหลักพระพุทธโอวาท

เรื่องกรรมนั้นอย่างไรเสียผู้ทำก็ย่อมได้รับกรรมที่ได้กระทำขึ้น ไม่สามารถหลีกเลี่ยงไปได้ ผู้ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว ไม่ช้าก็เร็ว อย่างไม่ได้รับผลกรรมนั้นอย่างแน่นอน สังสารวัฏนี้ยาวนาน การไม่ให้ผลของกรรมเป็นอันเป็นไปไม่ได้ เหมือนการหว่านพืชเพื่อต้องการพืช เหมือนกับการปลูกผล คือเมื่อเราได้ปลูกต้นมะม่วง เราก็ย่อมได้รับผลก็คือลูกมะม่วง แต่ต้นมะม่วงที่เราปลูกนั้นจะมาเป็นลูกแดงโมกก็ได้ สมดังพุทธศาสนสุภาษิตที่มากในสังยุตตนิกาย สคาถวรรค ว่า

ยาทิสํ วปะเต พิชิ

ตาทิสํ ลภเต ผลํ

กถยานการี กถยานํ

ปาปการี จ ปापกं.

บุคคลหว่านพืชเช่นไร ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว

ผู้ปลูกข้าวก็ย่อมได้ข้าว ผู้ปลูกถั่วก็ย่อมได้ถั่ว ผู้ปลูกข้าวโพดก็ย่อมได้ข้าวโพด นี่เป็นสิ่งที่แน่นอน ผู้ปลูกข้าวแล้วต้นข้าวนั้นจะกลับกลายเป็นถั่วก็เป็นไปไม่ได้ ผู้ปลูกถั่วแล้วเมล็ดถั่วที่ต้นหว่านไปนั้น จะกลับกลายเป็นข้าวโพดก็ไม่ได้ ผู้ทำกรรมชั่วกรรมดีก็เหมือนกัน ก็คือย่อมได้รับคืออาการกระทำนั้นได้แก่ ผู้ทำกรรมชั่วก็ย่อมได้รับกรรมชั่ว ผู้ทำกรรมดีก็ย่อมได้รับกรรมดี จะกลับกลายเป็นผู้ทำความชั่วจะกลับกลายมาได้รับผลดีนั้นก็คงไม่มี และผู้ทำกรรมดีแล้วกลับกลายมาได้รับผลชั่วคงไม่มี

ผู้ที่ทำกรรมชั่วนั้นย่อมได้รับผลจากการกระทำ คือได้รับผลชั่วคือความทุกข์ ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ เป็นทุกข์เป็นร้อน ทำให้ใจเศร้าหมอง เช่น การที่ได้ทำความชั่ว คือการคิดอาฆาตพยาบาทผู้อื่น เราก็ได้รับผลกระทบชั่วนั้น คือได้รับความทุกข์ใจไม่สบายใจ เกิดความร้อนรุ่มอยู่ในจิตใจ เป็นผลส่งให้กินไม่ได้นอนไม่หลับ คิดแต่จะอาฆาตพยาบาทผู้อื่น เป็นต้น แต่ว่าตนกลับทุกข์เอง ถึงว่าจะไปทำร้ายเขาได้ แต่ก็ไม่ใช่เป็นสุขที่แท้จริง เป็นความสุขชั่วขณะ แต่ว่าเป็นทุกข์ยาวนาน อาจส่งผลให้ในชาตินี้หรือชาติหน้าก็แล้วแต่ เป็นไปได้ทั้งนั้น

เพราะฉะนั้นเราก็ควรทำความดีให้มาก ๆ เพราะว่าเราย่อมได้รับผลกระทบนั้นอย่างแน่นอน ไม่ช้าก็เร็ว แต่ถ้ายังไม่ได้รับผลของการกระทำความดีนั้น เป็นเพราะผลของอกุศลกรรมยังให้ผลอยู่ เพราะฉะนั้นอย่าเกิดความคิดท้อถอย ไม่มีความพยายามในการทำความดี คิดเสียว่า เมื่ออำนาจแห่งกุศลกรรมมีกำลังพอก็จักส่งผลเอง เรามีหน้าที่ประกอบกุศลกรรม สมดังพุทธศาสนสุภาษิตที่มาในขุททกนิกาย ชาดก ปัญญาสนิบาต ว่า

สเจ ปุพฺพเพตเตตุ

สุขทุกฺขํ นิคฺจฉติ

ไปราณกํ กตํ ปาปํ

ตเมโส มุญฺเจเต อิญํ.

ถ้าประสบสุขทุกข์ เพราะบุญบาปที่ทำไว้ก่อนเป็นเหตุชื่อว่า เปลี่ยน
บาปเก่าที่ทำไว้ คุยเปลี่ยนหนี้ ฉะนั้น

การที่เราได้รับความสุขหรือความทุกข์นี้ ก็เพราะเป็นผลของการ
กระทำที่ได้ทำมาแล้ว เมื่อเราได้กระทำความดีแต่ชาติปางก่อน หรือได้กระทำ
ความชั่วตั้งแต่ในอดีตบรรพกาล จึงเป็นผลทำให้ ความสุขความทุกข์ในชาตินี้
ในบางที่เรารู้สึกว่า การที่เราทำความดีอยู่นั้น ไม่เห็นความดีจะส่งผลให้สักที
เลย หรือการที่บุคคลทำความชั่วนั้น ไม่เห็นว่าความชั่วจะส่งผลเลย ก็จะมี
รู้ได้ว่า ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะเป็นผลของกรรมที่ได้ทำไว้แต่ชาติปางก่อนส่งผล
มาให้ เมื่อได้เสวยกรรมเก่าหมดเมื่อใดจึงได้รับผลของกรรมที่ได้กระทำไว้
นั้น เหมือนกับการเปลี่ยนหนี้ฉะนั้น คือ เมื่อเราทำงานได้เงินมา เมื่อเรายังเป็น
หนี้อยู่ เราก็จะต้องนำเงินไปใช้หนี้ก่อน ยังไม่ได้ใช้เงินนั้น เมื่อใช้หนี้หมดเมื่อ
ใด เงินนั้นเราก็ใช้สอยได้อย่างสบาย เหมือนกันกับตรงนี้คือ เมื่อเราชดใช้
กรรมหมดเมื่อใด เมื่อนั้น เราก็จะได้รับผลของกรรมที่ได้ กระทำไว้ไม่ช้าก็
เร็ว เพราะฉะนั้นผู้ที่ทำความดี เมื่อได้ประสบพบแต่ ความทุกข์ความลำบาก
ก็อย่าไปเกิดความท้อถอย หมดความพยายาม ในการทำความดี

สรุปความว่า ผู้ทำความดีย่อมได้รับผลดี ผู้ทำความชั่วย่อม ได้รับ
ผลชั่ว อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผู้ทำความดีจะได้รับผลชั่ว ผู้ทำความชั่วจะได้รับ
ผลดี นั้นไม่ได้ เปรียบดังการที่เราปลูกพืชผลนั่นเอง ปลูกพืชเช่นไรก็ย่อมได้
รับผลเช่นนั้น ปลูกมะม่วงก็ย่อมได้มะม่วง ปลูกข้าวก็ย่อมได้ข้าว ปลูกถั่วก็
ย่อมได้ถั่ว แต่เมื่อได้ที่กรรมดี หรือกรรมชั่วยังไม่ให้ผล อย่าเพิ่งเข้าใจว่ากรรม
ดีและกรรมชั่วนั้นไม่ให้ผล ผู้ที่กระทำความดีเมื่อผลกรรมดียังไม่ปรากฏ ก็
เพราะว่ายังชดใช้กรรมเก่ายังไม่หมด เมื่อชดใช้กรรมเก่าหมดเมื่อใด เมื่อนั้น
ก็จักได้พบแต่ความสุขอันเป็นผลเนื่องมาจากการทำความดี ส่วนผู้ที่ทำความ
ชั่ว แต่ได้พบแต่ความสุข นั้นก็เนื่องมาจากการที่ยังเสวยกรรมเก่ายังไม่หมด
ครั้นเสวยกรรมเก่าหมดเมื่อใดก็จักได้รับความทุกข์ทรมานอันเป็นผลเนื่องมา
จากการทำความชั่วนั้น เปรียบเหมือนกับถูกไฟไหม้ฉะนั้น สมดังธรรมภาษิต
ที่ยกขึ้นมาเป็นนิกเขปบทเบื้องต้น ว่า

อด ปาปานิ กมฺมานิ กรํ พาลโณ น พุชฺฌติ
เสหิ กมฺเมหิ ทุมฺเมโธ คคิทฺทโธว ตปฺปติ.

เมื่อคนโง่ มีปัญญาธรรม ทำกรรมชั่วอยู่ก็รู้สึก เขาเดือดร้อน
เพราะกรรมของตนเหมือนถูกไฟไหม้

มีนัยดังพรรณนามาด้วยประการฉะนี้ ฯ

บรรณานุกรม

คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย. (๒๕๕๖) พุทธศาสนสุภาษิต
เล่ม ๒ (พิมพ์ครั้งที่ ๒๖). โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระมหาบรรจง ชุตินฺธโร และคณะ. (ม.ป.ป.) คู่มือธรรมศึกษา ชั้นโท. (ม.ป.ท.)

วิชาธรรมวิทาค

บทที่ ๑

ธรรมหมวด ๓ (ติกะ)

ปิฎก ๓

ปิฎก แปลว่า ตะกร้า คือภาชนะสำหรับใส่สิ่งของต่าง ๆ ในที่นี้หมายถึง ตำราหรือคัมภีร์ที่รวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ไว้เป็นหมวดหมู่ มี ๓ หมวด ดังนี้

๑. พระวินัยปิฎก (หมวดพระวินัย) หมายถึง คัมภีร์ที่รวบรวมคำสั่งสอนที่เรียกว่า อาณาเทศนา ซึ่งมีลักษณะเป็นข้อห้ามหรือระเบียบปฏิบัติสำหรับสังฆมหมู่คณะ แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) อาศาปริยวินัย วินัยของคฤหัสถ์ หรือฆราวาสผู้ครองเรือน ได้แก่ คีล ๕ คีล ๘

๒) อนาคาริยวินัย วินัยของบรรพชิต หรือพระภิกษุสามเณร และพระภิกษุณี ได้แก่ คีล ๑๐ ของสามเณร คีล ๒๒๗ ของภิกษุ และคีล ๓๑๑ ของภิกษุณี

๒. พระสุตตันตปิฎก (หมวดพระสุตตันตะหรือพระสูตร) หมายถึง คัมภีร์ที่รวบรวมพระสูตรต่าง ๆ ที่เรียกว่า โวหารเทศนา ซึ่งทรงแสดงแก่บุคคลตามสถานที่และโอกาสต่าง ๆ โดยยกบุคคลขึ้นแสดงเป็นตัวอย่างเพื่อให้เข้าใจ

ได้ง่าย เช่น กล่าวถึง ทาน ศีล ภาวนา แล้วยกบุคคลผู้ปฏิบัติมาเป็นตัวอย่าง เพื่อสื่อให้เกิดความเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้ เป็นต้น

๓. พระอภิธรรมปิฎก (หมวดพระอภิธรรม) หมายถึง คัมภีร์ที่รวบรวมธรรมที่แสดงเฉพาะหัวข้อที่เรียกว่า ปรมาตตเทศนา ซึ่งเป็นหลักวิชาการล้วน ๆ ไม่เกี่ยวกับบุคคลหรือเหตุการณ์ จัดเป็นปรมาตตธรรม (ธรรมชั้นสูง) เหมาะสำหรับบุคคลผู้มีอุปนิสัยแก่กล้า เป็นการกล่าวถึงสภาวะธรรม กล่าวคือ ธรรมสังคณี วิภังค์ ธาตุกถา บุคคลบัญญัติ กถาวัตถุ ยมก และปฏิฐาน หรือกล่าวโดยย่อก็คือเป็นการกล่าวถึงจิต เจตสิก รูป และนิพพานนั่นเอง

ปิฎกทั้ง ๓ นี้ พระวินัยปิฎก มี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมชั้นร์ พระสุตตันตปิฎก มี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมชั้นร์ พระอภิธรรมปิฎก มี ๔๒,๐๐๐ พระธรรมชั้นร์ รวม ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นร์ อย่างไรก็ตาม แม้พระธรรมชั้นร์จะมีจำนวนมาก แต่ในทางปฏิบัติ ถ้าบุคคลใดรักาศิล อบรมสมาธิ และเจริญปัญญา บุคคลนั้นได้ชื่อว่าปฏิบัติครบทั้ง ๓ ปิฎก

พุทธจริยา ๓

พุทธจริยา แปลว่า พระจริยาของพระพุทธเจ้า หมายถึง การทรงบำเพ็ญประโยชน์ของพระพุทธเจ้าตลอดระยะเวลา ๔๕ พรรษา มี ๓ อย่าง ดังนี้

๑. โลกัตถจริยา (ทรงประพฤติเป็นประโยชน์แก่โลก) ได้แก่ พระจริยาที่ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่มหาชนที่นับว่าเป็นสัตว์โลกทั่วไป โดยทรงบำเพ็ญพุทธกิจ ๕ อย่าง ได้แก่ ๑) เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาต ๒) เวลาเย็นทรงแสดงธรรม ๓) เวลาค่ำประทานพระโอวาทแก่พระภิกษุ ๔) เวลาเที่ยงคืนทรงตอบปัญหาเทวดา และ ๕) เวลาใกล้รุ่งทรงตรวจดูเวไนยสัตว์ (บุคคลที่แนะนำสั่งสอนได้) ในพุทธกิจข้อที่ ๕ นี้ หมายความว่า เวลาจวน ๆ รุ่งอรุณของวันใหม่ พระพุทธองค์จะทรงใช้ทิพยจักขุตรวจตราหาบุคคลผู้มีอุปนิสัยพร้อมที่จะบรรลุธรรมแล้วจะเสด็จไปแสดงธรรมโปรดโดยไม่ทรงคำนึงถึงความยากลำบาก นับว่าเป็นพระพุทธจริยาที่ทรงบำเพ็ญเพื่อประโยชน์แก่ชาวโลกทั้งหลายโดยไม่เลือกชาติชั้นวรรณะ

๒. ญาตัตถจริยา (ทรงประพฤติเป็นประโยชน์แก่พระญาติหรือในพระฐานะที่ทรงเป็นพระญาติ) ได้แก่ ทรงสงเคราะห์พระญาติตามพระฐานะ เช่น การเสด็จกลับกรุงกบิลพัสดุ์เพื่อทรงแสดงธรรมโปรดพระพุทโธบิดาและพระประยูรญาติ เพื่อให้บรรลุลุธรรมตามอุปนิสัยความสามารถของแต่ละบุคคล รวมถึงการเสด็จไปห้ามพระญาติทั้งสองฝ่ายที่วิวาทกันเพราะเหตุเพียงเล็กน้อย คือแย่งน้ำกันทำนา เป็นต้น

๓. พุทธัตถจริยา (ทรงประพฤติเป็นประโยชน์ในพระฐานะที่ทรงเป็นพระพุทธเจ้า) เช่น ทรงบัญญัติสิกขาบท และทรงวางระเบียบปฏิบัติแก่ภิกษุและภิกษุณี คือ ศีลหรือพระวินัยอันเป็นพื้นฐานแห่งการประพฤติ เพื่อข่มพวกภิกษุผู้ปราศจากความละเอียดที่เรียกว่า “อสังขี” และเพื่อความผาสุกของเหล่าภิกษุผู้เคร่งครัดในศีล และทรงแสดงธรรมประกาศพระศาสนาแก่พุทธบริษัทให้เข้าถึงธรรม ทรงประดิษฐานพระพุทโธศาสนาให้ดำรงมั่นคงยั่งยืนสืบมา พระพุทธจริยาส่วนนี้ ทำให้พระพุทธองค์ทรงเป็นพระพุทธเจ้าอย่างสมบูรณ์ในฐานะที่เป็นพระบรมศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

พุทธจริยา ๓ อย่างนี้ ทำให้ทราบถึงการบำเพ็ญประโยชน์ของพระพุทธเจ้า ตลอดระยะเวลา ๔๕ พรรษา ว่าทรงแสดงธรรมโปรดเวไนยบุคคล ทุกชาติชั้นวรรณะ ทรงบำเพ็ญประโยชน์ ๓ ประการ ได้แก่ ทรงอนุเคราะห์ชาวโลก ทรงอนุเคราะห์หมู่พระญาติ และทรงบำเพ็ญประโยชน์ในพระฐานะที่ทรงเป็นพระพุทธเจ้าอย่างสมบูรณ์ ควรที่พุทธบริษัทจะได้ถือเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติสืบไป

วิญญะ ๓

วิญญะ แปลว่า วน หรือวงเวียน หมายถึง องค์ประกอบที่หมุนเวียนต่อเนื่องกันของภวจักร หรือสังสารจักร คือ การเวียนตายเวียนเกิดอยู่ในภพภูมิต่าง ๆ มี ๓ อย่าง ดังนี้

๑. กิเลสวิญญะ (วนคือกิเลส หรือวงจรกิเลส) ประกอบด้วยอวิชชา (ความไม่รู้จริง) ตัณหา (ความอยาก) และอุปาทาน (ความยึดมั่นถือมั่น)

๒. กัมมวิญญะ (วนคือกรรม หรือวงจรกรรม) ประกอบด้วยสังขาร และกรรมภาพ

๓. วิปากวิภูษะ (วนคือวิปาก หรือวงจรวิปาก) ประกอบด้วย วิญญาน นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ และเวทนา ซึ่งแสดงออกในรูปปรากฏ เรียกว่า อุปัตติภพ ขาติ ชรา มรณะ เป็นต้น

มนุษย์และสัตว์เวียนตายเวียนเกิดในสังสารวัฏหรือภพภูมิต่าง ๆ ก็ เพราะมีกิเลส กรรม และวิปากทั้ง ๓ นี้ ซึ่งได้ชื่อว่า วิภูษะ ๓ หรือ ไตรวิภูษะ ซึ่งเป็นสภาพที่หมุนเวียนไปตามกรรม หากเกิดขึ้นอีกเป็นวงจระใหญ่ เรียกว่า สังสารจักร กล่าวคือ กิเลสเกิดขึ้นแล้วมีแรงผลักดันให้ทำกรรม เมื่อทำกรรมแล้ว ย่อมรับวิปาก เมื่อได้รับวิปากแล้ว กิเลสจะเกิดขึ้นอีกวนกันเป็น วงจระ จนกว่าจะตัดขาดได้ด้วยอรหัตตมรรค จัดเป็นสภาพที่ประกอบเข้าแห่ง ปัจจุภากร เรียกว่า ภวจักร ความหมุนเวียนแห่งภาวะชีวิต หรือเรียกว่า สังสารจักร ความหมุนวนแห่งการเวียนตายเวียนเกิดในภพภูมิต่าง ๆ หมุนเวียน ไปอยู่อย่างนี้ไม่รู้จักจบสิ้น จนกว่าจะได้บรรลुเป็นพระอรหันต์ จึงจะตัดวงจระนี้ ได้เด็ดขาด

สิกขา ๓

สิกขา แปลว่า การศึกษา หรือข้อที่จะต้องศึกษา หมายถึง ข้อปฏิบัติ ที่เป็นหลักสำหรับศึกษาฝึกหัด ฝึกฝนและอบรมกายวาจาใจให้มีการพัฒนาสูง ยิ่งขึ้นไป จนบรรลุจุดหมายสูงสุด คือพระนิพพาน มี ๓ อย่าง ดังนี้

๑. อธิศีลสิกขา (สิกขาคือศีลยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรม ความประพฤติขั้นสูง โดยความมุ่งหมายสูงสุด ได้แก่ ปาติโมกขสังวรศีล คือ ความสำรวมในพระปาติโมกข์ เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้าม ทำตามข้อที่ ทรงอนุญาต จัดเป็นศีลที่สูงยิ่งกว่าศีลทั่วไป สำหรับบุคคลทั่วไป ได้แก่ การฝึกอบรมความประพฤติ ให้มีความสุจริตทางกายและวาจาอย่างมั่นคง ถาวรซึ่งจะเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาคุณภาพจิตต่อไป

๒. อธิจิตตสิกขา (สิกขาคือจิตยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึก อบรมจิตเพื่อให้เกิดสมาธิขั้นสูง ได้แก่ การฝึกอบรมจิตจนถึงขั้นฌานสมาบัติ สำหรับบุคคลทั่วไป ได้แก่ การสร้างเสริมคุณภาพจิตและรู้จักใช้ความสามารถ ในการฝึกจิต หรือการปรับปรุงจิตให้มีคุณภาพและสมรรถภาพสูง ซึ่งเอื้อ

ต่อการมีชีวิตที่ดีงาม และพร้อมที่จะใช้งานให้ได้ผลดี ให้มีจิตใจที่มั่นคงในคุณธรรม และมีวิริยะอุตสาหะในการสร้างความคิด

๓. **อธิปัญญาสิกขา (สิกขาคือปัญญา)** หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง เห็นสภาพของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ได้แก่ วิปัสสนาญาณ คือปัญญาที่กำหนดรู้อาการของไตรลักษณ์ สำหรับบุคคลทั่วไป ได้แก่ การพิจารณาวิจฉัยเรื่องราวต่าง ๆ ได้ถูกต้องชัดเจนโดยไม่มีกิเลส ความเห็นแก่ได้ และความโกรธแค้นชิงชัง ซึ่งเป็นสิ่งครอบงำไม่ให้อำนาจเห็นความเป็นจริงของโลกและชีวิต ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งหลาย ทำให้เกิดความเป็นอิสระ จิตใจโปร่งใส ไร้ทุกข์ สดชื่นเบิกบาน

สิกขา ๓ อย่างนี้ **อธิศีลสิกขา** คือ การรักษากายวาจาให้เรียบร้อยอย่างยิ่งยวด **อธิจิตตสิกขา** คือ การทำจิตใจให้มั่นคงโปร่งใสอย่างยิ่งยวด **อธิปัญญาสิกขา** คือ ความรอบรู้ตามเป็นจริงอย่างยิ่งยวด เรียกอีกอย่างว่า **ไตรสิกขา** ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา โดยศีลเป็นเครื่องกำจัดกิเลสอย่างหยาบ สมาธิเป็นเครื่องกำจัดกิเลสอย่างกลาง และปัญญาเป็นเครื่องกำจัดกิเลสอย่างละเอียด สิกขา ๓ นี้ จึงจัดเป็นหลักปฏิบัติเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

สามัญญลักษณะ ๓

สามัญญลักษณะ แปลว่า ลักษณะที่เสมอกันของสังขารทั้งปวง หมายความว่า สังขารทั้งหลายทั้งที่มีวิญญาณ เช่น มนุษย์ สัตว์ เป็นต้น ทั้งที่ไม่มีวิญญาณ เช่น โด๊วะ แก้ว อี้ บ้านเรือน เป็นต้น มีลักษณะที่เสมอเหมือนกัน ๓ ประการ ดังนี้

๑. **อนิจจตา (ความไม่เที่ยง)** ได้แก่ สังขารทั้งหลายทั้งปวง มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นธรรมดา ไม่เที่ยงแท้แน่นอน

๒. **ทุกขตา (ความเป็นทุกข์)** ได้แก่ สังขารทั้งหลายทั้งปวง ไม่คงทนถาวร มีความบอบสลาย มีความบีบคั้นอยู่เป็นนิจ

๓. **อนัตตตา (ความเป็นอนัตตา)** ได้แก่ สังขารทั้งหลายทั้งปวง

ไม่ใช่ตัวตนเราเขา ไม่เป็นไปในอำนาจ บังคับควบคุมไม่ได้ เป็นเพียงธาตุ ๔ คือ ปฐวี (ธาตุดิน) อาโป (ธาตุน้ำ) เตโช (ธาตุไฟ) วาโย (ธาตุลม) รวมกัน

สามัญญลักษณะ ๓ อย่างนี้ เรียกอีกอย่างว่า **ไตรลักษณ์** เมื่อบุคคล ได้ศึกษาเรียนรู้แล้วจะได้ทราบความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลายทั้งปวงว่าล้วนตก อยู่ในลักษณะที่เสมอกัน ได้แก่ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา จะได้ใช้ ปัญญาพิจารณาให้รู้เท่าทัน แล้วคลายความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งปวง

บทที่ ๒

ธรรมหมวด ๔ (จตุกกะ)

อปัสเสนธรรม ๔

อปัสเสนธรรม แปลว่า ธรรมดุจนกฟิง หมายถึง ธรรมเป็นที่อิงหรือที่พึ่งอาศัยของผู้มีปัญหาที่รู้จักพิจารณาปฏิบัติต่อสิ่งต่าง ๆ ให้ถูกต้องเพื่อไม่ให้เกิดทุกข์โทษแก่ตน เป็นทางป้องกันไม่ให้อุศลเกิดขึ้น และส่งเสริมให้อุศลเจริญยิ่งขึ้น มี ๔ อย่าง ดังนี้

๑. พิจารณาแล้วบริโภค หมายถึง เมื่อจำเป็นจะต้องเกี่ยวข้องกับปัจจัย ๔ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค รวมถึงบุคคล หรือแม้กระทั่งธรรม หากพิจารณาสิ่งดังกล่าวแล้วจึงบริโภคใช้สอยโดยคำนึงถึงประโยชน์เป็นสำคัญ อุศลก็จะไม่เกิดขึ้น และหากเกิดแล้วก็จะเสื่อมสิ้นไป

๒. พิจารณาแล้วอดกลั้น หมายถึง เมื่อประสบกับอนิฏฐารมณ์ คืออารมณ์ที่ไม่พึงปรารถนา เช่น หนาว ร้อน หิว กระจาย ถ้อยคำหยาบคาย ทุกขเวทนาอันแรงกล้า เป็นต้น ควรรู้จักพิจารณาแล้วอดกลั้น เช่น ควรพิจารณาว่า “เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร” แล้วอดกลั้นความโกรธไว้ได้ เป็นต้น

๓. **พิจารณาแล้วเว้น** หมายถึง เมื่อรู้ถึงสาเหตุแห่งภัยอันตรายต่าง ๆ อันเป็นความหายนะแห่งชีวิตของบุคคลทั้งส่งผลเป็นความหายนะของครอบครัวและสังคมประเทศชาติ เช่นการคบคนพาล การเล่นพนัน การเสพติดสุราเมรัยหรือสิ่งเสพติด ซึ่งเมื่อบุคคลคบหาหรือเสพติดเข้าแล้ว มักจะเพลิดเพลีนลุ่มหลงเข้าใจผิดไปว่าเป็นความสุข เพราะเป็นที่ยอมรับของพาลชน นักเล่น นักดื่ม นักเสพด้วยกัน ยากที่จะถอนตัว จึงควรรู้จักพิจารณาละเว้นเป็นการตัดไฟแต่ต้นลม เช่น เมื่อรู้ว่า “คบคนพาล พาลพาไปหาผิด” ก็ควรเว้นขาดจากการคบหาสมาคมกับคนพาล โดยหันมาคบหาสมาคมบัณฑิตคือผู้ที่ฉลาดในกุศลกรรม เป็นต้น

๔. **พิจารณาแล้วบรรเทา** หมายถึง เมื่อสิ่งที่เป็นโทษก่ออันตรายแก่ร่างกายหรือจิตใจ เช่น อกุศลวิตกอันประกอบด้วยกาม พยาบาท และเบียดเบียนกัน ตลอดจนความชั่วร้ายทั้งหลายเกิดขึ้นภายในจิตใจแล้ว ควรรู้จักพิจารณาแก้ไข บรรเทา หรือขจัดให้สิ้นไป ไม่ปล่อยให้พอกพูนเพิ่มจำนวนจนนำไปสู่ความหายนะซึ่งไม่สามารถจะย้อนกลับไปแก้ไขอะไรได้ เป็นต้น

อปัสเสนธรรมทั้ง ๔ นี้ เรียกอีกอย่างว่า **อุปนิสัย ๔** หมายถึง ธรรมเป็นที่พึงพิง หรือธรรมช่วยอุดหนุนให้ตั้งมั่นอยู่ในกุศลธรรมอื่น ๆ เพราะเมื่อรู้จักพิจารณาปฏิบัติต่อสิ่งต่าง ๆ ได้ถูกต้องด้วยปัญญาตามหลักอปัสเสนธรรมหรืออุปนิสัย ๔ อย่างนี้ ย่อมเป็นเหตุให้อกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดจะไม่เกิดขึ้นที่เกิดขึ้นแล้วก็จะบรรเทาและสูญสิ้นไป

พระอริยบุคคล ๔

อริยบุคคล แปลว่า บุคคลผู้ประเสริฐ หมายถึง บุคคลผู้ได้บรรลุอริยผลอันเป็นโลกุตระ จึงจัดเป็นผู้ประเสริฐในพระพุทธศาสนา เพราะสามารถละสังโยชน์กิเลสได้เด็ดขาดตามภูมิธรรมของตน จัดลำดับเป็น ๔ ชั้น ดังนี้

๑. **พระโสดาบัน (ผู้แรกถึงกระแสพระนิพพาน)** หมายถึง ผู้บรรลุโสดาปัตติผลแล้วเรียกว่า ผู้เข้าถึงกระแสแห่งอริยมรรคที่จะนำไปสู่พระนิพพาน โดยเป็นผู้ไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา คือไม่ไปเกิดในอบายภูมิ จัดเป็นพระอริยบุคคลชั้นแรกสุดในพระพุทธศาสนา ละสังโยชน์ได้ ๓ อย่าง ได้แก่

จิตรกรรมไตรภูมิฉบับ
หลวงสมัยธนบุรี เล่า
เรื่องพระอริยบุคคล ๘
จำพวก อันเป็นผลสืบ
เนื่องจากมรรค ๔ และ
ผล ๔ (กรมศิลปากร
เอื้อเฟื้อภาพ)

สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส

๒. พระสกทาคามี (ผู้กลับมาเกิดอีกชาติเดียว) หมายถึง ผู้บรรลุสกทาคามีผลแล้ว หากเป็นผู้กลับมาเกิดในมนุษย์โลกอีกก็จะปรินิพพาน โดยยังจะต้องไปเกิดในเทวโลกอีกครั้งหนึ่ง แล้วจึงจะกลับมาเกิดในมนุษย์โลก แล้วจะได้บรรลุอรหัตผลปรินิพพานไปในที่สุด จัดเป็นพระอริยบุคคลชั้นที่ ๒ ในพระพุทธศาสนา ละสังโยชน์ได้ ๓ อย่าง เช่นเดียวกับ พระโสดาบัน และทำราคะ โทสะ และโมหะ ให้เบาบางลง

๓. พระอนาคามี (ผู้ไม่กลับมาเกิดอีก) หมายถึง ผู้ปฏิบัติอุโบสถศีล สำรวมอินทรีย์ ๖ สำเร็จอนาคามีผล ซึ่งจัดเป็นพระอริยบุคคลชั้นที่ ๓ เมื่อสิ้นชีวิตแล้ว ไม่ต้องกลับมาเกิดในมนุษย์โลกอีก จะไปเกิดในพรหมโลกชั้นสุทธาวาส (ที่เกิดอยู่ของท่านผู้บริสุทธิ์ ๕ ชั้น ได้แก่ อวิหา อดัมปา สุทสสา สุทสสี และอกนิฏฐา) และจะปรินิพพานในที่นั้น พระอนาคามีละสังโยชน์ขั้นต่ำ เรียกว่า โอรัมภาคิยสังโยชน์ ได้ ๕ อย่าง ได้แก่ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามราคะ และปฏิฆะ

๔. พระอรหันต์ (ผู้ไกลจากกิเลสโดยสิ้นเชิง) หมายถึง ผู้บรรลุอรหัตผลสำเร็จเป็นพระอริยบุคคลชั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา และเป็นอเสขบุคคล คือ ผู้อยู่จบพรหมจรรย์แล้วหรือไม่ต้องศึกษาอีก พระอรหันต์สามารถละสังโยชน์ได้ทั้ง ๑๐ อย่าง คือ โอรัมภาคิยสังโยชน์ หรือสังโยชน์เบื้องต้น ๕ อย่าง และอุทธัมภาคิยสังโยชน์ หรือสังโยชน์เบื้องสูงได้อีก ๕ อย่าง ได้แก่ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา และสามารถทำราคะ โทสะ และโมหะ ให้หมดไป

พระอริยบุคคล ๔ ประเภทนี้ จัดเป็นพระอริยสงฆ์ในพระพุทธศาสนา เพราะสามารถละสังโยชน์ได้เด็ดขาดเป็นขั้น ๆ น้อยหรือมากแตกต่างกันไป เป็นเนื่อบุญของโลก และไม่มีนาบุญอื่นเสมอเหมือน หากผู้ศึกษาต้องการจะพ้นทุกข์หรือบรรลุถึงสันติสุขอย่างแท้จริง ก็ควรระลึกถึงพระอริยบุคคล ๔ ประเภทนี้ให้เป็นสิ่งมานุสสติ และน้อมนำเอาปฏิปทาของท่านมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตต่อไป

มรรค ๔

คำว่า “มรรค” ในที่นี้ หมายถึง ญาณหรือสัมมาญาณ กล่าวคือ ความรู้ที่เป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติสามารถละสังโยชน์ได้เด็ดขาด แบ่งเป็นขั้น ๆ มี ๔ ขั้น ดังนี้

๑. โสดาปัตติมรรค หมายถึง สัมมาญาณเป็นเหตุละสังโยชน์ได้ ๓ อย่าง คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และ สีลัพพตปราคาส นำไปสู่ความเป็นพระโสดาบัน

๒. สกทาคามีมรรค หมายถึง สัมมาญาณเป็นเหตุละสังโยชน์ได้ ๓ อย่าง เช่นเดียวกับโสดาปัตติมรรค ทั้งยังทำราคะ โทสะ และโมหะ ให้เบาบางลงได้ นำไปสู่ความเป็นพระสกทาคามี

๓. อนาคามีมรรค หมายถึง สัมมาญาณเป็นเหตุละสังโยชน์เบื้องต้น ๕ อย่าง คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปราคาส กามราคะ และ ปฏิฆะ นำไปสู่ความเป็นพระอนาคามี

๔. อรหัตตมรรค หมายถึง สัมมาญาณระดับสมบุรณ์อันเป็นเหตุละสังโยชน์เบื้องต้น ๕ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปราคาส กามราคะ

ปฏิมะ และสังโยชน์เบื้องสูง ๕ คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และ อวิชชาได้โดยสิ้นเชิง นำไปสู่ความเป็นพระอรหันต์

มรรค ๔ ชั้นนี้ เป็นสัมมาญาณความรู้อันเป็นเหตุละสังโยชน์นำไปสู่ ผลลัพธ์คืออริยผลซึ่งให้สำเร็จความเป็นพระอริยบุคคล ๔ ดังกล่าวแล้ว

ผล ๔

ผล เป็นธรรมเกิดสืบเนื่องมาจากมรรค เป็นผลที่เกิดจากการละกิเลส ได้ด้วยมรรค หรือเป็นผลลัพธ์ทางธรรมที่ท่านผู้บรรลุมรรคแล้วจะพึงได้รับ เป็นโลกุตระธรรม เรียกชื่อตามมรรค มี ๔ อย่าง คือ

๑. โสดาปัตติผล หมายถึง ผลแห่งการเข้าถึงกระแสที่นำไปสู่ พระนิพพาน ผลคือความเป็นพระโสดาบัน หรือผลสัมฤทธิ์ที่ได้รับหลังจาก บรรลุโสดาปัตติมรรค

๒. สกทาคามีผล หมายถึง ผลคือความเป็นพระสกทาคามี หรือ ผลสัมฤทธิ์ที่ได้รับหลังจากบรรลุสกทาคามีมรรค

๓. อนาคามีผล หมายถึง ผลคือความเป็นพระอนาคามี หรือผล สัมฤทธิ์ที่ได้รับหลังจากบรรลุอนาคามีมรรค

๔. อรหัตตผล หมายถึง ผลคือความเป็นพระอรหันต์ หรือผลสัมฤทธิ์ ที่ได้รับหลังจากบรรลุอรหัตตมรรค

การเกิดขึ้นแห่งมรรคและผล เป็นการเกิดต่อเนื่องแห่งมรรคจิตและ ผลจิตไม่มีจิตอื่นเกิดขึ้น บรรดาภิเลสทั้งหลาย จึงได้ชื่อว่าถูกขจัดหมดสิ้นไป ตั้งแต่ในขณะแห่งมรรคนั้น ๆ แล้ว สังโยชน์เปรียบเสมือนความมืด มรรค เปรียบเสมือนแสงสว่าง ผลเปรียบเสมือนประโยชน์ต่าง ๆ ที่ได้รับจากแสงสว่าง ความมืดนั้นหายหมดสิ้นไป ตั้งแต่เกิดแสงสว่างขึ้นแล้ว ผู้บำเพ็ญเพียรที่ บรรลุอริยผลทั้ง ๔ นี้ เรียกว่าบรรลุสามัญญผล คือผลของความเป็นสมณะ จัดเป็นพระอริยบุคคล ๔ จำพวก สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระวชิรญาณ วโรรส ทรงแสดงข้ออุปมามรรคกับผลไว้ให้เป็นที่เข้าใจชัดว่า สังโยชน์เปรียบ เสมือนโรค มรรคเปรียบเสมือนการรักษาโรคให้หาย ผลเปรียบเหมือน ความสุขสบายที่เกิดจากความหมดโรค

บทที่ ๓

ธรรมหมวด ๕ (ปัญญา)

อนุพุทธิกถา ๕

อนุพุทธิกถา แปลว่า ถ้อยคำที่พรรณนาความโดยลำดับ หมายถึง พระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไปโดยลำดับ จากง่ายไปหายาก เพื่อฟอกจิตของเวไนยสัตว์ให้หมดจด ซึ่งนับเป็นการเตรียมจิตของผู้ฟังให้พร้อมที่จะรับฟังอริยสัจต่อไป มี ๕ กถา ดังนี้

๑. ทานกถา (กล่าวถึงทาน) คือ ทรงแสดงประโยชน์ของการให้ทาน การเสียสละแบ่งปัน เพื่อให้คนที่มีจิตใจตระหนี่เห็นแก่ตัวละจากความตระหนี่เห็นแก่ตัวนั้น แล้วมีใจเผื่อแผ่เกื้อกูลผู้อื่นด้วยกำลังทรัพย์ของตน ทรงพรรณนาถึงประโยชน์ของทานโดยประการต่าง ๆ เช่น ทานเป็นเหตุแห่งความสุข เป็นรากฐานแห่งสรรพสมบัติ เป็นแหล่งเกิดโภคสมบัติทั้งหลาย เป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายทั้งในโลกลี้และโลกหน้า เป็นต้น

๒. สีลกถา (กล่าวถึงศีล) คือ ทรงแสดงประโยชน์ของศีล หรือความประพฤติเรียบร้อย เพื่อฟอกจิตไม่ให้เป็นคนโหดร้าย มีอไว ใจเร็ว ขี้ปด ไม่มีสติ หรือสร้างเวรแก่ผู้อื่น ทรงพรรณนาถึงประโยชน์ของศีล เช่น ศีลเป็นที่พึ่งอาศัย ช่วยนำพาโภคสมบัติทั้งหลายทั้งในโลกลี้และโลกหน้า และเป็นที่พึ่งอาศัยให้บุคคลได้เกิดมาเป็นมนุษย์ เป็นต้น

๓. **สักคกถา (กล่าวถึงสวรรค์)** คือ ทรงแสดงสมบัติและความดีงามที่ผู้ให้ทานและรักษาศีลสมควรได้รับ ทั้งในโลกมนุษย์และสวรรค์ ซึ่งเป็นสิ่งที่น่ายินดี เพียบพร้อมไปด้วยกามคุณ เช่น พรณนาถึงความสุขในสวรรค์ว่า น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ซึ่งการจะเข้าถึงสวรรค์ได้นั้น บุคคลจะต้องหมั่นให้ทานและรักษาศีล เป็นต้น

๔. **กามาทีนวกถา (กล่าวถึงโทษแห่งกาม)** คือ ทรงแสดงถึงโทษของกามคุณว่า แม้กามจะก่อให้เกิดความยินดี แต่ก็ยังเจือไปด้วยทุกข์ จึงไม่ควรเพลิดเพลินหรือหลงใหลหมกมุ่น หากแต่ควรเบื่อหน่าย ทั้งนี้เพราะกามคุณ แม้จะเป็นที่ปรารถนาของเทวดาและมนุษย์ แต่ก็มีข้อเสียหรือผลร้ายต่าง ๆ ตามมา

๕. **เนกขัมมานิสังสกถา (กล่าวถึงอานิสงส์แห่งการออกจากกาม)** คือ ทรงแสดงถึงผลดีของการไม่หมกมุ่นเพลิดเพลินในกาม เพื่อให้มีฉันทะในการแสวงหาความดีงามและความสุขสงบที่ประณีต นอกจากนี้ยังทำให้จิตมีอิสระ ไม่ติดใจหรือเพลิดเพลินอยู่ในกามคุณ ด้วยการออกบวชเพื่อที่จะแสวงหาความสุขสงบอันประณีตอย่างแท้จริง

พระพุทธเจ้าเมื่อจะทรงแสดงอริยสัจแก่คฤหัสถ์ผู้มีอุปนิสัยจะบรรลुธรรมพิเศษ จะทรงแสดงอนุพุทพิกถานี้ก่อน เป็นการปรับระดับจิตใจของบุคคลนั้นให้พร้อมที่จะรับพระธรรมเทศนา เปรียบเสมือนการซักฟอกผ้าให้ขาวสะอาดแล้วจึงย้อมสีฉะนั้น

มัจฉริยะ ๕

มัจฉริยะ แปลว่า ความตระหนี่ หมายถึง ความหวงแหนโดยอาการต่าง ๆ มี ๕ อย่าง ดังนี้

๑. **อวาสมัจฉริยะ (ตระหนี่อวาสา)** ในฝ่ายบรรพชิต หมายถึง ความหวงแหนอวาสาไม่ประสงค์จะให้พระภิกษุสามเณรดี ๆ มาอยู่อาศัย เพราะกลัวว่าตนเองจะอยู่ลำบาก ส่วนในฝ่ายคฤหัสถ์ หมายถึง ความหวงแหนสถานที่สาธารณะอันเป็นที่ใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น วัด โรงเรียนรัฐ โรงพยาบาลรัฐ เป็นต้น ไม่ต้องการให้ผู้อื่นซึ่งมิใช่พวกของตน เข้ามาใช้ประโยชน์

๒. **กุลมัจฉริยะ (ตระหนี่สกุล)** ในฝ่ายบรรพชิต หมายถึง อากาโรที่ ภิกษุหวังโยมอุปฐากหรือญาติพี่น้องของตน โดยคอยกีดกันภิกษุสามเณรดี ๆ ไม่ให้เกี่ยวข้องหรือไม่ให้ได้รับการดูแลจากบุคคลเหล่านั้น ส่วนในฝ่ายคฤหัสถ์ หมายถึง ความหวงแหนสกุลของตนเอง ไม่ยอมให้สกุลอื่น ๆ มาเกี่ยวดอง ผูกพันด้วย เช่น ไม่อยากให้บุตรธิดาในตระกูลอื่นมาแต่งงานกับบุตรธิดาในตระกูลของตน เป็นต้น

๓. **ลาภมัจฉริยะ (ตระหนี่ลาภ)** ในฝ่ายบรรพชิต หมายถึง ความหวงปัจจัย ๔ ที่ญาติโยมถวาย คือประสงค์จะให้ถวายเฉพาะตนเท่านั้น ไม่ประสงค์จะให้ภิกษุสามเณรดี ๆ ได้รับการถวายบ้าง ส่วนในฝ่ายคฤหัสถ์ หมายถึง ความหวงแหนทรัพย์พัสดุสิ่งของต่าง ๆ ซึ่งเป็นของตนอย่างเหนียวแน่น ไม่ต้องการจะแบ่งปันช่วยเหลือบุคคลอื่น รวมถึงการหวงผลประโยชน์ เช่น กีดกันไม่ให้ลาภหรือรายได้เกิดขึ้นกับผู้อื่น เป็นต้น

๔. **วันณมัจฉริยะ (ตระหนี่วรรณะ)** หมายถึง ความหวงผิวพรรณร่างกาย คือไม่ยอมปริปากชมคนอื่นที่มีรูปร่างหน้าตาผิวพรรณดี ถึงแม้จะได้ยินใครต่อใครเขาชมกันก็ตาม อีกอย่างหนึ่ง หมายถึง ความหวงคำสรรเสริญ หรือคำชม คือไม่สรรเสริญใคร ไม่ยอมรับในคุณความดีของใคร ๆ

๕. **ธัมมมัจฉริยะ (ตระหนี่ธรรม)** หมายถึง ความหวงแหนธรรม หวงวิชาความรู้ ไม่บอกไม่สอนบุคคลผู้สมควรได้รับการถ่ายทอด เพราะกลัวว่า เขาจะมีความรู้เท่าตนหรือมากกว่าตน

ความตระหนี่ทั้ง ๕ อย่างนี้ หากมีอยู่ในผู้ใด ก็จะทำให้ผู้นั้นมีจิตใจคับแคบ ไม่มีพรรคพวกเพื่อนฝูง เป็นคนเห็นแก่ตัว มีทิฐิมาก ผู้ที่หวังความเจริญด้วยลาภ ยศ สรรเสริญ สุขและเป็นที่รักของคนทั้งหลาย ควรละอกุศลธรรมนี้เสีย

มาร ๕

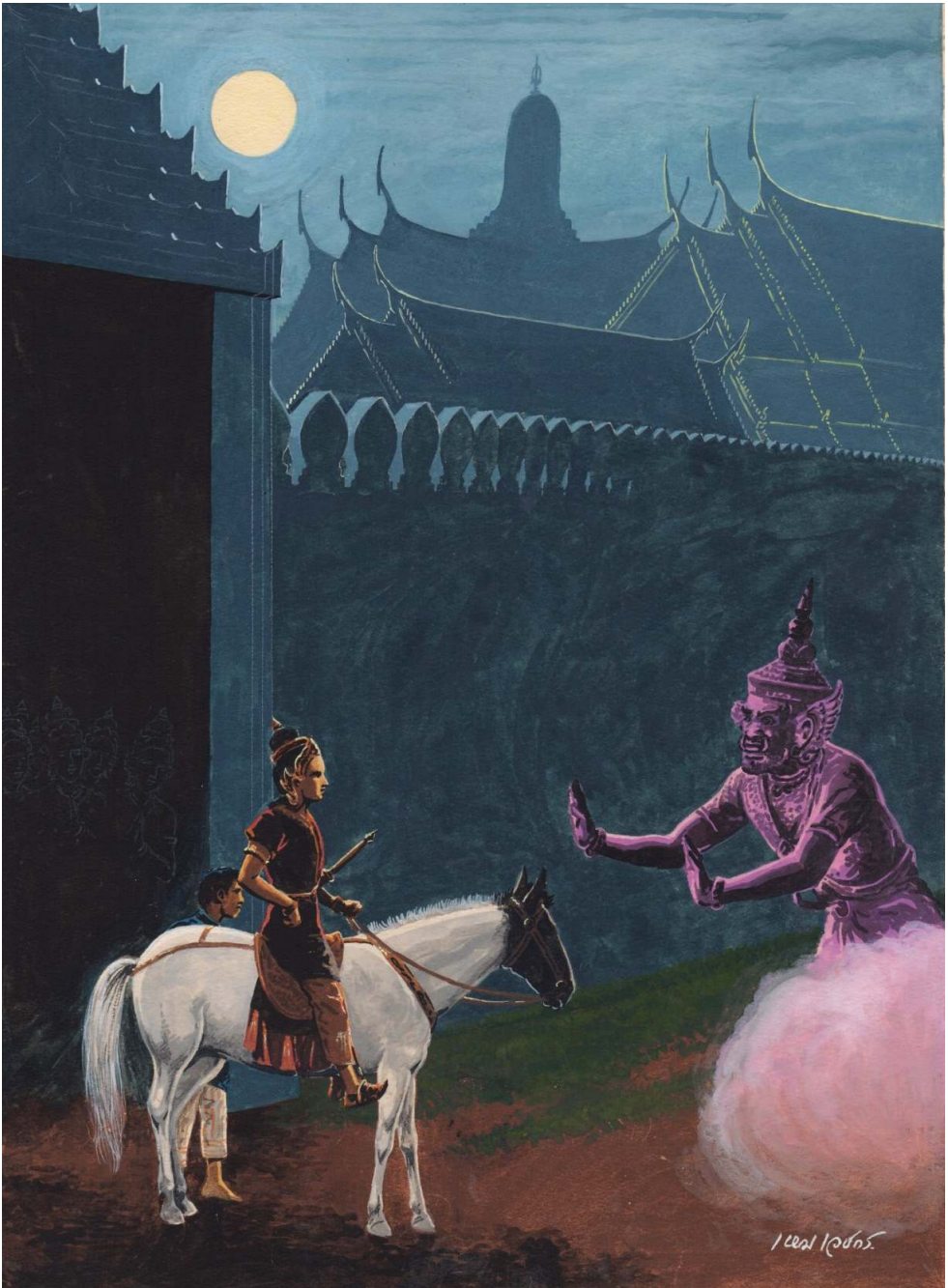
มาร แปลว่า สภาพที่ทำให้ตาย หมายถึง สิ่งที่มาบุคคลให้ตายจากคุณความดี หรือสิ่งที่ล้างผลาญคุณความดี เป็นตัวขัดขวางบุคคลไม่ให้บรรลุ

ถึงเป้าหมายของชีวิตที่ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป มี ๕ อย่าง ดังนี้

๑. **ขันธมาร (มารคือปัญญาชั้นธ)** หมายถึง ชั้นธ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เหตุที่ได้ชื่อว่ามีมาร เพราะทำให้ลำบาก เป็นภาระในการบำรุงดูแล ไม่จริงจังยั่งยืน เสื่อมโทรมไปเพราะความเจ็บป่วยเป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนบั่นทอนโอกาสไม่ให้คุณคนทำหน้าที่หรือบำเพ็ญคุณความดีได้เต็มที่ตามต้องการ

๒. **กิเลสมาร (มารคือกิเลส)** หมายถึง กิเลสชนิดต่าง ๆ เหตุที่ได้ชื่อว่ามีมาร เพราะกำจัดและขัดขวางความดี ทำให้บุคคลไม่ประสบความสำเร็จทั้งในปัจจุบันและอนาคต เมื่อตกอยู่ในอำนาจของกิเลสแล้ว จะถูกผูกมัดบีบคั้นให้ทำผิดและคิดในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ในที่สุดก็ทำให้เสียคน เช่น คนที่ถูกตำหนิ ถูกยั่วโทสะ แล้วลงมือทำร้ายหรือฆ่าผู้อื่นด้วยอารมณ์ชั่ววูบซึ่งก็มีให้เห็นกันเป็นประจำ ในสังคมใด คนส่วนใหญ่มีค่านิยมคือมองคนที่แพ้ต่อกิเลสคืออดทนอดกลั้นไม่ได้ ว่าเป็นผู้ชนะ เพราะเหตุที่ชนะได้ด้วยกำลังหรืออาวุธ แต่กลับมองคนที่ชนะกิเลสคืออดทนอดกลั้นได้ ว่าเป็นผู้แพ้ เพราะเหตุที่ไม่เอาชนะด้วยกำลังหรืออาวุธ ในสังคมนั้น จะมีแต่ปัญหาทะเลาะวิวาทขัดแย้งและไม่สงบสุข เรื่องเล็กจะกลายเป็นเรื่องใหญ่ เรื่องใหญ่ จะกลายเป็นเรื่องลูกกลมบานปลาย ปัญหาดังกล่าวจะได้รับการแก้ไข ก็ต่อเมื่อคนส่วนใหญ่ในสังคมเปลี่ยนค่านิยมให้ตรงต่อความเป็นจริงในหลักธรรม

๓. **อภิสังขารมาร (มารคืออภิสังขาร)** หมายถึง กุศลเจตนาที่เป็นกามาวจรและรูปาวจร (บุญญาภิสังขาร) อกุศลเจตนาที่เป็นกามาวจร (อบุญญาภิสังขาร) และกุศลเจตนาที่เป็นอรุปาจร (อาเนญชาภิสังขาร) หรือหมายถึง กุศลกรรมและอกุศลกรรม เหตุที่ได้ชื่อว่ามีมาร เพราะขัดขวางไม่ให้บุคคลหลุดพ้นไปจากสังสารทุกข์ เป็นเหตุให้ติดอยู่ในกุศลหรืออกุศล รวมไปถึงติดอยู่ในรูปฉนวนหรืออรุฉนวน ถอนตัวไม่ขึ้น หลงเข้าใจว่าตนเองบรรลุธรรมแล้ว ซึ่งมีผลทำให้ชีวิตไม่ก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป มีแต่จะถอยหลังเสื่อมจากคุณความดีอันเป็นต้นทุนเดิมไปในที่สุด นี่เป็นการอธิบายไปตามหลักของการปฏิบัติเพื่อมุ่งถึงการพ้นจากทุกข์ทั้งมวล แต่ในระดับของการดำเนินชีวิตการติดอยู่ในกุศลความดี นับว่าเป็นการติดที่สร้างสรรค์และมีคุณค่าต่อตนเองครอบครัวสังคมประเทศชาติ แต่ต้องไม่มีความยึดมั่นถือมั่นจนเกิดทุกข์

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนเทวทูตมารกำลังขัดขวางเจ้าชายสิทธัตถะการเสด็จออกภิเนษกรรมนี้
ผลงานของอาจารย์เหม เวชกร

๔. มัจจุมาร (มารคือมรณะ) หมายถึง ความตาย เหตุที่ได้ชื่อว่ามาร เพราะเป็นสาเหตุที่ตัดโอกาสของบุคคลไม่ให้ความเจริญก้าวหน้าในคุณความดีทั้งหลาย หรือเสียชีวิตก่อนที่จะได้รับโอกาส เช่น อาหารดาบสและอุทกดาบสที่สิ้นชีวิตเสียก่อนที่จะได้รับฟังพระธรรมเทศนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นต้น

๕. เทวบุตร (มารคือเทวบุตร) หมายถึง ความสุขสบายหรือความปรารถนาทิพย์สมบัติ เหตุที่ได้ชื่อว่ามาร เพราะสกัดกั้นขัดขวางบุคคลไม่ให้พากเพียรบำเพ็ญคุณความดียิ่ง ๆ ขึ้นไป และทำให้เพลิดเพลินติดอยู่ในกามสุขอันเป็นเหตุนำมาซึ่งความทุกข์ เทวบุตรนี้เฝ้าติดตามค้นหาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสมัยเสด็จออกทรงผนวชเป็นเวลาถึง ๖ ปี ตามนัยนี้ เทวบุตร จึงหมายถึง กามสุขหรือความสุขสบาย ในระดับของการสื่อสาร คำว่า เทวบุตร อาจแปลได้ว่า ลูกเทวดา ซึ่งหมายถึงลูกที่ติดสบาย เป็นคุณชายของบ้าน ไม่รู้จักโตไม่ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ไม่ประกอบอาชีพการงาน ทำตัวเป็นภาระของพ่อแม่ เป็นปัญหาของสังคม และอาจเป็นมารได้เช่นเดียวกัน เพราะเหตุที่ล้างผลาญทรัพย์สินสมบัติและคุณงามความดีของวงศ์ตระกูล

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่า พระชินะหรือพระชินสีห์ เพราะทรงชนะมารทั้ง ๕ ได้ พระโสดาบัน ชนอภิสังขารมารและเทวบุตรได้ พระอรหันต์ชนะได้ทั้ง ๕ มาร ในระดับของการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม บุคคลผู้รักษาเบญจศีลเบญจธรรมได้ นับได้ว่ามีคุณธรรมความดีเพียงพอที่จะชนะมารภายในใจได้ทุกประเภท

บทที่ ๔

คิหิปฏิบัติ

คิหิปฏิบัติ หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับผู้ครองเรือน ในบทนี้กำหนดให้เรียน ๓ หมวดธรรม ได้แก่ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ สัมปรายิกัตถประโยชน์ ๔ และทศ ๖ ดังนี้

ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔

ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขในปัจจุบันชาตินี้ มี ๔ อย่าง ดังนี้

๑. อุฏฐานสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยความหมั่น) หมายถึง หมั่นขยันไม่เกียจคร้านในอาชีพการงานอันเป็นสัมมาชีพ ใช้ปัญญาอันเป็นอุบายวิธีในการทำงาน สามารถดำเนินการได้จัดการได้

๒. อารักขสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยการรักษา) หมายถึง รู้จักเก็บรักษาโภคทรัพย์ ที่ตนหามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสียไป เพราะทรัพย์สมบัติที่แสวงหามาได้ หากไม่รู้จัก

เก็บรักษาไว้ให้ดี ก็ย่อมหมดสิ้นไป

๓. **กัลยาณมิตรตตา (ความมีเพื่อนเป็นคนดี)** หมายถึง รู้จักเลือกคบหาแต่คนดี มีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา และไม่คบค้าเสวนากับคนชั่ว หรือผู้มีความประพฤติต่ำทราม การคบคนดี มีศีลธรรมเหมือนกับการมีคนคอยคุ้มครองรักษาในที่มิถยันตราย เหมือนมีแสงสว่างส่องให้เห็นทางในที่มืด ส่วนการคบคนชั่ว ไม่มีศีลธรรม เหมือนกับการจุดไฟเผาเรือนตนเอง เพราะคนชื่อนำแต่ภัยพิบัติมาให้

๔. **สมชีวิตา (ความเลี้ยงชีวิตตามสมควร)** หมายถึง การดำรงชีวิตให้มีความพอดี รู้จักและเข้าใจคำว่า “พอเพียง” และสามารถนำมาใช้กับชีวิตจริงได้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอธิบายความหมายของสมชีวิตา ไว้ความว่า *บุคคลผู้มีสมชีวิตา (ดำรงชีวิตอย่างพอควรพอเพียง) หมายถึงบุคคลที่รู้ทางเจริญและทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์แล้วดำรงชีวิตอย่างพอควรพอเพียง ไม่ให้ฟุ่มเฟือยจนเกินไป ไม่ให้พืดเคืองจนเกินไป ด้วยตระหนักอยู่อย่างนี้ว่า รายได้ของเรา ต้องมากกว่ารายจ่าย และรายจ่ายของเรา ต้องไม่มากกว่ารายได้ เหมือนคนชั่งน้ำหนักสิ่งของ ยกตราชั่งขึ้นดู ก็รู้ว่า ต้องลดหรือเพิ่มเท่านั้นเท่านั้น ถ้าเป็นคนมีรายได้น้อย แต่ใช้ชีวิตอย่างหรูหราฟุ่มเฟือย จะถูกเขาว่าเอาได้ ถ้ามีรายได้มาก แต่ใช้ชีวิตอย่างอัตคัดขัดสน ก็จะถูกเขาว่าเอาได้ จากพระพุทธานิพนธ์นี้ สรุปได้ว่าสมชีวิตา นั้น หมายถึง การดำรงชีวิตให้เหมาะสมกับฐานะความเป็นอยู่ของตนเอง มิได้หมายความว่า อัตคัดยากจนอย่างไร ก็พอใจยินดีอยู่อย่างนั้น แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ มีความเป็นสมชีวิตาโดยสมบูรณ์ครบถ้วน ในสังคาลสูตรพระพุทธองค์ ตรัสหลักการบริหารจัดการโภคทรัพย์ไว้ว่า ควรแบ่งโภคทรัพย์ (วัตถุเงินทองข้าวของเครื่องใช้) ออกเป็น ๔ ส่วน ใช้จ่าย ๑ ส่วน ลงทุน ๒ ส่วน เก็บไว้เมื่อถึงคราวจำเป็น ๑ ส่วน*

ธรรม ๔ อย่างนี้ นักปราชญ์นิยมย่อให้จำง่ายว่า “อุ อ่า กะ สะ” เรียกว่า **หัวใจเศรษฐี** ผู้ที่ปฏิบัติธรรม ๔ อย่างนี้ ได้แก่ ขยันหา รักษาดี มีกัลยาณมิตร และเลี้ยงชีวิตแต่พอเหมาะ ย่อมมีชีวิตที่สมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ ลาภ ยศ สรรเสริญ และมิตรไมตรีในปัจจุบัน

สัมปรายิกัตถประโยชน์ ๔

สัมปรายิกัตถประโยชน์ แปลว่า ประโยชน์ในภพหน้าหรือประโยชน์ในภพหน้าชาติหน้า หมายถึง คุณธรรมที่เป็นเหตุให้มีความสุขในภพหน้า มี ๔ อย่าง ดังนี้

๑. สัทธาสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยศรัทธา) คือ ความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญา มีเหตุมีผล ไม่เชื่ออย่างงมงายไร้เหตุผล ในที่นี้ หมายถึงตถาคตโพธิสัทธา คือเชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ซึ่งเมื่อบุคคลมีตถาคตโพธิสัทธาแล้ว ย่อมมีกัมมสัทธา คือเชื่อกรรม ได้แก่ การกระทำ กรรมดีเป็นเหตุให้เกิดผลดี จึงเรียกว่า ทำดีได้ดี กรรมชั่วเป็นเหตุให้เกิดผลชั่ว จึงเรียกว่า ทำชั่วได้ชั่ว มีวิปากสัทธา คือเชื่อผลของการกระทำ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล ผลดีเกิดมาจากเหตุดี ผลชั่วเกิดมาจากเหตุชั่ว และมีกัมมัสมกตาสัทธา คือเชื่อว่าสัตว์โลกมีกรรมเป็นของของตน

๒. สีลสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยศีล) คือ การสำรวมกายวาจาให้เรียบร้อยและไม่มีโทษ สำหรับภคุหัทธัมม์ หมายถึง การสมาทานศึกษาปฏิบัติตามศีล ๕ หรือ ศีล ๘ สำหรับบรรพชิตหรือนักบวชในพระพุทธศาสนา ต้องปฏิบัติเคร่งครัดอยู่ในจุดปารีสุทธิศีล ๔ มีสำรวมในพระปาติโมกข์ คือ ศีล ๒๒๗ เป็นต้น

๓. จาคสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยการบริจาคทาน) คือ การเฉลี่ยความสุขให้แก่ผู้อื่น หมายถึง การเผื่อแผ่เจือจานแก่บุคคลในระดับต่าง ๆ เช่น ภิกษุ สามเณร บิณฑบาต ผู้มีอุปการคุณ เป็นต้น ตลอดถึงการสงเคราะห์ผู้ตกทุกข์ได้ยาก การให้หรือการบริจาคตานนี้เป็นการสละความตระหนี่ ทำให้บุคคลมีจิตใจที่เปี่ยมด้วยความกรุณาปราณี และสามารถบรรเทาความโลภ ความเห็นแก่ตัวลงได้

๔. ปัญญาสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยปัญญา) คือ มีปัญญารู้เท่าทันเหตุแห่งความเสื่อมและเหตุแห่งความเจริญ หมายถึง รู้จักบาป บุญ คุณ โทษ แล้วหลีกเลี่ยงเหตุแห่งความเสื่อมนั้นเสีย หมั่นประกอบแต่เหตุแห่งความเจริญ โดยอาศัยความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล การถึงพร้อมด้วยปัญญาในนี้ จะช่วยให้บุคคลสามารถแก้ปัญหาลักษณะต่าง ๆ และสามารถส่งให้ถึงพระนิพพานได้

สัมปรายิกัตถธรรม ๔ อย่างนี้ เป็นหลักธรรมที่จะทำให้บุคคลผู้ปฏิบัติ ได้รับผลในภายหน้า หรือโลกหน้า อย่างไรก็ดี หลักธรรมที่ศรัทธาจะต้องมี ปัญญาควบคู่เสมอ เพราะหากมีแต่ความเชื่อเพียงอย่างเดียว ก็อาจทำให้เป็น คนงมงาย หรือเชื่อง่ายโดยไม่มีเหตุผล และหากมีปัญญาเพียงอย่างเดียวโดย ไม่เชื่อใครหรือสิ่งใดเลย ก็จะทำให้เป็นคนแข็งกระด้าง ไม่ยอมรับฟังเหตุผล ของผู้อื่นซึ่งอาจทำให้พลาดโอกาสอันดีงามในชีวิตได้

ทิส ๖

ทิส ในที่นี้ หมายถึง บุคคลประเภทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันทาง สังคม เสมือนทิสที่อยู่รอบตัว มี ๖ ทิส ดังนี้

๑. ปุริตถิมทิส คือ ทิสเบื้องหน้า ได้แก่ มารดาบิดา เพราะท่านทั้งสองเป็นผู้มีอุปการคุณแก่บุตรธิดาก่อนคนอื่น ๆ หมายความว่า ชีวิต เลือดเนื้อ รวมทั้งความเป็นมนุษย์ ล้วนแล้วแต่ได้มาจากมารดาบิดา ในทิสนี้ มีหน้าที่ ๒ สถานะ คือ

หน้าที่บุตรธิดา ที่จะพึงตอบแทนมารดาบิดา มี ๕ ประการ คือ

- ๑) ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เราเลี้ยงท่านตอบ
- ๒) ช่วยทำกิจธุระของท่าน
- ๓) ดำรงวงศ์สกุล
- ๔) ประพฤติตนให้เป็นผู้ควรรับทรัพย์มรดก
- ๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

หน้าที่มารดาบิดา ที่จะพึงอนุเคราะห์บุตรธิดา มี ๕ ประการ คือ

- ๑) ห้ามปรามป้องกันจากความชั่ว
- ๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี
- ๓) ให้ศึกษาศิลปวิทยา
- ๔) หากคู่ครองที่สมควรให้
- ๕) มอบทรัพย์สมบัติให้เมื่อถึงเวลา

๒. ทักขินทิส คือ ทิศเบื้องขวา ได้แก่ ครูอาจารย์ เพราะเป็นผู้ที่สอนเราตั้งแต่ให้รู้จักการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ ให้รู้จักดูแลรักษาตัวให้พ้นจากภัยอันตรายต่าง ๆ ตลอดจนสอนให้มีวิชาชีพในการดำเนินชีวิต ในทิศนี้มีหน้าที่ ๒ สถานะ คือ

หน้าที่ศิษย์ ที่จะพึงปฏิบัติต่อครูอาจารย์ มี ๕ ประการ คือ

- ๑) ยืนต้อนรับ (การลุกยืนต้อนรับเป็นการแสดงการเคารพ)
- ๒) ขยัน
- ๓) เชื่อฟัง
- ๔) ช่วยกิจกรรม
- ๕) ตั้งใจศึกษา

หน้าที่ครูอาจารย์ ที่จะพึงอนุเคราะห์ศิษย์ มี ๕ ประการ คือ

- ๑) อบรมสั่งสอนให้เป็นคนดี
- ๒) สอนให้เข้าใจง่าย
- ๓) สอนให้มีความรู้ตามหลักสูตร
- ๔) ยกย่องความดีความสามารถให้ปรากฏ
- ๕) สร้างหลักประกันให้ศิษย์ คือ ฝึกสอนศิษย์ให้มีวิชาที่สามารถเลี้ยงชีพได้จริง แม้จะอยู่ในที่ใดหรือสถานการณ์ไหน ก็สามารถอาศัยวิชาความรู้ดำเนินชีวิตให้เป็นปกติสุขได้

๓. ปัจฉิมทิส คือ ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ ภรรยา เพราะเป็นผู้คอยสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง ในทิศนี้มีหน้าที่ ๒ สถานะ คือ

หน้าที่สามี ที่จะพึงปฏิบัติต่อภรรยา มี ๕ ประการ คือ

- ๑) ยกย่องให้เกียรติสมฐานะที่เป็นภรรยา
- ๒) ไม่ดูหมิ่น
- ๓) ไม่นอกใจ
- ๔) ให้อิสระในงานบ้านงานเรือน
- ๕) ให้เครื่องแต่งตัวเป็นของขวัญตามโอกาส

หน้าที่ภรรยา ที่จะพึงปฏิบัติต่อสามี ๕ ประการ คือ

- ๑) จัดงานบ้านงานเรือนให้เรียบร้อย
- ๒) ช่วยเหลือญาติสามีและญาติตนเป็นอย่างดี
- ๓) ไม่นอกใจ
- ๔) รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาไว้ได้
- ๕) ขยัน ช่างจัดช่างทำกิจการงานทุกอย่าง

๔. อุตตรทิส คือ ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตรสหาย เพราะเป็นผู้ที่คอยช่วยเหลือให้เราข้ามพ้นอุปสรรคและภัยอันตรายต่าง ๆ ในเวลาเดียวกันก็ยังเป็นกำลังสนับสนุนให้เราประสบความสำเร็จได้ด้วย ทิศเบื้องซ้าย เป็นทิศที่ใหญ่ที่สุด เพราะตลอดชีวิตของคนเราต้องเกี่ยวข้องกับผู้คนมากมาย ฉะนั้นใครไม่มีทิศเบื้องซ้าย ก็จะตกอยู่ในสภาพ “นกไม่มีขน คนไม่มีเพื่อน ขึ้นที่สูงไม่ได้” ในทิศนี้ มีหน้าที่ ๒ สถานะ คือ

หน้าที่ของผู้ที่มีมิตรสหาย ที่จะพึงปฏิบัติต่อมิตรสหาย มี ๕ ประการ คือ

- ๑) เพื่อแผ่แบ่งปัน
- ๒) พุดจากรักชาน้ำใจ
- ๓) ช่วยเหลือเกื้อกูล
- ๔) ทำตัวเสมอต้นเสมอปลาย
- ๕) จริงใจตรงไปตรงมา

หน้าที่ของมิตรสหาย ที่จะพึงปฏิบัติตอบแทน มี ๕ ประการ คือ

- ๑) คุ่มครองเพื่อนที่ประมาท
- ๒) ป้องกันทรัพย์สมบัติของเพื่อนที่ประมาท
- ๓) เมื่อมีภัยพึงพาอาศัยได้
- ๔) ไม่ทิ้งในยามวิบัติ
- ๕) นับถือญาติของมิตร

๕. เกฎฐิมทิส คือ ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ คนรับใช้ ลูกจ้าง และบริวารชน เพราะเป็นฐานกำลังเป็นมดงานที่สร้างงานสร้างรายได้ให้กับผู้ที่เป็นเจ้าของกิจการ ในทิสนี้ มีหน้าที่ ๒ สถานะ คือ

หน้าที่นายจ้าง ที่จะพึงดูแลคนรับใช้ ลูกจ้าง และบริวารชน มี ๕ ประการ คือ

- ๑) จัดงานให้ทำตามความเหมาะสม
- ๒) ให้ค่าจ้างและรางวัล
- ๓) ช่วยรักษาพยาบาลในยามเจ็บไข้
- ๔) ให้รางวัลพิเศษ
- ๕) ให้มีวันหยุดตามเทศกาล

หน้าที่คนรับใช้ ลูกจ้าง และบริวารชน ที่จะพึงตอบแทนนายจ้าง มี ๕ ประการ คือ

- ๑) เข้านานก่อนนายหรือก่อนเวลางาน
- ๒) เลิกงานทีหลังนาย
- ๓) ไม่ขโมยของของนาย
- ๔) พัฒนาการทำงานให้ดีขึ้น
- ๕) สรรเสริญคุณความดีของนาย

๖. อุปริมทิส คือ ทิศเบื้องบน ได้แก่ สมณพราหมณ์ คือ พระภิกษุสงฆ์ เพราะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เป็นผู้สูงส่งด้วยคุณธรรม เป็นผู้ชี้ทิศบอกทางถูกทางผิด เป็นผู้แนะนำอบรมศีลธรรมให้เกิดมีในจิตใจของพุทธศาสนิกชน ในทิสนี้ มีหน้าที่ ๒ สถานะ คือ

หน้าที่คฤหัสถ์ญาติโยม ที่จะพึงปฏิบัติต่อสมณพราหมณ์หรือพระสงฆ์ มี ๕ ประการ คือ

- ๑) ทำดีกับท่าน
- ๒) พูดยดีกับท่าน
- ๓) คิดดีกับท่าน

๔) เต็มใจต้อนรับ

๕) อุปถัมภ์ด้วยปัจจัยสี่

หน้าที่สมณพราหมณ์หรือพระภิกษุสงฆ์ ที่จะฟังอนุเคราะห์ที่ศฤงคาร์
ญาติโยม มี ๖ ประการ คือ

๑) ห้ามปรามสั่งสอนให้เว้นจากความชั่ว

๒) แนะนำสั่งสอนให้ทำความดี

๓) อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี

๔) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง

๕) อธิบายทำสิ่งที่เคยฟังมาแล้วให้เข้าใจชัดเจน

๖) บอกทางสวรรค์ คือ สอนวิธีดำเนินชีวิตให้มีความสุขความ
เจริญ

บุคคล ๖ ประเภทนี้ ได้ชื่อว่าทิศ ๖ เพราะพระพุทธเจ้าทรงนำไป
เปรียบกับทิศใหญ่ทั้ง ๖ ในทางโลก โดยเป็นทิศที่บุคคลควรไหว้ เมื่อบุคคล
มาไหว้ทิศ ๖ ด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมอันเป็นหน้าที่ประจำตัวอย่างนี้แล้ว
ก็จะมีความเคารพนับถือกันและกัน มีความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต เกิดสันติสุข
ในการอยู่ร่วม เพราะต่างก็รู้หน้าที่ของตนเอง

บรรณานุกรม

พระเทพวิสุทธิญาณ (อุบล นนทโก). (๒๕๕๕). *อธิบายธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๑* (พิมพ์ครั้งที่ ๙). โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๕๖). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔* (พิมพ์ครั้งที่ ๒). ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. (๒๕๖๐). *นวโกวาท*. โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต). (๒๕๕๙). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ ๓๘). ผลิตัมม์.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต). (๒๕๕๙). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์* (พิมพ์ครั้งที่ ๓๐). ผลิตัมม์.

วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธี

ภาคอนุพุทธประวัติ
บทที่ ๑
ประวัติพระมหากัสสปะ

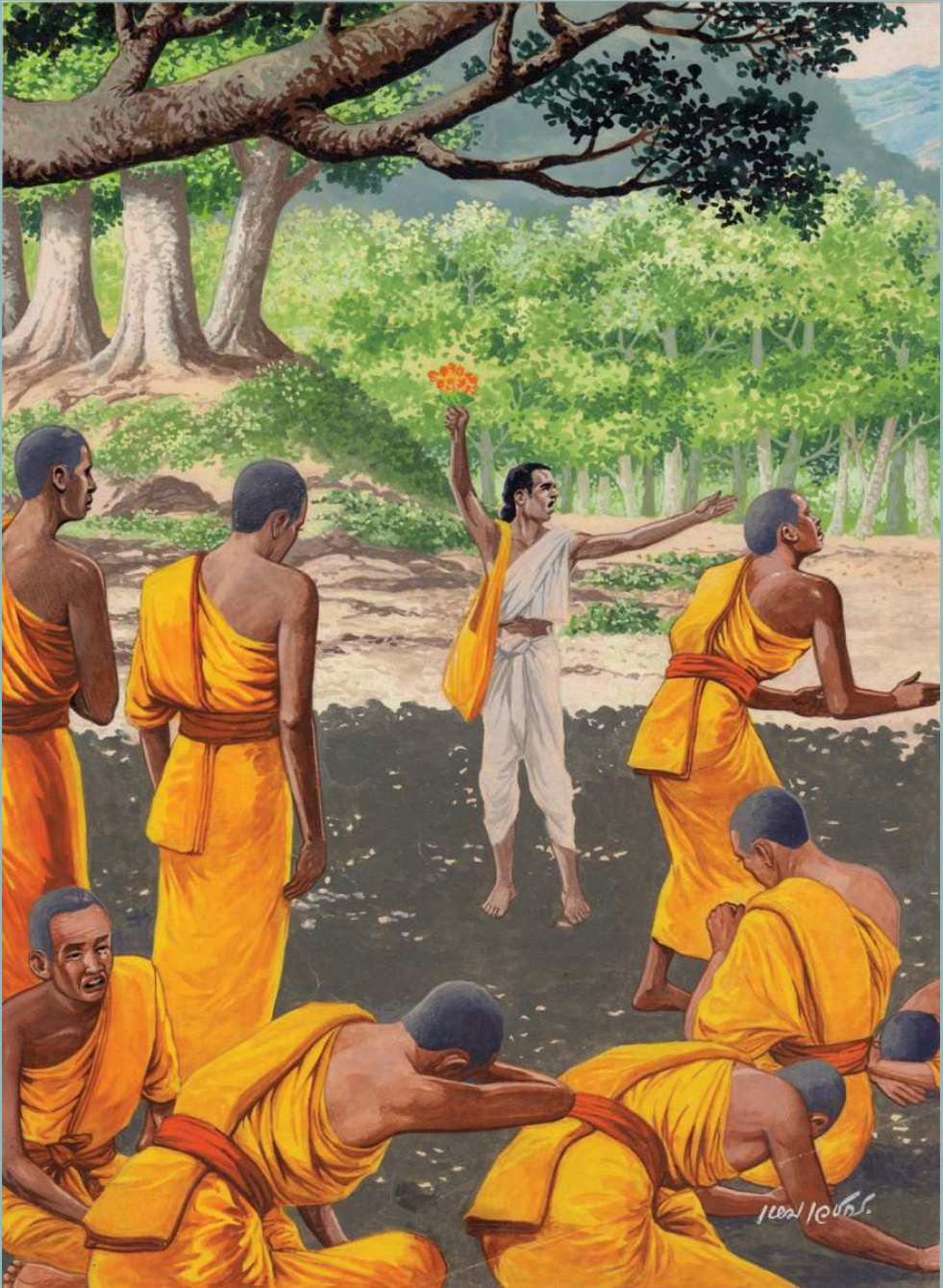

สถานะเดิม

พระมหากัสสปะ เดิมชื่อว่า **ปิปผลิ** เป็นบุตรพราหมณ์มหาศาล เชื้อสาย กัสสปโคตร บิดาและมารดา ต้องการผู้สืบเชื้อสายวงศ์ตระกูล โดยได้จัดการให้ แต่งงานกับหญิงสาวธิดาพราหมณ์ชื่อ ภัททกาปิลานี ในขณะที่ปิปผลิมียายุได้ ๒๐ ปี นางภัททกาปิลานี มีอายุได้ ๑๖ ปี แต่ทั้งคู่นั้นไม่ยินดีเรื่องกามารมณ์

มูลเหตุที่บวชในพระพุทธศาสนา

วันหนึ่ง ขณะปิปผลิกำลังตรวจดูกิจการของตน ได้เห็นฝูงนกฝูงกา จับกลุ่มกินไส้เดือนตามรอยไถ จึงคิดว่า การที่นกเหล่านั้นกินสัตว์อื่นในที่ของ ตนได้นั้น ตนต้องเป็นผู้รับกรรมด้วย เพราะทรัพย์สมบัติและทาสทั้งหลาย ไม่สามารถช่วยชีวิตสัตว์นั้นได้ จึงคิดจะยกกิจการและทรัพย์สมบัติทั้งหมดให้ แก่ญาติและบริวาร และตัดสินใจออกบวช โดยปิปผลิและภรรยาต่างไม่ทราบ ความคิดของกันและกัน

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนพระสงฆ์ปฤชนร้องไห้เมื่อได้ฟังข่าวปรีนิพพาน
ซึ่งอาชีวกบอกแก่พระมหากัสสปะ
ผลงานของอาจารย์เหม เวชกร

เขาทั้งสองได้ไปซื้อผ้ากาสาหวัดตร์ ต่างฝ่ายก็ต่างปลงผม เสร็จแล้วก็ครองผ้ากาสาหวัดตร์ สะพายบาตรเดินลงจากปราสาทไปอย่างไม่มีควมอาลัย แม้ว่าบรรดาข้าทาสบริวารจะขอร้องเพียงใด ทั้งสองได้ให้อิสระแก่บรรดาข้าทาสทั้งหลาย

เมื่อปีปผลิและภัททกาปิลานี้เดินทางไปด้วยกันได้ระยะหนึ่งแล้วก็ปรึกษากันว่า การเดินทางไปด้วยกันเช่นนี้ ทำให้ผู้พบเห็นติเตียนได้ จึงได้แยกทางกัน นางภัททกาปิลานี้ไปถึงสำนักนางภิกษุณีแห่งหนึ่ง แล้วบวชเป็นภิกษุณี ภายหลังได้บรรลุอรหัตต์

การบรรลุธรรม

วันหนึ่งปีปผลิได้พบพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ใต้ร่มไทรเรียกว่า พุทฺตตณินโครธ ซึ่งอยู่ระหว่างกรุงราชคฤห์และกรุงนาลันทา ก็เกิดความเลื่อมใส เนื่องจากความสง่างามและอาการสงบของพระพุทธเจ้า จึงนับถือให้พระพุทธเจ้าเป็นศาสดาของตน

พระพุทธเจ้าตรัสเรียกปีปผลิว่า กัสสปะตามชื่อวงศ์ตระกูล และทรงรับปีปผลิเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้วพระพุทธองค์ได้ประทานโอวาท ๓ ข้อ ดังนี้

๑. ให้มีความละอายและความเกรงใจภิกษุ ทั้งที่เป็นผู้เฒ่า ทั้งที่เป็นผู้บวชใหม่ หรือผู้ที่มีพรรษาปานกลาง
๒. ให้ฟังธรรมที่ประกอบไปด้วยกุศลด้วยความเคารพและจดจำให้ได้
๓. ให้เจริญกายคตาสติอย่างสม่ำเสมอ

เมื่อพระพุทธเจ้าประทานอุทสมบทแก่พระมหากัสสปะแล้ว พระมหากัสสปะได้ถอดผ้าสังฆาฏิของตนไปเป็นอาสนะของพระพุทธเจ้า และรับผ้าสังฆาฏิเก่าของพระพุทธองค์มาใช้ ทำให้พระมหากัสสปะบำเพ็ญสมณะและวิปัสสนาอย่างหนักจนบรรลุเป็นพระอรหัตต์ในวันที่ ๘ หลังจากอุปสมบท

งานประกาศพระศาสนา

พระมหากัสสปะได้ถือธุดงค์ ๓ อย่าง ได้แก่ ถือนางผ้าบังสุกุลจีวร เป็นวัตร ถือน้ำยวบินทบาตเป็นวัตร และถืออยู่ป่าเป็นวัตร พระพุทธเจ้าทรงยกย่องพระมหากัสสปะว่า เป็นเอตทัคคะผู้ยอดเยี่ยมกว่าภิกษุทั้งหลาย ในด้านผู้ทรงธุดงค์

ครั้งหนึ่ง พระมหากัสสปะเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่วัดเวฬุวัน พระพุทธองค์ได้ตรัสแก่พระมหากัสสปะว่า “ท่านอายุมากแล้ว ผ้าป่าบังสุกุลจีวรเครื่องนุ่งห่มก็หนัก ควรทรงจีวรที่คฤหบดีถวาย ฉันทอาหารในที่นิมนต์ และให้มาอยู่ใกล้ชิดพระพุทธองค์” พระมหากัสสปะจึงตอบไปว่า “ตนเคยอยู่ป่า ชอบความสันโดษ ความสงบ มีความปรารถนาน้อย ไม่ชอบพบปะผู้คน เพราะการปฏิบัติเช่นนี้ ทำให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองในด้านความสุข และเกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นในด้านของการเป็นตัวอย่างในการปฏิบัติธุดงค์วัตร” พระพุทธเจ้าจึงทรงยกย่องพระมหากัสสปะเป็นตัวอย่างให้แก่ภิกษุอื่น ๆ ทั้งในด้านที่ไม่คะนองวาทะใจในบังสุกุล ตั้งจิตเป็นกลาง มีจิตประกอบไปด้วยเมตตา กรุณา และแสดงธรรมแก่ผู้อื่น หลังจากที่พระมหากัสสปะบรรลอรหันต์แล้ว ท่านได้ช่วยพระพุทธเจ้ารับภาระสั่งสอนพระภิกษุจนมีพระเป็นศิษย์ถึง ๕๐๐ รูป

ในคราวที่พระพุทธเจ้าปรินิพพาน พระมหากัสสปะพำนักอยู่ที่กรุงปาวาโดยไม่ได้ตามเสด็จพระพุทธองค์ไปด้วย เมื่อท่านระลึกถึงพระพุทธเจ้าจึงเดินทางมาจากกรุงปาวากับบริวาร ขณะพักอยู่ตามทาง ได้พบชีวกผู้หนึ่งเดินสวนทางมา ท่านจึงถามข่าวเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ได้ทราบว่าปรินิพพานเสียแล้วได้ ๗ วัน ชีวกผู้นั้นยังเล่าอีกว่ามีวุฒบรพชิต (ภิกษุบวชตอนแก่) รูปหนึ่งชื่อสุภททะ ได้กล่าวห้ามภิกษุทั้งหลายที่กำลังเศร้าโศกว่า “อย่าเศร้าโศกร้องไห้เลย พระศาสดาปรินิพพานเสียได้เป็นดี หากพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ ย่อมรับสั่งห้ามไม่ให้ทำการบางอย่าง หรือให้ทำการบางอย่างที่ไม่พอใจเรา ตั้งแต่นี้ต่อไป เราพ้นแล้วจากผู้บังคับแล้ว หากปรารถนาจะทำอะไรหรือไม่ทำก็ย่อมได้” พระมหากัสสปะจึงรำพึงว่า “พระพุทธเจ้าปรินิพพานได้เพียง ๗ วันเท่านั้นเอง ยังมีภิกษุผู้ไม่หนักแน่นในพระสัทธรรมกล่าวกว่า จาบจ้วงได้ถึงเพียงนี้ หากกาลนานล่วงไปไกลจะมีสักเพียงใด” ท่านจึงพา

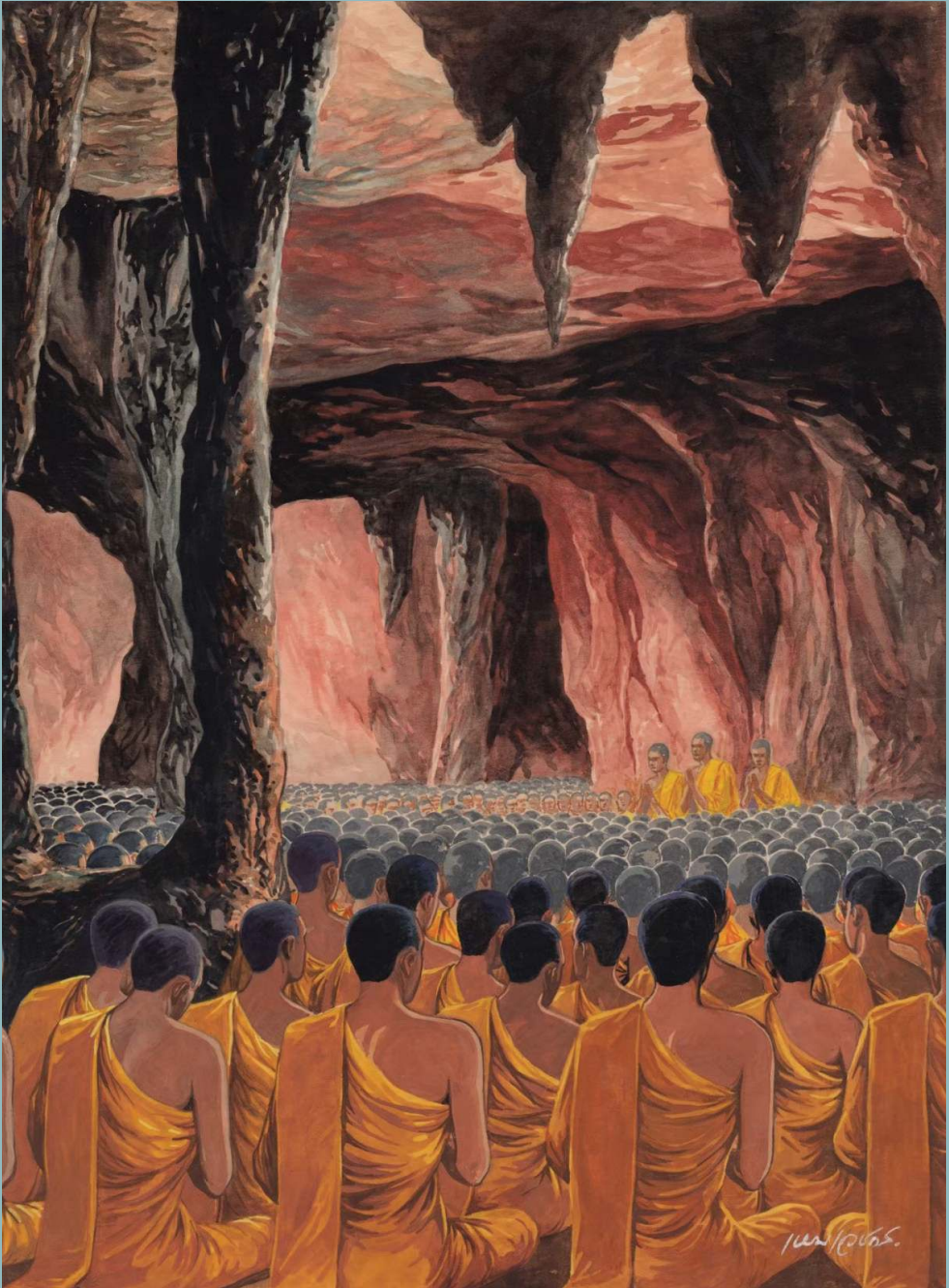
บริวารเดินทางต่อถึงกรุงสุรินทราในตอนบ่ายของวันถวายพระเพลิง และได้ถวายบังคมพระพุทธรูปพระพุทธรูปเจ้า

พระมหากัสสปะเป็นพระสังฆเถระอยู่ในเวลานั้น หลังจากถวายพระเพลิงพระพุทธรูปได้ ๗ วันแล้ว ท่านจึงเรียกประชุมสงฆ์ แล้วเล่าถึงเหตุการณ์ที่ท่านเดินทางมาจากกรุงปาวาเพื่อจะเฝ้าพระพุทธรูป และได้ทราบข่าวปริณิพพานของพระพุทธรูป ทั้งยังทราบว่ายังมีพระภิกษุบางพวกร้องไห้อาลัยถึงพระพุทธรูป และได้เล่าถึงถ้อยคำของพระสุภัททะ จึงยกเรื่องนี้ขึ้นเป็นเหตุชักชวนภิกษุสงฆ์ที่ไปร่วมถวายพระเพลิงพระบรมศพพระพุทธรูปกว่า ๗๐๐,๐๐๐ รูป เพื่อทำสังคายนา รวบรวมพระธรรมวินัย ตั้งไว้เป็นแบบฉบับ เพื่อสมกับพระพุทธรูปที่ได้ประทานไว้เมื่อครั้งปริณิพพานว่า “ธรรมก็ดี วินัยก็ดี อย่างใด อันเราแสดงไว้แล้ว ได้บัญญัติไว้แล้ว ธรรมวินัยนั้นจักเป็นศาสดาของท่านทั้งหลาย ในเมื่อเราล่วงไปแล้ว” พระสงฆ์เห็นชอบตามคำแนะนำของท่าน มอบธุระให้ท่านเป็นผู้เลือกภิกษุทั้งหลาย ผู้สามารถจะทำการสังคายนานั้น

พระมหากัสสปะจึงได้คัดเลือกพระอรหันต์รวม ๕๐๐ รูป ร้อยกรองพระธรรมวินัยที่ถ้าตัดบรรณคณาแห่งเวภารบรรพต กรุงราชคฤห์ โดยมีพระอุบาลีเป็นผู้วิสันาพระวินัย พระอานนททรงเป็นผู้วิสันาพระสูตร พระอภิธรรม และมีพระเจ้าอชาตศัตรูทรงเป็นองค์ศาสนูปถัมภ์ โดยใช้เวลาทั้งสิ้น ๗ เดือน จึงแล้วเสร็จ

นิพพาน

ภายหลังจากการสังคายนาครั้งที่ ๑ แล้ว พระมหากัสสปะได้อยู่ประจำที่วัดเวฬุวัน ได้ปฏิบัติธรรมอยู่เป็นนิตย์ และดับขันธนิพพานระหว่างกลางกุกกุฏสัมปตบรรพตทั้ง ๓ ลูก ในกรุงราชคฤห์ นับอายุท่านได้ประมาณ ๑๒๐ ปี

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนพระมหากัสสปะนำประชุมพระอรหันต์ จำนวน ๕๐๐ รูป
ทำปฐมสังคายนา ภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ๓ เดือน ที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา
ผลงานของอาจารย์เหม เวชกร

บทที่ ๒

ประวัติพระมหากัจจายนะ

สถานะเดิม

พระมหากัจจายนะ เป็นบุตรของพราหมณ์ปุโรหิตกัจจายนโคตรของพระเจ้าจันทปัชโชติ ในกรุงอุชเชนี เดิมชื่อว่า กัญจนะ เพราะมีผิวกายเหมือนทองคำ แต่คนทั่วไปเรียกตามวงศ์ตระกูลว่า กัจจายนะ หรือ กัจจายนะ วัยเด็กท่านเป็นคนรูปร่างงาม อุบิสัยใฝ่รู้ เมื่อเจริญวัย ได้ศึกษาไตรเพทจนเชี่ยวชาญ ตั้งแต่วัยหนุ่ม เมื่อบิดาเสียชีวิตจึงได้รับตำแหน่งปุโรหิตในราชสำนักแทนบิดา

มูลเหตุที่บวชในพระพุทธศาสนา

เมื่อพระเจ้าจันทปัชโชติทรงทราบว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว ทรงเห็นว่าธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงนั้นเป็นธรรมอันแท้จริง ทำให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตาม จึงมีพระประสงค์ที่จะทูลเชิญเสด็จพระพุทธองค์มาทรงประกาศพระศาสนาที่กรุงอุชเชนี จึงมีรับสั่งให้กัจจายนปุโรหิตไปทูลเชิญเสด็จพร้อมกันนั้นกัจจายนปุโรหิตก็ได้ทูลขออุปสมบทด้วย ครั้นพระเจ้าจันทปัชโชติประทานพระอนุญาตแล้ว กัจจายนปุโรหิตจึงออกจากกรุงอุชเชนีพร้อมด้วยบริวาร ๗ คน

การบรรลุธรรม

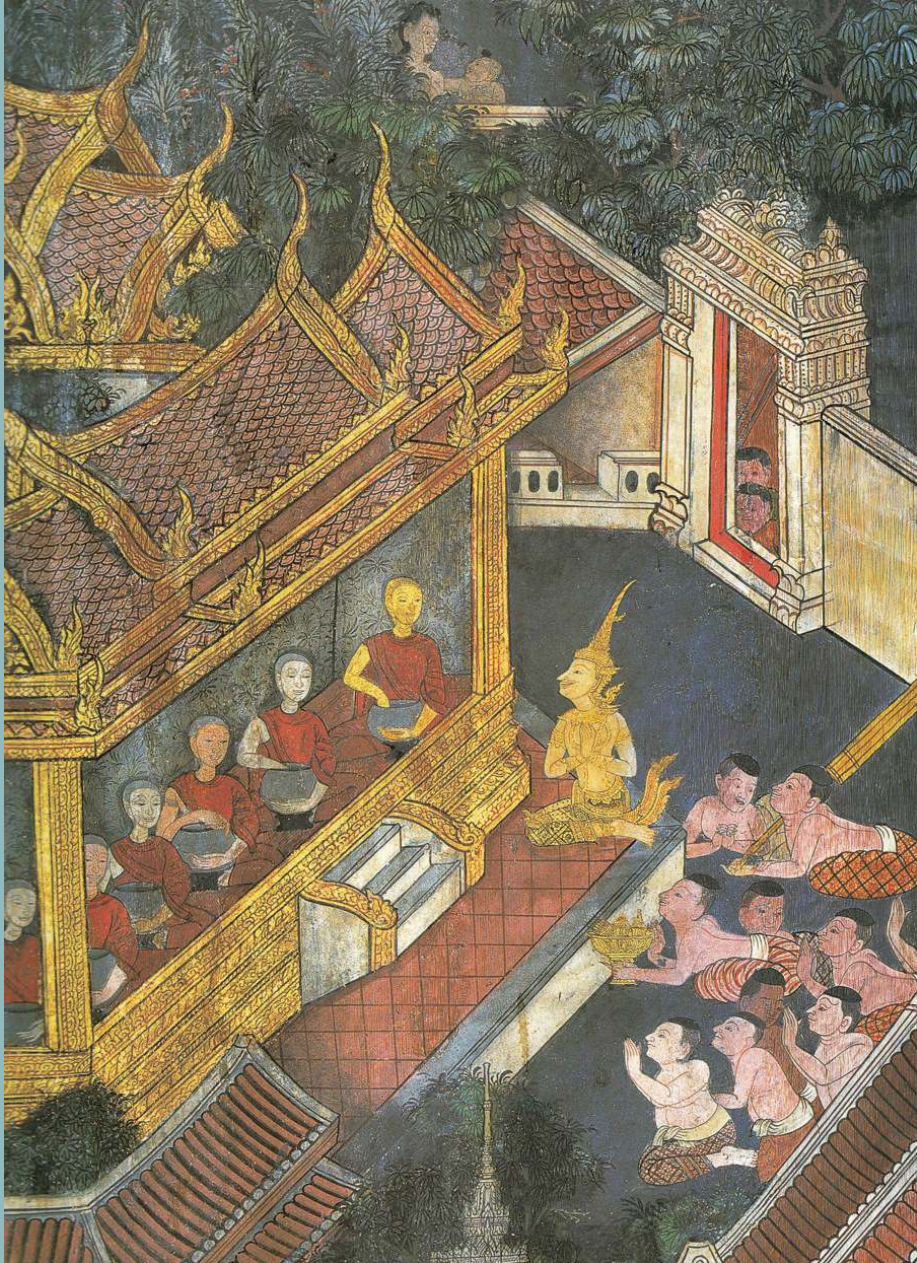
เมื่อกัจจายนปุโรหิตและบริวารไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า และได้ฟังพระธรรมเทศนา ก็บรรลุอรหัตผลพร้อมกันทั้ง ๘ คน จึงทูลขออุปสมบท

พระพุทธเจ้าได้ประทานอุปสมบทตามขอ พระมหากัจจายนะได้ทูลเชิญเสด็จไป
กรุงอุชเชนีตามพระประสงค์ของพระเจ้าจันทปัชชโชติ พระพุทธเจ้าจึงรับสั่งว่า
ให้พระมหากัจจายนะไปด้วยตนเอง แล้วพระเจ้าจันทปัชชโชติจะทรงเลื่อมใส
ท่านจึงพากิภุชุปริวาร ๗ รูป กลับไปกรุงอุชเชนีเพื่อประกาศพระพุทธศาสนา
แทนพระพุทธองค์จนพระเจ้าจันทปัชชโชติและชาวพระนครเลื่อมใส จากนั้นจึง
กลับมาสำนักพระพุทธเจ้า

งานประกาศพระศาสนา

พระมหากัจจายนะเป็นผู้ฉลาดในการอธิบายความให้พิสดาร
พระพุทธเจ้าจึงทรงยกย่องว่า เป็นเอตทัคคะผู้ยอดเยี่ยมกว่าภิกษุทั้งหลาย
ด้านผู้อธิบายความให้พิสดาร วันหนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมว่า “ผู้มี
ปัญญา ไม่ควรตามคิดถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว ไม่ควรจะมุ่งหมายสิ่งที่ยังมาไม่ถึง
เพราะว่าสิ่งที่ล่วงไปแล้ว สิ่งนั้นก็ละเสียแล้ว สิ่งใดยังมาไม่ถึง สิ่งนั้นก็ยังไม่
ได้มาถึง ผู้ใดเห็นแจ้งในพระธรรมที่เกิดขึ้นจำเพาะหน้าในที่นั้น ๆ ในกาลนั้น ๆ
ไม่อ่อนแอ ไม่คลอนแคลน ครั้นรู้ธรรมนั้นแล้ว พึงให้ธรรมนั้นเจริญเนื่อง ๆ
ความเพียรควรทำเสียในวันนี้แล ใครเล่าจะพึงรู้ว่า ความตายจะมีต่อพรุ่งนี้
ผู้รู้ที่เป็นคนสงบระงับ ย่อมกล่าวสรรเสริญผู้มีความเพียร ไม่เกียจคร้าน
ทั้งกลางวันกลางคืน อยู่ด้วยความไม่ประมาท อย่างนี้ว่า ผู้มีราตรีเดียวเจริญ”
ครั้นตรัสอย่างนี้แล้ว เสด็จเข้าพระวิหารที่ประทับ

ภิกษุทั้งหลายไม่ได้ช่องเพื่อจะกราบทูลถามความแห่งคำที่ตรัสโดยย่อ
ให้เข้าใจกว้างขวางทั้งหลายเห็นความสามารถของพระกัจจายนะ จึงไปหาเพื่อ
อาราธนาให้ท่านอธิบาย ท่านอธิบายให้ภิกษุเหล่านั้นฟังโดยพิสดาร แล้วกล่าว
ว่า “ถ้าท่านทั้งหลายไม่เข้าใจ ก็จงเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าทูลถามความนั้นเถิด
พระองค์ทรงแก้อย่างไร จงจำไว้อย่างนั้นเถิด” ภิกษุเหล่านั้น ลาพระกัจจายนะ
กลับมา เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ทูลความนั้นให้ทรงทราบ พระพุทธองค์จึงตรัส
สรรเสริญพระกัจจายนะว่า “ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็คงแก้เหมือนกัจจายนะแก้
แล้วอย่างนั้น ความของธรรมที่เราแสดงแล้วโดยย่อ นั้น อย่างนั้น ท่านทั้ง
ปวงจำไว้เถิด พระกัจจายนะเป็นผู้ฉลาดในการอธิบายคำที่ย่อให้กว้างขวาง”

จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
เล่าเรื่องประวัติพระมหากัจจายนะแสดงธรรมโปรดกษัตริย์แห่งกรุงอุเชนี

ครั้งหนึ่งพระกัจจายนะอยู่ ณ เขาโกรก ซึ่งมีทางขึ้นด้านหนึ่ง อีกด้านหนึ่งเป็นโกรกผา อีกนัยหนึ่งว่าอยู่ ณ ภูเขาชื่อปวัตตะ แขวงกรุงกัสมิระ ในวันตีชนบท มีอุบาสกคนหนึ่งชื่อ โสณกุฎิกัณณะ ซึ่งเป็นผู้อุปัฏฐากของพระกัจจายนะปรารถนาจะบวช ได้อ้อนวอนขอให้ท่านบวชให้เนื่อง ๆ จนในที่สุดท่านก็รับบรรพชาให้ ในครั้งนั้นพระพุทธเจ้าประทานอนุญาตให้พระสงฆ์เป็นเจ้าหน้าที่รับอุปสมบทคนผู้ขอเข้าคณะแล้ว โดยมีข้อกำหนด คือ ต้องให้สงฆ์มีจำนวนภิกษุ ๑๐ รูป ที่เรียกว่า **ทสวรรค** จึงจะให้อุปสมบทได้ แต่ในวันตีชนบท ในขณะนั้น มีภิกษุน้อยกว่า ๑๐ รูป ซึ่งหากพระมหากัจจายนะจะขมนุมภิกษุเข้าเป็นสงฆ์ทสวรรคเพื่ออุปสมบทสามเณรโสณะได้ จะต้องใช้เวลานานถึงสามปี ด้วยเหตุนี้ เมื่อพระโสณะลาพระกัจจายนะเพื่อจะไปเฝ้าพระพุทธเจ้าซึ่งประทับอยู่ ณ กรุงสาวัตถีในเวลานั้น ท่านจึงสั่งให้พระโสณะกราบทูลพระพุทธเจ้าถึงการปฏิบัติพระวินัยบางอย่างอันไม่สะดวกแก่ภิกษุที่อยู่ในชนบท เช่น การอุปสมบท เป็นต้น เมื่อพระพุทธองค์ได้ทรงทราบจากพระโสณะ จึงได้ทรงอนุญาตผ่อนปรนในข้ออุปสมบทไม่สะดวกนั้น และประทานพระพุทธานุญาตว่า **ให้พระสงฆ์มีจำนวน ๕ รูป สามารถอุปสมบทแก่กุลบุตร ในปัจฉิมตชนบทได้** นอกจากนี้ ท่านได้ทูลขอพระพุทธานุญาตให้ทรงแก้ไขพระพุทธานุญาตข้ออื่น ๆ ซึ่งขัดต่อภูมิประเทศ เช่น

ขอให้ทรงอนุญาตรองเท้าเป็นชั้น ๆ ในปัจฉิมตชนบทได้

ขอให้ทรงอนุญาตการอาบน้ำเป็นนิตยในปัจฉิมตชนบทได้

ขอให้ทรงอนุญาตเครื่องลาดที่ทำด้วยหนังสัตว์ในปัจฉิมตชนบทได้

ขอให้ตรัสบอกวิธีปฏิบัติในจิวรที่เขาลับหลัง (ผ้าถึงมือจึงชื่อว่าได้รับ)

พระมหากัจจายนะ เป็นผู้มีรูปร่าง มีผิวเหลือง ผิดจากที่เข้าใจกันว่าอ้วนล่ำ เนื่องด้วยรูปสมมติของท่าน มีเรื่องเล่าว่า เศรษฐีบุตรเมืองโสเธระยะเห็นท่านแล้ว นึกด้วยอกุศลจิตว่า ถ้าได้มีภรรยาอุปอย่างท่านจะดีนักหนา ด้วยอำนาจบาปนั้น ทำให้เพศของเศรษฐีบุตรกลับกลายเป็นสตรี ได้ความอาลัยเป็นอย่างยิ่ง ต่อเมื่อได้ขอมาท่านแล้ว เพศจึงกลับเป็นบุรุษตามเดิม

เมื่อพระพุทธเจ้า เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระมหากัจจายนะอยู่ที่ป่าไม้คุนธา แขวงมธูรราชธานี พระเจ้ามธูรราชบุตร เสด็จเข้าไปหา

ตรัสถามถึงเรื่องที่ว่าพวกพราหมณ์เล่าลือกันว่า **วรรณะพราหมณ์ประเสริฐที่สุด** วรรณะอื่นแล้ว วรรณะพราหมณ์ขาว วรรณะอื่นดำ วรรณะพราหมณ์เป็นบุตรของพระพรหม เกิดจากปากพระพรหม พระพรหมสร้างสรรค์ เป็นทายาทของพระพรหม พระมหากัจจายนะตอบว่า “นั่นเป็นเพียงคำโฆษณาเท่านั้น” แล้วได้อธิบายให้พระเจ้ามธูราชยอมรับว่า วรรณะทั้ง ๔ เสมอกันหมดตามความจริง ๕ ประการ ดังนี้

๑. ในวรรณะ ๔ เหล่านี้ วรรณะเหล่าใด เป็นผู้มั่งมี วรรณะเดียวกัน และวรรณะอื่น ย่อมเข้าเป็นเสวกของวรรณะนั้น

๒. วรรณะใด ประพฤติกุศลกรรมบถ เบื้องหน้าแต่ภรรยา วรรณะนั้น ย่อมเข้าสู่อบายเสมอกันหมด ไม่มีพิเศษ

๓. วรรณะใด ประพฤติกุศลกรรมบถ เบื้องหน้าแต่ภรรยา วรรณะนั้น ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์เหมือนกันหมด

๔. วรรณะใด ทำโจรกรรม ทำปรทวาริกรรม วรรณะนั้นต้องรับราชอาญาเหมือนกันหมด ไม่มียกเว้น

๕. วรรณะใด ออกบวช ตั้งอยู่ในศีลธรรม วรรณะนั้นย่อมได้รับความนับถือ และได้รับบำรุง และได้รับการคุ้มครองรักษาเสมอกันหมด

พระเจ้ามธูราช ตรัสสรรเสริญธรรมภาชิตของพระเถระ แล้วแสดงพระองค์เป็นอุบาสก ถึงพระเถระ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ ท่านทูลห้ามว่า อย่าถึงท่านเป็นสรณะเลย จงถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะของท่านเถิด พระเจ้ามธูราชตรัสถามว่า “เดี๋ยวนี้พระพุทธเจ้านั้น เสตฺจอยู่ ณ ที่ไหน” ท่านทูลว่า “พระพุทธเจ้าปรินิพพานเสียแล้ว” พระเจ้ามธูราชตรัสว่า “ถ้าพระองค์ได้ทรงสดับว่า พระพุทธเจ้าเสตฺจอยู่ในที่ใด แม้ไกลเท่าไกล ก็จะไปเฝ้าให้จงได้ แต่พระพุทธเจ้าปรินิพพานเสียแล้ว พระองค์ขอถึงพระพุทธเจ้า แม้ปรินิพพานแล้วนั้น พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรณะ”

นิพพาน

พระมหากัจจายนะดำรงชนมายุสังขารอยู่สมควรแก่กาลเวลา ก็ดับขันธนิพพาน

บทที่ ๓

พระประวัติพระอานนท์

พระสถานะเดิม

พระอานนท์ทรงเป็นเจ้าชายเชื้อสายศากยะ เป็นพระโอรสของพระเจ้าอมิโตทนะซึ่งเป็นพระอนุชาของพระเจ้าสุทโธทนะ พระมารดามีพระนามว่าพระนางกิสาโคตมี จึงมีศักดิ์เป็นพระอนุชาของพระพุทธเจ้า พระอานนท์ประสูติที่กรุงกบิลพัสดุ์ โดยทรงได้รับการเลี้ยงดูและการศึกษาอย่างดี เป็นพระสหายสนิทของเจ้าชายภัททิยะ เจ้าชายอนุรุทธะ เจ้าชายภัคคุ เจ้าชายกิมพิละ และเจ้าชายเทวทัต แต่พระอานนท์ทรงมีความพิเศษกว่าเพราะประสูติวันเดียวกันกับพระพุทธเจ้า จึงจัดเป็นสหชาติของพระพุทธเจ้า

มูลเหตุที่ทรงผนวชในพระพุทธศาสนา

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงสละราชสมบัติ เสด็จออกผนวชและสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า ได้เสด็จไปทรงโปรดพระพุทธบิดาและพระประยูรญาติ ณ กรุงกบิลพัสดุ์ ในพรรษาที่ ๕ ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่กรุงกบิลพัสดุ์ มีพระญาติหลายองค์ออกทรงผนวชตาม เหลือแต่พระกุมารเหล่านี้ ได้แก่ เจ้าชายนามานามะ เจ้าชายอนุรุทธะ เจ้าชายภัททิยะ เจ้าชายภัคคุ เจ้าชายกิมพิละ เจ้าชายอานนท์ และเจ้าชายเทวทัต

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จจากกรุงกบิลพัสดุ์ พวกศากยยะได้วิพากษ์วิจารณ์กันว่า พวกตนได้ให้โอรสของตน ซึ่งเป็นเพื่อนเล่นของเจ้าชายสิทธัตถะ เมื่อเสด็จออกทรงผนวชตามเสด็จ แต่พระกุมารเหล่านี้เห็นทีจะไม่ใช้พระญาติกับพระพุทธเจ้าจึงไม่เสด็จออกทรงผนวชตาม เจ้าชายมทานามะได้สดับคำวิพากษ์วิจารณ์ก็ทรงรู้สึกละอาย จึงทรงปรึกษาเจ้าชายอนुरुทธะว่าต้องออกบวชคนหนึ่ง ในที่สุดเจ้าชายอนुरुทธะทรงตัดสินใจเสด็จออกทรงผนวช จึงไปทูลลาพระมารดา ท่านทูลอ่อนวอนจนพระมารดาทรงอนุญาต แต่ทรงมีเงื่อนไขว่าหากเจ้าชายภัททิยะทรงผนวชด้วยจึงจะทรงอนุญาต เจ้าชายอนुरुทธะจึงทรงพยายามชักชวนเจ้าชายภัททิยะจนตกลงพระทัยเสด็จออกทรงผนวช ต่อมาท่านทรงชักชวนกุมารอีก ๕ องค์ รวมทั้งอุบลีภุชมาลาตามเสด็จพระพุทธองค์ไปเพื่อทูลขอบรรพชาอุปสมบท ได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าที่อนุพยัมพวัน เขตอนุพยนิคม แคว้นมัลละ พระอานนท์ทรงผนวชไม่นานหลังจากได้ฟังธรรมจากพระปุนณมนันตานีบุตร ก็บรรลुพระโสดาปัตติผล แต่ยังไม่บรรลุพระอรหัตผล

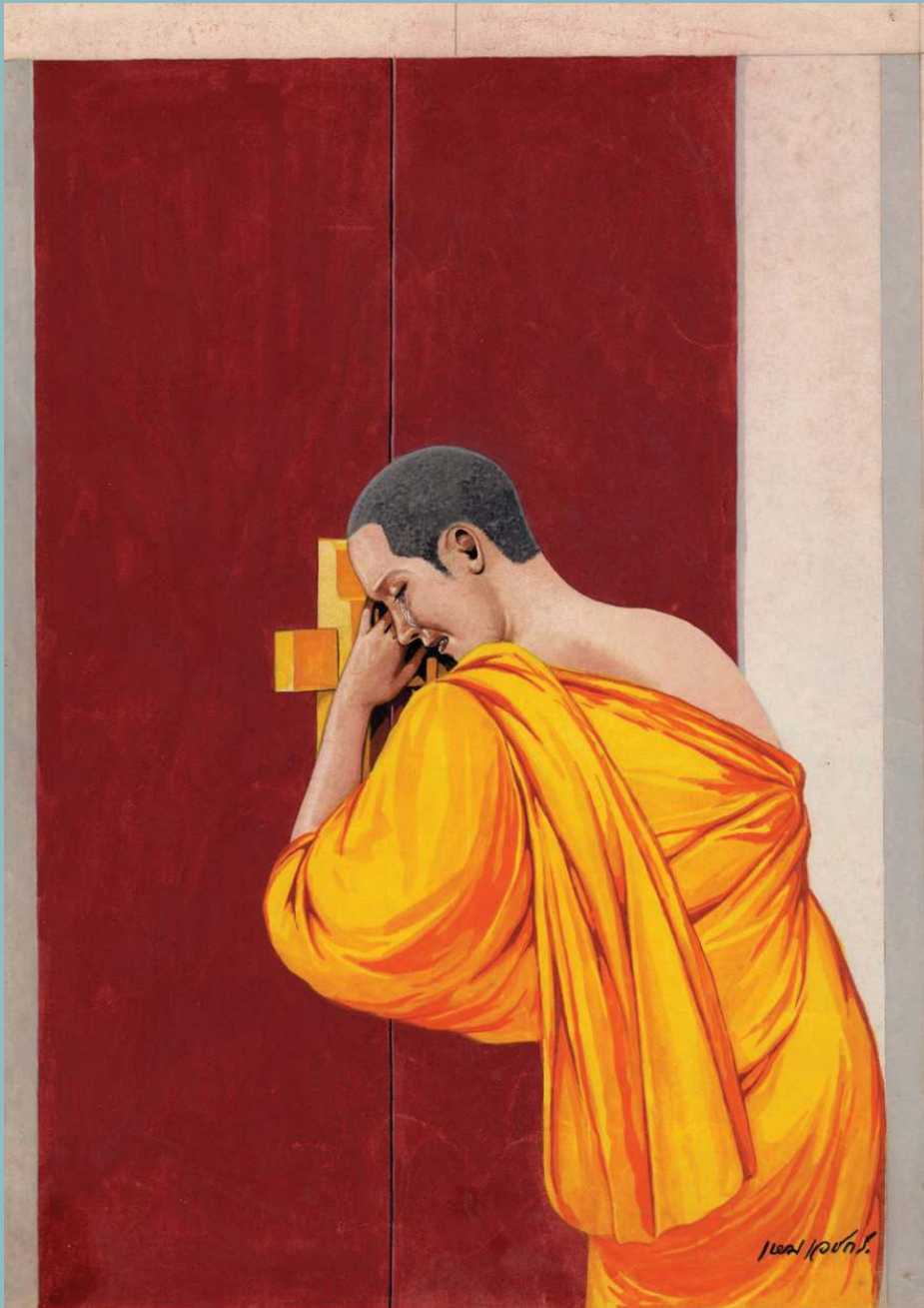
งานประกาศพระศาสนา

หลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้ ๒๐ พรรษาแรกนั้น ยังไม่มีพระภิกษุใดปฏิบัติรับใช้พระพุทธองค์เป็นประจำ มีแต่พระภิกษุผลัดเปลี่ยนนวาระกันปฏิบัติ เช่น พระนาคสมาละ พระนาคิตะ พระอุวาณะ พระสาครตะ พระเมฆิยะ เป็นต้น บางคราวการผลัดเปลี่ยนบกพร่อง รูปที่ปฏิบัติอยู่ออกไปแต่รูปใหม่ยังไม่มาแทน ทำให้พระพุทธองค์ต้องประทับอยู่ตามลำพังขาดผู้ปฏิบัติ บางครั้งพระภิกษุผู้ปฏิบัติก็อดดิ้งขัดรับสั่งของพระพุทธองค์ เช่น ครั้งหนึ่ง เป็นวาระของพระนาคสมาลเถระ ท่านได้ตามเสด็จพระพุทธองค์ไปทางไกล พอถึงทาง ๒ แพร่ง พระเถระทูลให้พระพุทธองค์เสด็จไปทางหนึ่ง แต่พระพุทธองค์ตรัสว่าไปอีกทางหนึ่งจะดีกว่า พระนาคสมาละ ไม่ยอมเชื่อฟังพระดำรัสขอแยกทางกับพระพุทธองค์ ทำท่าจะวางบาตรและจีวรของพระพุทธองค์ที่พื้นดิน พระพุทธองค์จึงรับสั่งให้นาคสมาละส่งบาตรและจีวรมาให้ พระนาคสมาละจึงถวายบาตรและจีวรแต่พระพุทธองค์แล้วแยกทางเดินไปตามที่ตนต้องการ แต่ไปได้ไม่ไกลนักก็ถูกพวกโจรทำร้ายจนศีรษะแตกแล้วแย่งชิงเอาบาตรและจีวรไป จนรีบกลับมาเฝ้าพระพุทธเจ้าทั้งที่เลือดอาบหน้า เป็นต้น

พระพุทธองค์ได้รับความลำบากพระวรกาย เพราะถูกปล่อยให้ประทับอยู่ตามลำพังหลายครั้ง จึงมีพระดำรัสรับสั่งให้พระภิกษุสงฆ์เลือกสรรภิกษุทำหน้าที่ปฏิบัติพระองค์เป็นประจำ ภิกษุทั้งหลายมีฉันทามติมอบหมายให้พระอานนท์เถระรับหน้าที่เป็นพุทธอุปัฏฐากตลอดกาล ด้วยเห็นว่าท่านเป็นผู้มีพระสติปัญญา ชยัน อดทน รอบคอบ และเป็นพระญาติใกล้ชิด ย่อมจะทรงทราบพระอัธยาศัยเป็นอย่างดี แต่ก่อนที่พระเถระจะตอบรับทำหน้าที่เป็นพุทธอุปัฏฐากนั้น ท่านได้กราบทูลขอพร ๘ ประการ ดังนี้

๑. ขอย่าประทานจีวรอันประณีต
๒. ขอย่าประทานบิณฑบาตอันประณีต
๓. ขอย่าให้อยู่ในที่ประทับของพระองค์
๔. ขอย่าพาไปในที่นิมนต์
๕. ขอให้พระพุทธเจ้าเสด็จไปสู่ที่นิมนต์ที่พระอานนท์รับไว้
๖. ขอให้พาบริษัทที่มาจากแดนไกลเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ได้ในขณะที่มาถึง
๗. ถ้าเกิดความสงสัยขึ้นเมื่อใด ขอให้ทูลถามความสงสัยได้เมื่อนั้น
๘. ถ้าพระพุทธเจ้าแสดงพระธรรมเทศนาเรื่องใดที่ลับหลัง ขอให้ตรัสพระธรรมเทศนาเรื่องนั้นแก่พระอานนท์อีกครั้ง

พระพุทธเจ้าได้สดับคำกราบทูลขอพรของพระอานนท์เถระแล้ว ได้ตรัสถามถึงคุณและโทษของพร ๘ ประการว่า ทำไมจึงขอพรดังนั้น พระอานนท์จึงทรงอธิบายว่า “ถ้าไม่ได้รับพรข้อที่ ๑-๔ ข้างต้น ก็จะมีคนพูดติฉินนินทาได้ว่า พระอานนท์ปฏิบัติบำรุงอุปัฏฐากพระพุทธเจ้า จึงได้ลาภสักการะมากมาย ถ้าไม่ได้รับพรข้อที่ ๕-๗ จะมีคนพูดได้อีกว่า พระอานนท์จะบำรุงอุปัฏฐากพระพุทธเจ้าไปทำไม แม้กิจเพียงเท่านี้พระพุทธองค์ก็ไม่ทรงอนุเคราะห์ ส่วนพรข้อสุดท้าย คือ หากมีผู้มาถามธรรมข้อนี้พระพุทธองค์แสดงที่ใด ถ้าไม่ทราบ เขาก็จะตำหนิได้ว่า พระอานนท์ติดตามพระพุทธเจ้าไปทุกหนแห่ง ดุจเงาตามตัว แต่เหตุไฉนจึงไม่รู้แม้แต่เรื่องเพียงเท่านี้” พระพุทธเจ้าทรงอนุโมทนาสาธุการและประทานอนุญาตตามที่ทรงขอ

จิตกรรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนพระอานนท์ทรงกลืนความเศร้าโศกไว้ไม่ได้
เมื่อทรงตระหนักว่าพระพุทธเจ้ากำลังจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน
ผลงานของอาจารย์เหม เวชกร

ทุกประการ ตั้งแต่นั้นมาพระอานนท์ก็ทรงปฏิบัติหน้าที่บำรุงอุปัฏฐาก พระพุทธองค์ตลอดมาตราบเท่าถึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน

พระอานนท์ได้ทรงปฏิบัติหน้าที่อุปัฏฐากพระพุทธเจ้าด้วยความ อุตสาหะไม่ได้บกพร่อง อีกทั้งทรงมีความจงรักภักดีเป็นอย่างยิ่ง แม้แต่ชีวิตของ พระองค์ก็ทรงยอมสละแทนพระพุทธองค์ได้ เช่น ในคราวที่พระเทวทัตทรง ยุยงให้พระเจ้าอชาตศัตรูปล่อยช้างนาฬาคีรี ด้วยทรงหวังจะให้ทำอันตรายต่อ พระพุทธองค์ขณะเสด็จออกมารับบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ โดยขณะที่ช้าง นาฬาคีรีวิ่งตรงเข้ามาหาพระพุทธองค์นั้น พระอานนท์ผู้ทรงเปี่ยมล้นด้วย ความกตัญญูและความจงรักภักดี ทรงยอมมอบกายถวายชีวิตเป็นพุทธบูชา เสด็จออกประทับยืนขวางหน้าช้างไว้ ทรงหวังจะให้ช้างทำอันตรายต่อพระองค์ แทน แต่พระพุทธองค์ได้ทรงแผ่เมตตาไปยังช้างนาฬาคีรี ด้วยอำนาจแห่ง พระเมตตาบารมี ทำให้ช้างหมดพยศลดความดุร้าย ยอมหมอบถวายบังคม พระพุทธองค์ แล้วลุกขึ้นเดินกลับเข้าสู่โรงช้างด้วยอาการอันสงบ เป็นต้น

จิตรกรรมฝาผนังในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร ศิลปะรัตนโกสินทร์ เล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนพระอานนท์เสด็จ ไปทรงขวางช้างนาฬาคีรีที่พระเจ้า อชาตศัตรูปล่อยโดยหมายพระทัยว่าจะ มาทำอันตรายต่อพระบรมศาสดา แต่ พระพุทธองค์กลับทรงมีชัยด้วยพระเมตตา จิต

พระอานนท์ ได้ทรงปฏิบัติพระพุทธรูปอย่างใกล้ชิด มิได้ประมาณ พลาดพลั้งได้ฟังพระธรรมเทศนาทั้งที่แสดงแก่ตนและผู้อื่น ทั้งที่แสดงต่อหน้า และลับหลัง อีกทั้งท่านเป็นผู้มีสติปัญญาทรงจำไว้ได้มาก จึงเป็นผู้ฉลาดในการ แสดงธรรม พระพุทธเจ้าทรงยกย่องท่านในตำแหน่งเอตทัคคะผู้ยอดเยี่ยม กว่าภิกษุทั้งหลายถึง ๕ ด้าน ได้แก่ เป็นพหูสูตร คือ จำพุทธานะได้มากที่สุด เป็นผู้มั่งคั่ง เป็นผู้มั่งคั่งหรือแนวในการจำพุทธานะ เป็นผู้มั่งคั่งหรือ ความเพียร และเป็นพุทธอุปัฏฐาก

การบรรลุธรรม

ในกาลที่พระพุทธรูปองค์ใกล้เสด็จดับขันธปรินิพพาน พระอานนท์ทรง มีความน้อยพระทัยที่พระองค์ยังทรงเป็นเพียงพระอริยบุคคลชั้นพระโสดาบัน อีกทั้งพระพุทธเจ้าก็จะเสด็จเข้าสู่พระปรินิพพานในอีกไม่ช้านี้ จึงทรงหลีกเลี่ยง ออกไปประทับยืนกันแสงแต่เพียงพระองค์เดียวข้างนอก พระพุทธรูปรับสั่งให้ภิกษุ ไปเรียกเข้ามาแล้วตรัสเตือนให้ทรงคลายทุกข์โศกนั้นส พร้อมตรัสพยากรณ์ว่า “พระอานนท์จะได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ ในวันที่ทำปฐมสังคายนา”

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว พระมหากัสสปะได้ นัดประชุมพระอรหันต์ จำนวน ๕๐๐ รูป เพื่อทำปฐมสังคายนา โดยมอบ ให้พระอานนท์ทรงทำหน้าที่วิสาขนาพระสูตรและพระอภิธรรม แต่เนื่องจาก พระอานนท์ทรงเป็นเพียงพระโสดาบัน ท่านจึงทรงเร่งทำความเพียรอย่าง หนัก แต่ก็ยังไม่สำเร็จ ทรงอ่อนเพลีย และทรงปรารถนาที่จะพักผ่อนพระอิริยาบถ สักครู่ จึงทรงเอนพระกายลงบนเตียง ในขณะที่พระบาทพ่นจากพื้น พระเศียร กำลังจะถึงพระเขนย ก็ทรงสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในระหว่างอิริยาบถทั้ง ๔ คือ ไม่ได้อยู่ในอิริยาบถอย่างหนึ่งอย่างใด คือ อิริยาบถยืน เดิน นั่ง หรือนอน นับว่าท่านบรรลุเป็นพระอรหันต์แปลกกว่าพระเถระรูปอื่น ๆ

นิพพาน

พระอานนท์ทรงดำรงพระชันษาสังขารอยู่นานถึง ๑๒๐ ปี พิจารณา เห็นว่าสมควรที่จะนิพพานได้แล้ว ท่านจึงทรงทูลเชิญพระประยูรญาติทั้งฝ่าย

ศากยะและฝ่ายโกถิยะ ไปที่ริมฝั่งแม่น้ำโรหิณีซึ่งกันเขตแดนระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์และกรุงเทวทหะ ก่อนที่จะนิพพาน ทรงเหาะขึ้นไปบนอากาศ เพื่อทรงแสดงธรรมสั่งสอนเทวดาและพระประยูรญาติทั้งสองฝ่ายตลอดทั้งพุทธบริษัทอื่น ๆ

เมื่อจบพระธรรมเทศนาแล้วทรงตั้งพระสัตยาธิษฐานว่า เมื่อนิพพานแล้ว ขอให้รัฐธาตุแยกออกเป็น ๒ ส่วน แล้วให้ตกลงที่ฝั่งกบิลพัสดุ์ของพระประยูรญาติฝ่ายศากยวงศ์ส่วนหนึ่ง และตกที่ฝั่งเทวทหะของพระประยูรญาติฝ่ายโกถิยวงศ์อีกส่วนหนึ่ง เพื่อป้องกันมิให้พระประยูรญาติทั้งสองฝ่ายทะเลาะวิวาทกันเพราะแย่งพระธาตุ

ครั้นทรงตั้งพระสัตยาธิษฐานเสร็จแล้วก็เสด็จดับขันธนิพพาน ณ เบื้องบนอากาศ ในท่ามกลางแม่น้ำโรหิณีนั่น เติโชธาตุก็เกิดขึ้น เผาพระสรีระของท่านเหลือแต่พระอัฐิและแยกออกเป็น ๒ ส่วน แล้วตกลงบนพื้นดินของ ๒ ฝั่งแม่น้ำโรหิณีนั่น สมดังที่ทรงอธิษฐานไว้ทุกประการ ด้วยเหตุนี้ ท่านได้ชื่อว่า เป็นพุทธสาวกที่ได้บรรลุกิเลสนิพพานและขันธนิพพานแปลกกว่าพระสาวกรูปอื่น ๆ

บทที่ ๔

ประวัติพระอุบาลี

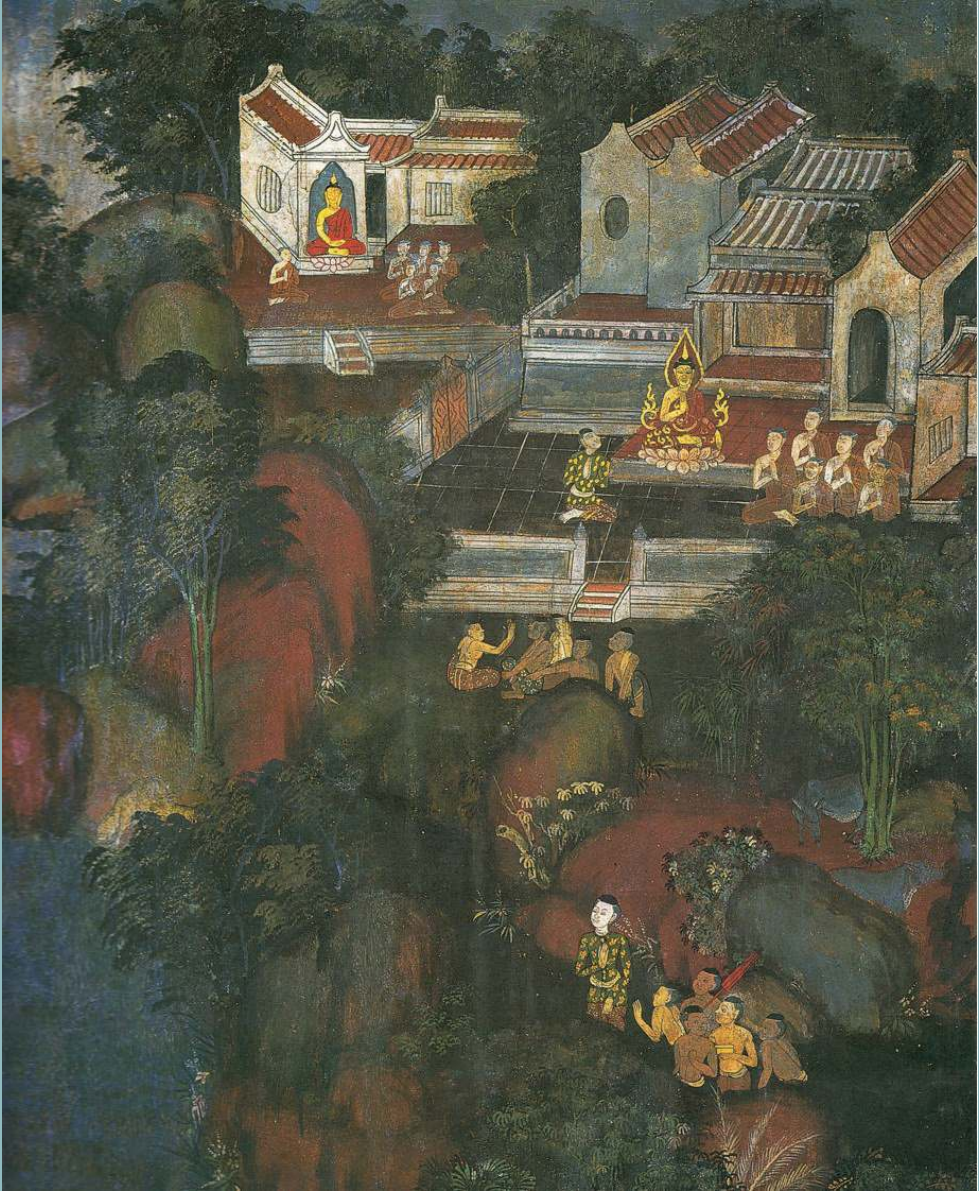
สถานะเดิม

พระอุบาลี เป็นบุตรช่างกลบ (ช่างตัดผม) ในกรุงกบิลพัสดุ์ ได้เป็นที่เลื่อมใสเจริญพระทศทัณฑ์แห่งเจ้าในศากยวงศ์ ๕ พระองค์ ได้แก่ เจ้าชายภัททิยะ เจ้าชายอนรุทระ เจ้าชายอนนท์ เจ้าชายภคคุ และเจ้าชายกิมพิละ จึงได้รับตำแหน่งเป็นนายภูษามาลาแห่งเจ้าศากยวงศ์เหล่านั้น

มูลเหตุที่บวชในพระพุทธศาสนา

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปทรงโปรดพระประยูรญาติที่กรุงกบิลพัสดุ์ตามคำทูลอาราธนาของพระกาฬุทายีเถระ เหล่าชัตติยกุมารในแต่ละสาขาของศากยวงศ์ก็จะเสด็จออกทรงผนวช จึงเสด็จออกจากกรุงกบิลพัสดุ์โดยกระบวนพยุหยาตราเหมือนเสด็จออกประพาสพระอุทยาน และโปรดให้อุบาลีตามเสด็จในฐานะมหาดเล็กคนสนิทด้วย

ครั้นถึงพรมแดนอื่น เจ้าชายทั้งหมดรับสั่งให้กระบวนที่ตามเสด็จกลับ และพระทรงดำเนินไปตามลำพัง ๖ พระองค์พร้อมด้วยอุบาลี เมื่อทรงเห็นว่ไปไกลแล้ว ทั้ง ๖ พระองค์จึงทรงส่งอุบาลีกลับและทรงเปลื้องเครื่องประดับออกแล้วห่อด้วยภูษาประทานแก่อุบาลีเพื่อใช้เป็นทรัพย์เลี้ยงชีพ

จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร เล่าเรื่องประวัติพระอุบาลี ซึ่งเป็นช่างกลบก (ช่างตัดผม) เดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อทูลขออุปสมบท พร้อมเจ้าศากยวงศ์ทั้ง ๖ พระองค์

อุบาลีเดินทางกลับพร้อมท่อเครื่องประดับที่ได้รับ เมื่อเดินมา สักระยะหนึ่งอุบาลีคิดว่า ถ้ากลับไป เจ้าศากยะในกรุงกบิลพัสดุ์จะคิดว่าเราหลง เจ้าชายมาประหารซึ่งเอาเครื่องประดับตกแต่ง อนึ่ง เจ้าศากยะทั้ง ๖ ยัง ทรงพนวชได้ ทำไมเราจึงจะบวชบ้างไม่ได้ จึงแก้ท่อผ้าเครื่องประดับแขวนไว้ บนต้นไม้พุดว่า “ของนี้เราสละ ใครเห็นก็จงนำไป” แล้วเดินกลับไป เหล่า ศากยกุมารทอดพระเนตรเห็นอุบาลีเดินกลับมาจึงรับสั่งถาม อุบาลีก็เล่า เรื่องราวให้ทรงทราบ เหล่าชัตตียกุมารจึงพาอุบาลีเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า กราบทูลขออุปสมบท ทรงขอให้พระพุทธองค์ประทานอุปสมบทแก่อุบาลี ก่อน เพื่อต้องการลดมานะคือความถือตัวของพระองค์เองที่ทรงเป็นวรรณะ กษัตริย์ เมื่ออุปสมบทหลังอุบาลีต้องทำความเคารพผู้ที่บวชก่อน แม้ผู้นั้นเคย เป็นมหาเด็กรับใช้มาก็ตาม พระพุทธเจ้าโปรดประทานตามที่ทรงขอด้วยวิธี เอหิภิกขุอุปสัมปทา จากนั้นจึงประทานอุปสมบทแก่ศากยกุมาร

การบรรลุธรรม

พระอุบาลีได้บวชเรียนกรรมฐานในสำนักพระพุทธเจ้าและได้ทูลขอให้ ทรงอนุญาตให้อยู่ป่า พระพุทธองค์ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุ เมื่ออยู่ป่า ธุระอย่าง เดียวเท่านั้นจะเจริญอกงาม แต่เมื่ออยู่ในสำนักของเรา ทั้งวิปัสสนาธุระและ คันถธุระจะบริบูรณ์” พระอุบาลีนั้นรับพระดำรัสของพระพุทธเจ้าแล้ว กระทำ วิปัสสนากรรมฐานไม่นานก็ได้บรรลุพระอรหันต์

งานประกาศพระศาสนา

พระอุบาลีเรียนพระวินัยจากพระพุทธเจ้าโดยตรง จึงมีความ ชำนาญพระวินัยได้วินิจฉัยเรื่องภารุกัจฉะ เรื่องอชชุกะ และเรื่องกุมาร กัสสปะ ถูกต้องตามพระวินัย เป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงสาธนาการ และ ทรงถือเรื่องนั้นเป็นอตุลุปัตติเหตุ (ต้นเรื่อง) ได้ทรงแต่งตั้งท่านไว้ ในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นยอดเยี่ยมกว่าภิกษุทั้งหลายด้านวินัยธร (ผู้ทรงพระวินัย)

ในคัมภีร์ชั้นนอรรถกถาได้กล่าวประวัติของท่านไว้ว่า ในอดีตท่านเกิด

เป็นพรหมณ์ชื่อสุชาติ ในกรุงหังสวดี สะสมทรัพย์ไว้ ๘๐ โกฏิ มีความรู้
 อย่างยิ่ง จึงเป็นที่นับถือของมหาชนทั่วไป แต่ท่านเองไม่นับถือผู้ใด สมัยเมื่อ
 ยังไม่มีพระพุทธเจ้านั้น ท่านมีมานะกระด้างไม่เห็นผู้ที่ควรบูชา ต่อมาเมื่อ
 พระพุทธเจ้าพระนามว่า ปทุมุตตระ เสด็จอุบัติขึ้นในโลก เสด็จเข้ามายังกรุง
 หังสวดี เพื่อแสดงธรรมโปรดพุทธบิดา มหาชนหลั่งไหลมาฟังธรรมเป็นบริเวณ
 ประมาณ ๑ โยชน์ ดาบสนามว่าสุนันทะได้สร้างปราสาทไม้ชั้นบังแสงแดด เมื่อ
 พระพุทธเจ้าทรงแสดงอริยสัจ ๔ บริษัทแสนโกฏิได้บรรลุธรรม พระพุทธองค์
 ทรงแสดงธรรมตลอด ๗ วัน ๗ คืน วันที่ ๘ ทรงพยากรณ์สุนันทดาบสว่า
 ในแสนกัปนับจากนี้ไป จะมีพระศาสดาเสด็จอุบัติขึ้นในโลก สมภพในตระกูล
 พระเจ้าโอกกากราช พระนามว่าโคดม ดาบสนี้จะเกิดเป็นพุทธสาวกนามว่า
 อุบาสี และจะได้เป็นเอตทัคคะยิ่งกว่าสาวกอื่น

ท่านฟังพระดำรัสของพระพุทธองค์ปรารถนาได้ตำแหน่งผู้เป็นเลิศ
 ในพระวินัย ท่านจึงซื้อสวนชื่อโสภณะ ด้านหน้าพระนครด้วยทรัพย์แสนหนึ่ง
 สร้างวัดถวายพระพุทธเจ้า ท่านสร้างเรือนยอดปราสาท มณฑป ถ้ำ คูหา
 และที่จิงกรม สร้างเรือนอบกาย โรงไฟ โรงเก็บน้ำและห้องอาบน้ำถวาย
 พระภิกษุสงฆ์ ถวายปัจจัย คือ ตั้ง เตียง ภาชนะเครื่องใช้สอยและยาประจำ
 วัดทุกอย่าง ให้สร้างกำแพงอย่างมั่นคงสร้างที่อยู่อาศัยให้ท่านผู้มีจิตสงบ
 ผู้คั่งที่ไว้ในสังฆาราม ด้วยทรัพย์จำนวนแสนหนึ่ง รวมเป็นสองแสน เมื่อสร้าง
 เรียบร้อย นิมนต์พระพุทธเจ้าให้เสด็จมาเพื่อทรงรับการถวายพระอาราม
 เมื่อถึงเวลาพระพุทธเจ้าเสด็จพร้อมด้วยพระชีนาสพ ๑,๐๐๐ รูป เข้าไปสู่
 พระอารามท่านถวายภัตตาหารและน้อมถวายพระอารามแก่พระพุทธเจ้า ครั้น
 ทรงรับสังฆารามแล้วก็ทรงอนุโมทนาและทรงพยากรณ์พรหมณ์

ในกัปที่สองหลังภัทรกัปนี้ไป ท่านเกิดเป็นพระโอรสของพระเจ้าอัญชสะ
 ผู้มีพระเดชานุภาพยิ่งใหญ่ พระนามว่าจันทนะ เจ้าชายทรงเป็นผู้กระด้าง
 แข็งกร้าว ถือพระองค์ ทรงมัวเมาในชาติตระกูล ยศ และโภคะ วันหนึ่งเสด็จ
 ประพาสอุทยานนอกพระนคร ทรงช้างชื่อว่าสิริกะ แวดล้อมด้วยกองทัพ
 ไพร่พลและบริวาร ในระหว่างทางที่จะเสด็จไปนั้น ทรงพบพระปัจเจกพุทธเจ้า
 พระนามว่าเทวละ ทรงพระดำเนินผ่านหน้าช้างไป ทรงไล่ช้างล่งเกิน
 พระปัจเจกพุทธเจ้า ด้วยพระบารมีของพระปัจเจกพุทธเจ้า ช้างพระที่นั่ง

กลับแสดงอาการโกรธและไม่ยอมอย่างเท่า ยืนหยุดนิ่ง เมื่อเห็นดังนั้นก็ทรง พาลโกรธเบียดเบียนพระปัจเจกพุทธเจ้าแล้วเสด็จไปยังพระอุทยานไม่พบ ความสำราญ ณ ที่นั้น เหมือนคนถูกไฟไหม้ศีรษะ ถูกความกระวนกระวาย แผลดเผา เหมือนปลาติดเบ็ด พื้นแผ่นดินเสมือนไฟลุกไปทั่ว เมื่อภัยเกิดขึ้นอย่างนี้ ท่านจึงเข้าไปเฝ้าพระราชบิดาเล่าเรื่องให้ฟัง

พระเจ้าอัญชสะได้สดับทรงตกพระทัยตรัสว่า หากไม่เคารพต่อ พระปัจเจกพุทธเจ้า พวกเราจะพินาศกันทั้งหมด หากพระปัจเจกพุทธมุนีไม่อด โทษ ภายใน ๗ วัน แว่นแคว้นของเราจะพินาศหมด ท่านจึงเข้าไปเฝ้าพระปัจเจก พุทธเจ้าเพื่อทรงขอมมา พระปัจเจกพุทธเจ้าก็ทรงยกโทษให้ ด้วยผลกรรมนี้ ท่านต้องเกิดมาในตระกูลต่ำในปัจจุบันชาติ

เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ๓ เดือน พระอุบาลีได้รับมอบหมาย จากสงฆ์ซึ่งมีพระมหากัสสปะเป็นประธาน ให้เป็นผู้วิสันหาพระวินัยปิฎก ในครั้งทำปฐมสังคายนา

นิพพาน

พระอุบาลีดำรงชนมาอยู่สังขารอยู่พอสมควรแก่กาลเวลาแล้ว ก็ดับขันธ นิพพาน

บทที่ ๕

พระประวัติพระสิวลี

พระสถานะเดิม

พระสิวลี ประสูติในวรรณะกษัตริย์ เป็นพระโอรสของพระนางสุปวาสา ผู้เป็นพระธิดาของพระเจ้ากรุงโกลิยะ จำเดิมแต่ปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระมารดานานถึง ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน ก็ได้ทำพระมารดาให้ทรงลำบาก แต่กลับทรงทำให้พระมารดาสมบูรณ์ด้วยลาภสักการะด้วยอำนาจพุทธานุภาพ เมื่อครบกำหนดจึงพระประสูติการโดยง่าย เหมือนน้ำไหลออกจากหม้อน้ำ

สาเหตุที่พระสิวลีทรงอยู่ในพระครรภ์นานถึง ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน เป็นเพราะบุรพกรรมในอดีตของพระองค์ มีเรื่องเล่าว่า ครั้งหนึ่งพระองค์เคยเป็นกษัตริย์ที่ยกกองทัพไปล้อมเมืองหนึ่งไว้นานถึง ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน ในกาลนั้นพระนางสุปวาสาผู้เป็นพระชนนีโปรดให้พระโอรสของพระองค์กักประตูไม่ให้ชาวพระนครออกได้ ชาวพระนครจึงฆ่าพระราชอาชงของตนแล้วถวายเมือง ด้วยกรรมนั้นตามให้ผลในชาตินี้ พระนางสุปวาสาผู้มารดา ขณะที่ทรงพระครรภ์แก่ ทรงดำริขึ้นได้ว่าพระพุทเจ้าแสดงธรรมเพื่อละทุกข์ได้ พระสงฆ์ปฏิบัติเพื่อละทุกข์ได้พระนิพพานเป็นสุข

พระนางทรงปรารถนาว่าพระสวามีว่าทรงปรารถนาจะถวายทานก่อนที่จะทิวงศต จึงส่งพระสวามีไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อไปกราบทูลเรื่องนี้แล้วนิมนต์พระพุทธเจ้า พร้อมกับกำชับว่า ถ้าพระองค์ตรัสคำใด ขอให้ตั้งใจจดจำคำนั้นให้ดีแล้วกลับมาบอกพระนาง พระสวามีจึงเดินทางไปแล้วกราบทูลข่าวแต่พระพุทธองค์ พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ขอพระนางสุปวาสาโกถียธิดา จงมีความสุข จงมีความสบาย ไม่มีโรค จงคลอดบุตรที่หาโรคมิได้เกิด” พระสวามีได้ยินดังนั้น จึงถวายบังคมพระบรมศาสดา ทรงมุงหน้าเสด็จกลับพระนิเวศน์

ในเวลาเมื่อพระพุทธเจ้าตรัสเสร็จ พระกุมารก็คลอดจากพระครรภ์ของพระนางสุปวาสาอย่างสะดวก เหล่าพระญาติและบริวารที่นั่งล้อมอยู่เริ่มหัวเราะ ทั้งที่หน้าองด้วยน้ำตา มหาชนยินดีแล้ว ร่าเริงแล้ว ได้กราบทูลข่าวที่น่ายินดีแต่พระราชาก็กำลังเสด็จกลับ พระราชาเห็นอาการของชนเหล่านั้นก็ทราบว่ พระดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสเห็นและเป็นผลแล้ว จึงเล่าเรื่องของพระพุทธเจ้านั้นแต่พระธิดา การประสูติของพระกุมาร ได้ดับจิตที่เร่าร้อนของพระประยูรญาติทั้งหมด เพราะฉะนั้น พระประยูรญาติจึงเฉลิมพระนามของกุมารนั้นว่า สิวลี

มูลเหตุที่ทรงผนวชในพระพุทธศาสนา

เมื่อพระนางสุปวาสามีพระวรกายแข็งแรงดีแล้ว มีพระประสงคที่จะถวายทานติดต่อกันเป็นเวลา ๗ วัน จึงทรงแจ้งพระประสงค์แก่พระสวามีให้ทรงกราบทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์มารับบิณฑบาตในพระนิเวศน์ตลอด ๗ วัน ในวันถวายทานนั้น สิวลีกุมารมีพระวรกายเข้มแข็งดุจกุมารผู้มีพระชนม์ ๗ พรรษา ได้ช่วยพระบิดาและพระมารดาจัดแจงกิจต่าง ๆ มีการนำอมกรก (กระบอกกรองน้ำ) มากกรองน้ำดื่ม และทรงอังคาสพระพุทธเจ้าและหมู่พระภิกษุสงฆ์

ในขณะที่สิวลีกุมารช่วยพระบิดาและพระมารดาอยู่นั้น ท่านพระสารีบุตรได้สังเกตดูอยู่ตลอดเวลาและเกิดความรู้สึกพอใจในพระกุมารน้อยเป็นอย่างมาก ครั้นถึงวันที่ ๗ ซึ่งเป็นวันสุดท้าย พระเถระได้สนทนากับสิวลีกุมาร แล้วชักชวนให้ทรงบรรพชา สิวลีกุมารผู้มีพระทัยน้อมไปใน

การบรรพชาอยู่แล้ว เมื่อพระเถระชักชวนจึงกราบทูลขอพระอนุญาตจากพระบิดาและพระมารดา เมื่อทรงได้รับพระอนุญาตแล้วจึงทรงติดตามพระเถระไปทรงบรรพชาที่พระอารามโดยมีพระสารีบุตรเป็นพระอุปัชฌาย์

การบรรลุธรรม

พระสารีบุตรได้สอนกรรมฐานเบื้องต้น คือ ตจปัญจกรรมฐาน ทั้ง ๕ ได้แก่ เกสา (ผม) โลมา (ขน) นขา (เล็บ) ทนต์ (ฟัน) และตโจ (หนัง) ให้พิจารณาของทั้ง ๕ เหล่านี้ว่า เป็นของไม่งาม เป็นของสกปรก ไม่ควรเข้าไปยึดติดหลงใหลในสิ่งเหล่านี้

สามเณรสีวลีได้สดับกรรมฐานนั้นแล้วทรงนำไปพิจารณา ในขณะที่จรดมิดโกนเพื่อโกนพระเกศาครั้งแรกนั้น ท่านได้ทรงบรรลุเป็นพระโสดาบันจรดครั้งที่ ๒ ได้ทรงบรรลุเป็นพระสกทาคามี จรดมิดโกนลงครั้งที่ ๓ ท่านได้ทรงบรรลุเป็นอนาคามี และเมื่อโกนพระเกศาเสร็จ ได้ทรงบรรลุเป็นพระอรหันต์

งานประกาศพระศาสนา

พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปยังกรุงสาวัตถี พระสีวลีซึ่งเจริญพระพรชอายุกาลขึ้นพระเถระได้ถวายอภิวาทแล้วกราบทูลว่าจะทรงทดสอบบุญของพระองค์เอง จึงทรงขอให้พระพุทธองค์ประทานภิกษุให้ ๕๐๐ รูปแล้วเดินทางบ่าพระพักตร์ไปสู่ทิววันตประเทศ เสด็จผ่านดงที่เทวดาสงอยู่ที่ต้นไทรที่เห็นเป็นครั้งแรก เทวดานั้นได้ถวายทานตลอด ๗ วัน และได้ถวายทานทุก ๆ ๗ วัน ในสถานที่ทั่วไป ที่พระองค์ทอดพระเนตรเห็นต่างกรรมต่างวาระกัน คือ ท่านทอดพระเนตรเห็นต้นไทรเป็นครั้งแรก เห็นภูเขาชื่อว่าปันทวะเป็นครั้งที่ ๒ ทอดพระเนตรเห็นแม่น้ำอจิรวดีเป็นครั้งที่ ๓ ทอดพระเนตรเห็นแม่น้ำวราครเป็นครั้งที่ ๔ ทอดพระเนตรเห็นภูเขาหิมวันต์เป็นครั้งที่ ๕ เสด็จถึงป่าจันทน์เป็นครั้งที่ ๖ เสด็จถึงภูเขาคันธมาทน์เป็นครั้งที่ ๗ และทรงพบพระเวตะเป็นครั้งที่ ๘

ประชาชนทั้งหลายได้ถวายทานในที่ทุกแห่งตลอด ๗ วันเท่านั้น และ

จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
เล่าเรื่องพระประวัติพระสิวลี แสดงภาพพระสิวลีทรงเตรียมพระองค์โดยเสด็จพระบรมศาสดา

ในบรรดา ๗ วัน นาคทัตตเทวราชที่ภูเขาคันธมาทน์ได้ถวายบิณฑบาตชนิด
น้ำนม (ซีรบิณฑบาต) สลับวันกับถวายบิณฑบาตชนิดเนยใส (สัปปิยบิณฑบาต)
วันเว้นวัน ลำดับนั้นภิกษุสงฆ์จึงถามท่านเทวราชว่า “ของที่ท่านนำมาถวายนั้น
เกิดขึ้นได้อย่างไร ในเมื่อแม่โคนมที่เขาเริดนมถวายแต่เทวราชนี้ก็มีได้ปรากฏ
การบิณฑบาตน้ำนมสัสมก็มีได้ปรากฏ” นาคทัตตเทวราช ตอบว่า “นี่เป็นอานิสงส์
แห่งการถวายสลากภัตน้ำนมในกาลแห่งพระกัสสปทศพล”

ต่อมา พระพุทธเจ้าทรงอ้างเหตุแห่งการที่พระขทิรวนิยเรวัตเถระ
จัดการต้อนรับให้เป็นอัตถูปัตติเหตุ (เหตุเกิดแห่งเรื่อง) ในการที่ทรงแต่งตั้ง
พระสิวลีไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นผู้เลิศในบรรดาภิกษุผู้เลิศด้วยลาภและ
เลิศด้วยยศทั้งหลาย ในพระศาสนาของพระองค์ในเรื่องนี้มีเหตุเกิดขึ้นอย่างนี้

ในสมัยหนึ่ง พระขทิรวินยเวรตเถระ ซึ่งเป็นน้องชายของพระสารีบุตร ได้หนีการแต่งงานที่บิดามารดาจัดการให้มาขอบวชในสำนักพระภิกษุ ซึ่งมีภิกษุอยู่ประมาณ ๓๐ รูป เหล่าพระภิกษุสอบถามดู ทราบว่าเป็นน้องชายของพระสารีบุตรที่ท่านได้เคยแจ้งไว้ก่อนว่า ถ้าน้องชายมาขอบวช ก็อนุญาตให้บวชได้ จึงได้บวชให้แล้วส่งข่าวมายังท่านพระสารีบุตร

ครั้งนั้น เมื่อพระสารีบุตรทราบข่าวดังนั้น จึงกราบทูลพระพุทธเจ้าเพื่อขอไปเฝ้าเยี่ยมพระพุทธรูป ทรงทราบว่า พระเวรตเถระเริ่มทำความเพียรเจริญวิปัสสนา จึงทรงห้ามพระสารีบุตรถึง ๒ ครั้ง ในครั้งที่ ๓ เมื่อพระสารีบุตรทูลอ่อนวอนอีก ทรงทราบว่าพระเวรตเถระบรรลุอรหัตผลแล้วจึงทรงอนุญาตและตรัสว่าจะเสด็จไปด้วยพร้อมเหล่าพระสาวกอื่น

พระพุทธเจ้าเสด็จไปพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เป็นบริวารด้วยมีพระประสงค์ว่า จะเสด็จไปทรงเยี่ยมพระเวรตเถระ ครั้นเดินทางมาถึง ณ ที่แห่งหนึ่ง ซึ่งเป็นหนทาง ๒ แพร่ง พระอานนท์ทรงกราบทูลถามพระพุทธองค์ว่า “ตรงนี้มีหนทาง ๒ แพร่ง ภิกษุสงฆ์จะไปทางไหน” พระพุทธเจ้าจึงตรัสถามกลับว่า “อานนท์หนทางไหนเป็นหนทางตรง” พระอานนท์กราบทูลว่า “หนทางตรงมีระยะประมาณ ๓๐ โยชน์ แต่เป็นหนทางที่มีอมมนุษย์ ส่วนหนทางอ้อมมีระยะทาง ๖๐ โยชน์ เป็นหนทางสะดวกปลอดภัยและหาภิกษาหารได้ง่าย” พระพุทธเจ้าจึงทรงมอบหมายให้พระสงฆ์ไปตามเส้นทางตรงเพื่อจะทรงทดสอบบุญของพระสาวก

ก่อนที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปตามหนทาง หมู่เทวดาได้เนรมิตพระนครในทุก ๆ โยชน์ช่วยกันจัดแจงพระวิหารเพื่อเป็นที่ประทับและที่อยู่แต่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข พวกเทวดาบุตรได้ถึงข้าวยาและของเคี้ยวเป็นต้นไปเที่ยวถามหาพระสาวก จึงไปหาพระเถระ พระเถระจึงให้นำเอาสักการะและสัมมานะเหล่านั้นไปถวายพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์พร้อมทั้งบริวารเสวยบุญของพระสาวกผู้เดียว ได้เสด็จไปตลอดทางกันดารประมาณ ๓๐ โยชน์

ฝ่ายพระเวรตเถระ ทราบการเสด็จมาของพระพุทธเจ้า จึงเนรมิตพระคันธกุฎีเพื่อพระพุทธองค์ เนรมิตเรือนยอด ๕๐๐ ที่จิงกรม ๕๐๐ ที่พักกลางคืน และที่พักกลางวัน ๕๐๐ พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในสำนักของพระเวรตเถระ

ประมาณเดือนหนึ่ง แม้ประทับอยู่ในที่นั้นก็เสวยบุญของพระสิวลีนั่นเอง แม้พระพุทธองค์พาภิกษุสงฆ์ไปก็เสวยบุญของพระสิวลิตลอดกาลประมาณเดือนหนึ่งนั่นแหละอีก เสด็จเข้าไปสู่บุพพารามตามลำดับ

ด้วยอำนาจบุญที่พระสิวลี ได้ทรงบำเพ็ญสั่งสมอบรมมาตั้งแต่อดีตชาติ เป็นปัจจัยส่งผลให้ท่านเจริญด้วยลาภสักการะ โดยมีเทพดา นาค ครุฑ และมนุษย์ทั้งหลาย นำมาถวายมิได้ขาดตกบกพร่องไม่ว่าท่านจะอยู่ในที่ใด ๆ ทั้งในป่า ในบ้าน ในน้ำ หรือบนบก ด้วยเหตุนี้ พระพุทธองค์จึงทรงประกาศให้ปรากฏในหมู่พุทธบริษัท ตรัสยกย่องท่านในตำแหน่ง **เอตทัคคะเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในทางผู้มีลาภมาก**

นิพพาน

พระสิวลีทรงเป็นพระมหาสาวกอีกรูปหนึ่งที่ได้ช่วยกิจการพระศาสนา แบ่งเบาภาระของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างมาก ท่านดำรงอายุสังขารโดยสมควรแก่กาลเวลาแล้วก็ทรงดับขันธนิพพาน

บทที่ ๖

พระประวัติพระราहुล

พระสถานะเดิม

พระราहुลประสูติในวาระณักษัตริย์ ตระกูลศากยะ เป็นพระโอรสของเจ้าชายสิทธัตถะกับพระนางพิมพา (ยโสธรา) พระนัดดาของพระเจ้าสุทโธทนะ ผู้ครองกรุงกบิลพัสดุ์

มูลเหตุที่ทรงผนวชในพระพุทธศาสนา

เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ได้เสด็จไปทรงเทศนาโปรดพระประยูรญาติ ประทับอยู่ที่วัดนิโครธาราม และได้เสด็จไปที่พระนิเวศน์ของพระนางพิมพา พระนางทรงส่งพระราहुลกุมารผู้เป็นพระโอรสออกมาให้ทูลขอราชสมบัติ พระพุทธเจ้าทรงดำริว่า สมบัติทั้งหลายที่จะถาวรมั่นคงและประเสริฐกว่าอริยทรัพย์มิได้มี จึงควรจะให้สมบัติที่เป็นอริยทรัพย์แก่พระราहुลกุมาร แล้วเสด็จกลับไปยังวัดนิโครธาราม

พระราहुลกุมารตามเสด็จพระพุทธองค์ไปด้วย พระพุทธเจ้าจึงตรัสสั่งให้พระสารีบุตรบรรพชาพระราहुลกุมาร พระสารีบุตรรับพระบัญชา แต่เห็นว่า

จิตรกรรมผลงานของอาจารย์เฒ่า เฒ่า

เล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนพระบรมศาสดาเสด็จไปทรงบิณฑบาตในกรุงกบิลพัสดุ์
พระนางพิมพาทรงชี้ให้พระราหุลกุมารรู้จักพระบิดา แล้วทรงแนะนำให้ทูลขอราชสมบัติ

พระกุมารนั้นยังเล็กเกินไป พระชันษาได้เพียง ๗ ขวบ ยังไม่ถึงเกณฑ์ครบอุปสมบท จึงทูลถามพระพุทธองค์ถึงวิธีบรรพชา พระพุทธองค์ตรัสให้ใช้วิธีติสฺรณคมนุปสัมปทา โดยเปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัย เพื่อให้พระราหุลกุมารบรรพชา วิธีนี้ได้ใช้กันสืบมาถึงทุกวันนี้ เรียกว่า บรรพชา หรือ บวชเณร

พระราหุลกุมารนี้ ทรงนับเป็นสามเณรรูปแรกในพระพุทธศาสนา ครั้นเวลาพ้นอายุกาลครบ ๒๐ ปี จึงทรงได้รับการอุปสมบทด้วยวิธีญัตติ จตุตถกรรมวาจา

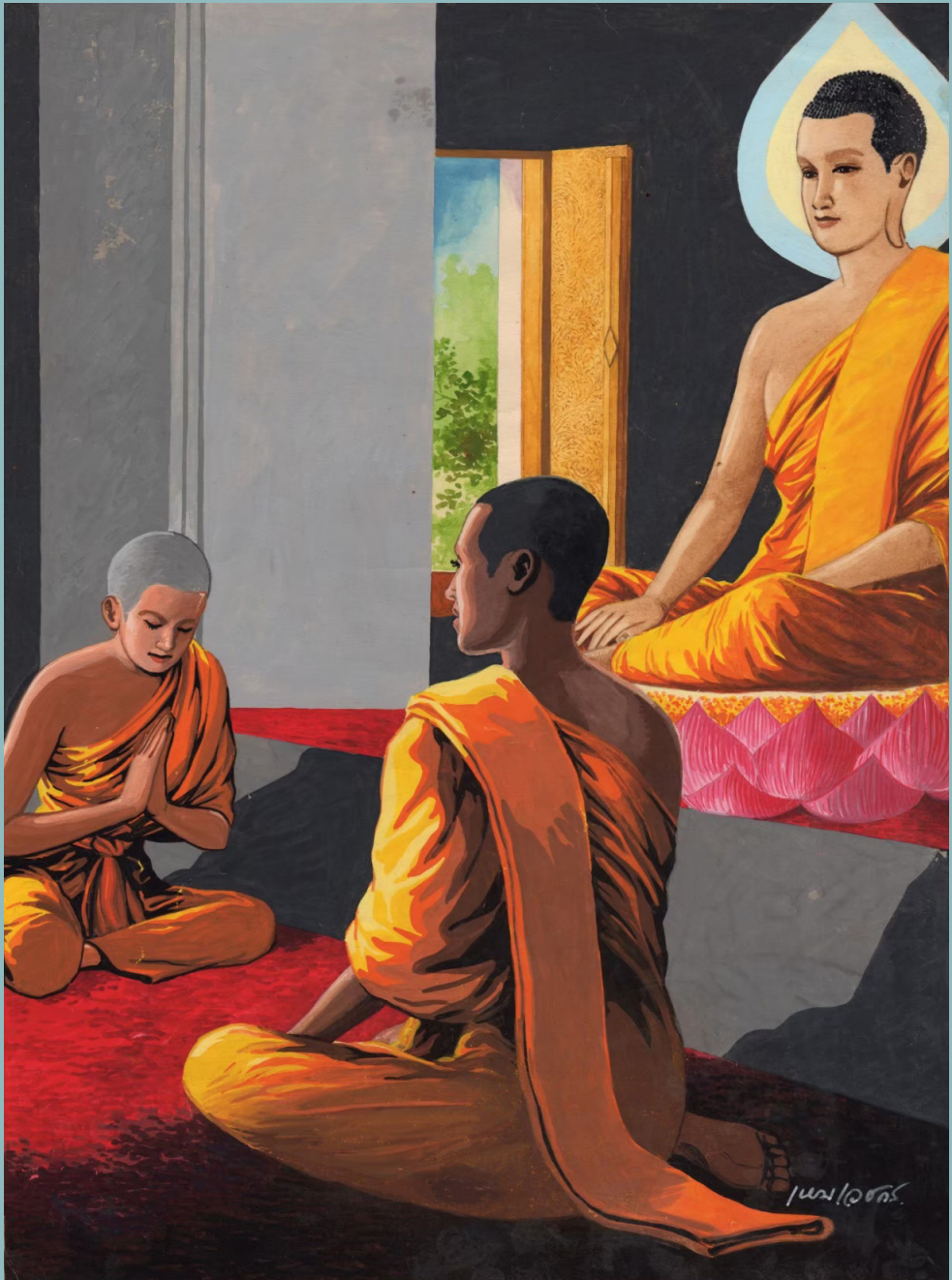
การบรรลุธรรม

ในสมัยทรงเป็นสามเณร ทรงสนพระทัยในการศึกษาพระธรรมวินัย โดยแต่ละเช้าจะทรงนำพระหัตถ์ทั้งสองกอบทรายได้เต็ม แล้วทรงตั้งความปรารถนาว่า ขอให้ตนได้รับโอวาทจากพระพุทธเจ้าหรือพระอุปัชฌาย์อาจารย์ จดจำ และเข้าใจให้ได้จำนวนเท่าเม็ดทรายในกอบนี้

วันหนึ่ง พระราหุลประทับอยู่ในสวนมะม่วงแห่งหนึ่ง พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไป แล้วตรัสจุฬารากุโลวาทสูตรประทานอันมีใจความแสดงโทษของการกล่าวมุสา อุปมาเปรียบกับน้ำที่ทรงคว่ำขันเททิ้งไปว่า ผู้ที่กล่าวมุสาทั้งที่รู้แกล้งใจ ความเป็นสมณะของเขาก็ไม่ต่างอะไรกับน้ำในขันนี้ แล้วทรงชี้ให้เห็นว่า ไม่มีบาปกรรมอะไรที่ผู้หมดความละอายใจกล่าวเท็จ ทั้ง ๆ ที่รู้จะทำไม่ได้

ต่อมาได้สดับมหารากุโลวาทสูตรใจความว่า ให้พิจารณาร่างกายให้เห็นเป็นธาตุ ๕ ประการ ได้แก่ ดิน น้ำ ไฟ ลม และอากาศ ตัดความยึดถือว่านั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่ได้เป็นนั่น นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา แล้วตรัสสอนให้อบรมจิต คิดให้เหมือนกับธาตุแต่ละอย่างว่า แม้จะมีสิ่งที่น่าปรารถนาหรือไม่น่าปรารถนาถูกต้อง ก็ไม่มีอาการพอใจรักใคร่ หรือเบื่อหน่ายเกลียดชัง

สุดท้าย พระพุทธองค์ทรงสอนให้ทรงเจริญเมตตาภาวนาเพื่อละพยาบาท เจริญกรุณาภาวนาเพื่อละวิหิงสา เจริญมุทิตาภาวนาเพื่อละความริษยา เจริญอุเบกขาภาวนาเพื่อละความขัดใจ เจริญอุสุภภาวนาเพื่อละราคะ และเจริญอนิจจังสัญญาภาวนาเพื่อละอัสมีมานะ ท่านได้ทรงพยายามฝึกพระทัยไปตามนั้น ในที่สุดได้สำเร็จจอร์หัตผล

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนพระราหุลกุมารทรงบรรพชาสามเณรโดยมีพระสารีบุตร
เป็นพระอุปัชฌาย์ ซึ่งนับเป็นสามเณรรูปแรกในพระพุทธศาสนา
ผลงานของอาจารย์เหม เวชกร

งานประกาศพระศาสนา

พระราหุลทรงเป็นผู้ใคร่ในการศึกษาดังได้กล่าวมาแล้ว เพราะฉะนั้น ท่านทรงได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าทรงเป็น**เอตทัคคะผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย** ผู้ทรงฝึกฝนใคร่ในการศึกษา อีกทั้งยังทรงมีวัตรปฏิบัติที่นำศึกษา ทั้งในด้านความเป็นผู้ว่าง่าย และผู้กตัญญู

คราวหนึ่งมีการฟังธรรมตอนกลางคืน เมื่อเสร็จแล้วพระผู้ใหญ่ต่าง กลับไปที่ของตน เหลือเพียงพระผู้น้อย สามเณรและอุบาสกเหลืออยู่ในโรงฟัง ธรรม ทำให้ต้องนอนอยู่ร่วมกัน แต่พระและสามเณรไม่ทันระวังกิริยา ปล่อย ตัวนอนตามสบาย ทั้งกรน ละเมอ นอนดิ้น หรือแม้กระทั่งน้ำลายไหล จน ทำให้อุบาสกที่พบเห็นต่างพากันตำหนิและกราบทูลพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ จึงบัญญัติห้ามพระนอนกับผู้ที่ไม่ใช่พระ ซึ่งผู้ที่ไม่ใช่พระนั้นนับรวมทั้งสามเณร และนักบวชนอกพระพุทธศาสนา

พระราหุลในครั้งที่เป็นสามเณรเมื่อหาที่ทรงจำวัดไม่ได้ ท่านจึงเสด็จไป หลบในวัจกุฎีหรือห้องส้วม จนเวลาเช้ามีแดดขึ้นเสียงกระแอมของพระพุทธเจ้า จึงรีบมาเฝ้าบังคม พระพุทธเจ้าจึงแปลกใจด้วยไม่มีใครรู้ว่าสามเณรราหุล มาจำวัดที่นี่ แล้วรำพึงว่า ภิกษุทั้งหลายต่างพากันทอดทิ้งสามเณร จึงบัญญัติ ว่าให้ภิกษุสามารถจำวัดร่วมกับผู้ที่ไม่ใช่พระได้ ๓ คัน หากเกินจากนั้นจะต้อง อาบัติปาจิตตีย์ พระราหุลจึงทรงเป็นที่เลื่องลือในแง่ของการว่าง่าย

ในด้านความกตัญญูนั้น พระราหุลในครั้งที่เป็นสามเณรได้ปรนนิบัติ พระมารดาขณะที่พระมารดาประชวรด้วยพระโรคลม ก็รู้สึกไม่สบายพระทัย อย่างมาก จึงทรงพยายามหาน้ำมะม่วงผสมน้ำตาลกรวดมาถวายเพื่อบรรเทา อาการประชวรของพระมารดา พระราหุลจึงทรงได้ชื่อว่าเป็นผู้กตัญญู

นิพพาน

พระราหุลทรงดำรงพระชนมายุอยู่โดยควรแก่กาลเวลา ก็ทรงดับขันธ นิพพาน

บทที่ ๓

ประวัติพระอุบลวรรณาเถรี

สถานะเดิม

พระอุบลวรรณาเถรี เป็นธิดาของเศรษฐีในกรุงสาวัตถี เหตุที่ได้ชื่อว่าอุบลวรรณา เพราะมีผิวพรรณงามเหมือนสีกลีบดอกบัวเขียวสวยงามสง่า เป็นที่หมายตาของพระราชามหาเศรษฐี คุญหบดี และหนุ่มทั่วไป

มูลเหตุที่บวชในพระพุทธศาสนา

เมื่อนางเจริญวัยเข้าสู่วัยสาว นอกจากจะมีผิวงามแล้ว รูปร่างลักษณะยังงดงามยากที่จะหาหญิงอื่นทัดเทียมได้ จึงเป็นที่หมายปองของพระราชามหาเศรษฐีทั่วทั้งชมพูทวีป ซึ่งต่างก็ส่งเครื่องบรรณาการอันมีค่าไปมอบให้พร้อมกันกับสวามีเอกสมรสด้วย

ฝ่ายเศรษฐีผู้เป็นบิดาของนางรู้สึกลำบากใจด้วยคิดว่า ตนไม่สามารถที่จะรักษาน้ำใจของคนทั้งหมดเหล่านี้ได้ จึงควรจะหาอุบายทางออกสักอย่างหนึ่ง แล้วจึงเรียกลูกสาวมาเพื่อขอให้นางออกบวช นางอุบลวรรณาได้ฟังคำของบิดาแล้วรู้สึกร้อนหัวสรรพางค์กายเหมือนกับมีคนเอาน้ำมันที่เคี่ยวให้

เดือน ๑๐๐ ครั้ง ราวตลบอนศิระชะ ด้วยว่านางได้สั่งสมบุญมาแต่อดีตชาติ และการเกิดในชาตินี้ ก็เป็นชาติสุดท้าย ดังนั้น จึงรับคำของบิดาด้วยความ ปิติยินดีเป็นอย่างยิ่ง เศรษฐีผู้บิดาจึงพานางไปยังสำนักของภิกษุสงฆ์ แล้วให้ บวชเป็นที่เรียบบร้อย

การบรรลุธรรม

เมื่อนางอุบลวรรณบวชได้ไม่นาน ก็ถึงวาระที่จะต้องไปทำความ สะอาดโรงอุโบสถ เธอได้จุดประทีปเพื่อให้มีแสงสว่างแล้วกวาดโรงอุโบสถ เห็นเปลวไฟที่ดวงประทีปแล้วยึดถือเอาเป็นนิมิต ขณะยืนอยู่นั้นได้เข้าฌานมี เตโชกสิณเป็นอารมณ์ แล้วกระทำฌานนั้นให้เป็นฐานเจริญวิปัสสนา ก็ได้ บรรลุพระอรหันต์ พร้อมด้วยปฏิสัมภิตาและอภิญญาทั้งหลาย ณ ที่นั้นนั่นเอง

การประกาศพระศาสนา

ในคราวที่พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปยังโคนต้นมะม่วงของนายคันทะ เพื่อทรงกระทำยมกปาฏิหาริย์ ไกล่ประตุงรุงสาวัดดี ได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระอุบลวรรณเจริญวาทะการะแล้วกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จะกระทำปาฏิหาริย์ ถ้าหากว่า พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตแล้ว จะบันลือสีหนาท”

พระพุทธเจ้าทรงทำเหตุนี้ให้เป็นอตุลูปัตติเหตุ ประทับนั่งท่ามกลาง บริษัทพระอริยะ ณ วัดเชตวัน ทรงสถาปนาพระภิกษุณีทั้งหลายไว้ในตำแหน่ง เอตทัคคะตามลำดับ จึงทรงสถาปนาพระเถรีรูปนี้ไว้ในตำแหน่ง **เอตทัคคะ เป็นเลิศของเหล่าภิกษุณีผู้มีฤทธิ์และเป็นอัครสาวิกาเบื้องซ้าย**

เมื่อพระอุบลวรรณสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ได้เที่ยวจาริกไป ยังชนบทต่าง ๆ แล้วกลับมาพักที่ป่าอันธวัน สมัยนั้นพระพุทธเจ้ายังมีได้ทรง บัญญัติห้ามภิกษุณีอยู่ในป่าเพียงลำพัง ประชาชนได้ช่วยกันปลูกกระท่อมไว้ ป่าพร้อมทั้งเตียงตั้งกันมานานแล้วถวายเป็นที่พักแก่พระเถรี

ฝ่ายนั้นทมาณพ ผู้เป็นลูกชายของลุงของพระเถรีนั้น มีจิตหลงรักนาง ตั้งแต่ยังไม่บวช เมื่อทราบข่าวว่าพระเถรีมาพักที่ป่าอันธวันใกล้เมืองสาวัดดี

จึงได้โอกาสแอบเข้าไปในกระท่อม หลบซ่อนตัวอยู่ใต้เตียงในช่วงที่พระเถรีออกไปบิณฑบาต เมื่อพระเถรีกลับมาแล้ว เข้าไปในกระท่อมปิดประตูแล้วนั่งลงบนเตียง ขณะที่สายต่ายังไม่ปรับเข้ากับคามมืดในกระท่อม นั้นทมาณพก็ออกจากใต้เตียง ตรงเข้าปลุกปล้ำข่มขืนพระเถรี ถึงแม้พระเถรีจะร้องห้ามนั้นทมาณพก็ไม่ยอมเชื่อฟัง ได้ทำการข่มขืนพระเถรีสมปรารถนาแล้วก็หลีกหนีไป พอเขาหลบหนีไปได้ไม่ไกล แผ่นดินก็มีอาการประหนึ่งว่าไม่สามารถรองรับน้ำหนักของเขาเอาไว้ได้ จึงอ่อนตัวยุบลง นั้นทมาณพก็จมดิ่งลงในแผ่นดิน ไปเกิดในอเวจีมหานรก

จิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารพระพุทธไสยาสน์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร เล่าเรื่องประวัติของพระนางอุบลวรรณาเถรี ปรากฏภาพนั้นทมาณพล่วงเกินพระเถรี จึงถูกลงโทษลงไปเกิดในอเวจีมหานรก

ฝ่ายพระอุบลวรรณาเถรี ก็มีได้ปิดบังเรื่องราวที่เกิดขึ้น ได้บอกแจ้งเหตุที่เกิดขึ้นกับตนนั้นแก่นางภิกษุณีทั้งหลาย ต่อจากนั้นเรื่องราวของพระเถรีก็ทราบถึงพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ได้ตรัสพระคาถาภาษิตว่า **“คนพาล ย่อมรำเริงยินดีในบาปกรรมลามกที่ตนกระทำประจักษ์ว่าดีมน้ำผึ้งที่มีรสหวานจนกว่าบาปกรรมนั้นจะให้ผล จึงจะได้ประสบกับความทุกข์เพราะกรรมนั้น”**

เมื่อกาลเวลาล่วงไป ภิกษุทั้งหลายสนทนากันในโรงธรรมเกี่ยวกับเหตุการณ์ของพระอุบลวรรณาเถรีนั้นว่าเห็นที่พระชีนาสพทั้งหลาย คงจะยังมีความยินดีในกามสุข คงจะยังพอใจในการเสพกาม ก็ทำไมจะไม่เสพเล่า เพราะท่านเหล่านั้น มิใช่ไม้ฝู มิใช่จอมปลวก อีกทั้งเนื้อหนังร่างกายทั่วทั้งสรีระก็ยังคงอยู่ ดังนั้น แม้จะเป็นพระชีนาสพก็เชื่อว่ายังยินดีในการเสพกาม

พระพุทธเจ้าเสด็จมาแล้วตรัสถาม ทรงทราบเนื้อความที่พวกภิกษุเหล่านั้นสนทนากันแล้วตรัสว่า **“ภิกษุทั้งหลาย พระชีนาสพทั้งหลายนั้นไม่ยินดีในกามสุข ไม่เสพกาม เปรียบเสมือนหยาดน้ำตกลงในใบบัวแล้วไม่ติดอยู่ ย่อมกลิ้งตกลงไป และเหมือนกับเม็ดพันธุ์ฝักกาด ย่อมไม่ติดตั้งอยู่บนปลายเหล็กแหลม ฉันทใด ขึ้นชื่อว่ากามก็ย่อมไม่ชิมซาบ ไม่ติดอยู่ในจิตของพระชีนาสพ ฉันทนั้น”**

ต่อมาพระพุทธเจ้าทรงพิจารณาเห็นภยันันจะเกิดแก่กุลธิดาผู้เข้ามาบวชแล้วพักอาศัยอยู่ในป่า อาจจะถูกคนพาลลามกเบียดเบียนประทุษร้ายทำอันตรายต่อพรหมจรรย์ได้ จึงรับสั่งให้เชิญพระเจ้าปเสนทิโกศลมาเฝ้า ตรัสให้ทราบพระดำริแล้ว ขอให้สร้างที่อยู่อาศัยเพื่อนางภิกษุณีสงฆ์ในที่บริเวณใกล้ ๆ พระนคร และตั้งแต่นั้นมาภิกษุณีก็มีอาวาสอยู่ในเมืองเท่านั้น

นิพพาน

พระอุบลวรรณาเถรี ดำรงชนมาอายุสังขารอยู่สมควรแก่กาล ก็ดับขันธนิพพาน

บทที่ ๘

ประวัติพระปฎาจารย์เถรี

สถานะเดิม

พระปฎาจารย์เถรี เป็นธิดาของมหาเศรษฐีในกรุงสาวัตถี เมื่ออายุย่างได้ ๑๖ ปี เป็นหญิงมีความงดงามมาก บิดามารดาทะนุถนอมห่วงใยให้อยู่บนปราสาทชั้น ๗ เพื่อป้องกันการคบหากับชายหนุ่ม แต่เพราะนางเป็นหญิงมีความโลเลในบุรุษ จึงได้คบหากับคนรับใช้ในบ้านของตน

ต่อมาบิดามารดาของนางได้ตกลงยกนางให้แก่ชายคนหนึ่งที่มีชาติสกุลและทรัพย์เสมอกัน เมื่อใกล้กำหนดวันวิวาห์ นางได้พุดกับคนรับใช้ผู้เป็นสามีว่า “บิดามารดาได้ยกตนให้กับลูกชายสกุลหนึ่ง ต่อไปก็จะไม่ได้พบกันอีก จึงขอให้พาหนีไปจากที่นี่ แล้วไปอยู่ร่วมกันที่อื่น” เมื่อตกลงนัดหมายกันเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ชายคนรับใช้ผู้เปลี่ยนฐานะมาเป็นสามีนั้นได้ไปรออยู่ข้างนอก แล้วนางก็หนีบิดามารดาออกจากบ้าน ไปร่วมครองรักครองเรือนกันในบ้านตำบลหนึ่งซึ่งไม่มีใครรู้จัก ช่วยกันทำไร่ ไถนา เข้าป่าเก็บผักหักพินหาเลี้ยงกันไปตามอัตภาพ นางต้องตักน้ำตำข้าวหุงต้มด้วยมือของตนเอง ได้รับความทุกข์ยากแสนสาหัส เพราะตนไม่เคยทำมาก่อน

มูลเหตุที่บวชในพระพุทธศาสนา

กาลเวลาผ่านไป นางได้ตั้งครรภ์บุตรคนแรก เมื่อครรภ์แก่ขึ้น จึงอ่อนวอนสามีให้พานางกลับไปยังบ้านของบิดามารดาเพื่อคลอดบุตร เพราะการคลอดบุตรในที่ไกลจากบิดามารดาและญาตินั้นเป็นอันตราย แต่สามีของนางก็ไม่กล้าพากลับไป เพราะเกรงว่าจะถูกลงโทษอย่างรุนแรง จึงพยายามพูดจาหน่วงเหนี่ยวไว้ จนนางเห็นว่าสามีไม่พาไปแน่ วันหนึ่งเมื่อสามีออกไปทำงานนอกบ้าน จึงสั่งเพื่อนบ้านใกล้เคียงกันให้บอกกับสามีด้วยว่า นางไปบ้านของบิดามารดาแล้วก็ออกเดินทางไปตามลำพัง

เมื่อสามีกลับมา ก็ทราบความจากเพื่อนบ้าน ด้วยความห่วงใยภรรยา จึงรีบออกติดตามไปทันพบนางในระหว่างทาง แม้จะอ่อนวอนอย่างไรนางก็ไม่ยอมกลับ ทันใดนั้น นางก็มีอาการเจ็บท้องใกล้คลอด จึงพากันเข้าไปได้ร้อมริมทาง นางนอนกลิ้งเกลือกทรมานทุรายเจ็บปวดทุกข์ทรมานอย่างหนัก ในที่สุดก็คลอดบุตรออกมาด้วยความยากลำบาก เมื่อคลอดบุตรโดยปลอดภัยแล้ว ก็ปรึกษากันว่ากิจที่ต้องการไปคลอดที่เรือนของบิดามารดานั้นก็สำเร็จแล้ว จะเดินทางต่อไปก็ไม่มีประโยชน์จึงพากันกลับบ้านเรือนของตนอยู่ร่วมกันต่อไป

ต่อมาไม่นานนัก นางก็ตั้งครรภ์อีก เมื่อครรภ์แก่ขึ้นตามลำดับ นางจึงอ่อนวอนสามีเหมือนครั้งก่อน แต่สามีก็ยังคงไม่ยินยอมเช่นเดิม นางจึงอุ้มลูกคนแรกหนีออกจากบ้านไป แม้สามีจะตามมาทันชักชวนให้กลับก็ไม่ยอมกลับ จึงเดินทางร่วมกันไป เมื่อเดินทางมาได้อีกไม่ไกลนัก เกิดลมพายุพัดอย่างแรงและฝนก็ตกลงมาอย่างหนัก พร้อมกันนั้นนางก็เจ็บท้องใกล้จะคลอดขึ้นมาอีก จึงพากันแหวะลงข้างทาง ฝ่ายสามีได้ไปหาตัดกิ่งไม้เพื่อมาทำเป็นที่กำบังลมและฝน แต่เคราะห์ร้ายถูกงูพิษกัดตายในป่านั้น นางหึ่งเจ็บท้องหึ่งหนาวเย็น ลมฝนก็ยังคงตกลงมาอย่างหนัก สามีก็หายไปไม่กลับมา ในที่สุดนางก็คลอดบุตรคนที่สองอย่างน่าสังเวช

บุตรของนางทั้งสองคนทนกำลังลมและฝนไม่ไหว ต่างก็ร้องไห้กันเสียงดังลั่นแข่งกับลมฝน นางต้องเอาบุตรทั้งสองมาอยู่ใต้ท้อง โดยใช้มือและเข่ายื่นบนพื้นดินในท่าคลานได้รับทุกขเวทนาอย่างมหันตที่สุดจะรำพันได้ เมื่อรุ่งอรุณแล้วสามีก็ยังไม่กลับมา จึงอุ้มบุตรคนเล็กซึ่งเนื้อหนังยังแดงอยู่ จูงบุตร

คนโตออกตามหาสามี เห็นสามีนอนตายอยู่ข้างจอมปลวก จึงร้องให้รำพันว่า สามีตายก็เพราะนางเป็นเหตุ เมื่อสามีตายแล้ว ครั้นจะกลับไปที่บ้านทุ่งนา ก็ไม่มีประโยชน์ จึงตัดสินใจไปหาบิดามารดาของตนที่กรุงสาวัตถี โดยอุ้มบุตรคนเล็ก และจงบุตรคนโตเดินไปด้วยความทุลักทุเล เพราะความเหนื่อยอ่อน อย่างหนักดูน่าสังเวชยิ่งนัก

นางเดินทางมาถึงริมฝั่งแม่น้ำจिरูตี มีน้ำเกือบเต็มฝั่งเนื่องจากฝนตกหนักเมื่อคืนที่ผ่านมา นางไม่สามารถจะนำบุตรน้อยทั้งสองข้ามแม่น้ำไปพร้อมกันได้ เพราะนางเองก็ว่ายน้ำไม่เป็น แต่อาศัยที่น้ำไม่ลึกนักพอที่เดินลุยข้ามไปได้ จึงสั่งให้บุตรคนโตรออยู่ก่อนแล้วอุ้มบุตรคนเล็กข้ามแม่น้ำไปยังอีกฝั่งหนึ่ง เมื่อถึงฝั่งแล้วได้นำใบไม้มาปูรองพื้นให้บุตรคนเล็กนอนที่ชายหาด แล้วกลับไปรับบุตรคนโต ด้วยความห่วงใยบุตรคนเล็ก นางจึงเดินพลางหันกลับมาดูบุตรคนเล็กพลาง ขณะที่มาถึงกลางแม่น้ำนั้น มีนกเหยี่ยวตัวหนึ่งบินวนไปมาอยู่บนอากาศ มันเห็นเด็กน้อยนอนอยู่มีลักษณะเหมือนก้อนเนื้อ จึงบินโฉบลงมาแล้วเฉี่ยวเอาเด็กน้อยไป นางตกใจสุดขีดไม่รู้จะทำอย่างไรได้ จึงได้แต่โบกมือร้องไล่เหยี่ยวไป แต่ก็ไม่เป็นผล เหยี่ยวพาบุตรน้อยของนางไปเป็นอาหาร ส่วนบุตรคนโตยืนรอแม่อยู่อีกฝั่งหนึ่ง เห็นแม่โบกมือทั้งสองตะโกนร้องอยู่กลางแม่น้ำ ก็เข้าใจว่าแม่เรียกให้ตามลงไป จึงวิ่งลงไปในน้ำด้วยความไร้เดียงสาถูกกระแสน้ำพัดพาจมหายไป

เมื่อสามีและบุตรน้อยทั้งสองตายจากนางไปหมดแล้ว เหลือแต่นางคนเดียวจึงเดินทางมุ่งหน้าสู่บ้านเรือนของบิดามารดา ทั้งหิวทั้งเหนื่อยล้า ได้รับความบอบซ้ำทั้งร่างกายและจิตใจ รู้สึกเศร้าโศกเสียใจสุดประมาณ พลางเดินบ่นรำพึงรำพันไปว่าบุตรคนหนึ่งของเราถูกเหยี่ยวเฉี่ยวเอาไป บุตรอีกคนหนึ่งถูกน้ำพัดไป สามีก็ตายในป่าเปลี่ยว

นางเดินไปก็บ่นไป แต่ก็ยังพอมีสติอยู่บ้าง ได้พบชายคนหนึ่งเดินสวนทางมา สอบถามทราบว่าเป็นคนจากกรุงสาวัตถี จึงถามถึงบิดามารดาของตนที่อยู่ในเมืองนั้น ชายคนนั้นตอบว่า “เมื่อคืนนี้เกิดลมพายุและฝนตกอย่างหนัก เศรษฐีสองสามีภรรยาและลูกชายอีกคนหนึ่ง ถูกปราสาทของตนพังล้มทับตายพร้อมกันทั้งครอบครัว” แล้วให้มองดูควันไฟที่เห็นอยู่โน่น ประชาชนร่วมกันเผาทั้ง ๓ พ่อ แม่ และลูก บนเชิงตะกอนเดียวกัน

พอชายคนนั้นกล่าวจบลงแล้ว นางปญจาราก็ตาตลึงตลึงไม่รู้สึกตัวว่าผ้านุ่งผ้าห่มที่นางสวมใส่อยู่หลุดล้วยลงไป เดินเปลือยกาย เป็นคนวิกลจริต ร้องไห้บ่นเพื่อรำพันคร่ำครวญว่า บุตรสองคนของเราตายแล้ว สามีของเราที่ตายที่ทางเปลี่ยว มารดาบิดาและพี่ชายของเราก็ถูกเผาบนเชิงตะกอนเดียวกัน นางเดินไปบ่นไปอย่างนี้ คนทั่วไปเห็นแล้วคิดว่า นางเป็นบ้า พวกกันขว้างปาด้วยก้อนดินบ้าง โยนฝุ่นลงบนศีรษะนางบ้าง และนางยังคงเดินต่อเรื่อยไปอย่างไร้จุดหมายปลายทาง

พระพุทธเจ้าประทับนั่งทรงแสดงธรรมอยู่ท่ามกลางพุทธบริษัท ในวัดเชตวัน ได้ทอดพระเนตรเห็นนางบำเพ็ญบารมีมานานแสนกัลป์ สมบูรณ์ด้วยอภินิหารเดินมาอยู่ พระพุทธเจ้าทรงเห็นนางผู้มีความปรารถนาตั้งไว้แล้วอย่างนั้น ผู้สมบูรณ์ด้วยอภินิหารกำลังเดินมาแต่ไกล ทรงดำริว่าวันนี้ ไม่มีผู้อื่นที่สามารถจะเป็นที่พึ่งของหญิงผู้นี้ได้ จึงทรงบันดาลให้นางเดินป่วยหน้ามาสู่วัดเชตวัน พวกพุทธบริษัทเห็นนางแล้วจึงกล่าวว่า “อย่าให้หญิงบ้านี้มาที่นี้”

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “พวกท่านจงหลีกเลี่ยง อย่าห้ามเธอ” นางกลับได้สติด้วยพุทธานุภาพ ในขณะนั้นเอง นางก็รู้ตัวว่าไม่มีผ้านุ่งห่ม เกิดความละอาย จึงนั่งกระโหะงลง อุบาสกคนหนึ่งก็โยนผ้าให้นางนุ่งห่ม นางเข้าไปกราบถวายบังคมพระพุทธเจ้าที่พระบาท แล้วกราบทูลเคราะห์กรรมของตนให้ทรงทราบโดยลำดับ

พระพุทธองค์ได้ตรัสว่า “แม่น้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ก็ยังน้อยกว่าน้ำตาของคนที่ถูกความทุกข์ความเศร้าโศกครอบงำ” นางปญจาราได้ฟังพระดำรัสแล้วก็คลายความเศร้าโศกลง พระพุทธเจ้าทรงทราบว่านางหายจากความเศร้าโศกแล้วจึงตรัสต่อไปว่า “ปญจาราขึ้นชื่อว่าบุตรสุดที่รัก ไม่อาจเป็นที่พึ่ง เป็นที่ต้านทาน หรือเป็นที่ป้องกันแก่ผู้ไปสู่ปรโลกได้ บุตรเหล่านั้น ถึงจะมีอยู่ก็เหมือนไม่มี ส่วนผู้รู้ทั้งหลาย รักษาศีลให้บริสุทธิ์แล้วควรชำระทางไปสู่พระนิพพานของตนเท่านั้น”

หลังจบเทศนา นางปญจาราเพากิเลสจนเหลือเท่าฝุ่นในแผ่นดินใหญ่แล้ว ก็ตั้งอยู่ในพระโสดาปัตติผล แล้วทูลขออุปสมบท พระพุทธเจ้าทรงส่งนางไปอุปสมบทยังสำนักของพวกภิกษุณี

จิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารพระพุทธไสยาสน์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
เล่าเรื่องประวัติของพระนางปฏาจาราเถรี แสดงภาพนางปฏาจาราเสียดสี
หลังจากสูญเสียบุคคลที่รักทั้งหมด ไม่สนใจนุ่งห่มผ้าปิดบังกายเดินไปจนถึงสถานที่พึงธรรม

การบรรลุธรรม

วันหนึ่ง นางกำลังเอาภาชนะตักน้ำล้างเท้าแล้วเทน้ำลง น้ำนั้นไหลไปหน่อยหนึ่งแล้วก็ขาด ครั้งที่ ๒ น้ำที่นางเทลงได้ไหลไปไกลกว่านั้น ครั้งที่ ๓ น้ำที่เทลงได้ไหลไปไกลกว่า นางถือเอาน้ำนั้นเป็นอารมณ์ กำหนดด้วยทั้ง ๓ แล้วคิดว่าสัตว์เหล่านี้ตายเสียในปฐมวัยก็มี เหมือนน้ำที่เทลงครั้งแรก ตายเสียในมัชฌิมวัยก็มี เหมือนน้ำที่เทลงในครั้งที่ ๒ ไหลไปไกลกว่า ตายเสียในปัจฉิมวัยก็มี เหมือนน้ำที่เทลงในครั้งที่ ๓ ไหลไปไกลกว่านั้น

พระพุทธเจ้าประทับในพระคันธกุฎี ทรงแผ่พระรัศมีไป เสมือนดังประทับยินตรัสอยู่เฉพาะหน้าของนาง ว่า “ด้วยความเป็นอยู่วันเดียวก็ดี ขณะเดียวก็ดีของผู้เห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมแห่งปัญจขันธ์เหล่านั้น ประเสริฐกว่าความเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี ของผู้ไม่เห็นความเกิดขึ้นหรือเสื่อมแห่งปัญจขันธ์ ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรมจึงตรัสคาถานี้ว่า ไม่เห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมอยู่ พึงเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี ความเป็นอยู่วันเดียวของผู้เห็นความเกิดและความเสื่อม ประเสริฐกว่าความเป็นอยู่ของผู้นั้น” ไม่นานก็บรรลุอรหัตผล และเรียนพุทธพจน์จนเป็นผู้ชำระชำนานูในพระวินัยปิฎก

งานประกาศพระศาสนา

นางปฎาจาราได้ศึกษาพระวินัยในสำนักของพระพุทธเจ้าภายหลังสามารถกล่าวพระวินัยทั้งหมดได้กว้างขวาง เมื่อพระพุทธเจ้าประทับนั่ง ณ วัดเชตวัน ทรงสถาปนาเหล่าภิกษุณีไว้ในตำแหน่งต่าง ๆ ตามลำดับ จึงทรงสถาปนาพระปฎาจาราเถรีไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะที่เป็นเลิศกว่าพวกภิกษุณีสาวิกาผู้ทรงวินัย

นางปฎาจารานี้ มีความสามารถในการแสดงธรรมรูปหนึ่ง โดยได้แสดงธรรมแล้วทำให้ผู้หญิง ๓๐ คน พวกกันออกบวชเป็นภิกษุณีอยู่บำเพ็ญวัตรปฏิบัติในสำนักของท่านเอง ท่านได้ให้โอวาทแก่พระภิกษุณีเหล่านั้นว่า “คนใช้คันไถไถนา หว่านเมล็ดพืชลงบนแผ่นดิน ได้ทรัพย์มาเลี้ยงดูบุตรและภรรยา ส่วนเรานั้นมีศีลสมบูรณ์ไม่เกียจคร้าน ไม่ฟุ้งซ่าน ก็ยอมบรรลุนิพพานได้เช่นเดียวกัน”

เมื่อภิกษุณีเหล่านั้นได้ฟังก็เคารพในโอวาทแล้วเริ่มเจริญวิปัสสนา และ
บรรลุเป็นพระอรหันต์ได้ทั้งปฐิสัมภิตา ๔ รวมถึงได้เทศนาสั่งสอนนางขอทาน
ชื่อ จันทา และผู้หญิง ๕๕ คนที่เสียใจเพราะลูกตาย จนออกบวชและได้บรรลุ
เป็นอรหันต์

นิพพาน

พระปฎาจารย์เถรีดำรงชนมายุสังขารอยู่สมควรแก่กาล ก็ดับขันธ
นิพพาน

บทที่ ๙

ประวัติพระกัศยาโคตมิเถรี

สถานะเดิม

พระกัศยาโคตมิเถรี ถือกำเนิดในสกุลคนเชื้อใจ ในกรุงสาวัตถี บิดามารดาตั้งชื่อให้ว่า โคตมิ แต่เพราะเป็นผู้มีรูปร่างพอมบาง คนทั่วไปจึงพากันเรียกนางว่า กัศยาโคตมิ

ในกรุงสาวัตถีนั้น มีเศรษฐีคนหนึ่งมีทรัพย์เงินทองมากมายถึง ๔๐ โกฎิ แต่ต่อมาทรัพย์เหล่านั้นก็กลายเป็นถ่านไปทั้งหมด เศรษฐีจึงเกิดความเสียดาย เศร้าโศกเสียใจ กินไม่ได้นอนไม่หลับ ร่างกายซูบผอมไปจากเดิม มีสหายคนหนึ่งมาเยี่ยมเยียน ได้ทราบสาเหตุความทุกข์ของเศรษฐีแล้ว จึงแนะนำที่จะให้ถ่านเหล่านั้นกลับมาเป็นเงินเป็นทองดังเดิมว่า ให้นำถ่านทั้งหมดนี้ออกไปวางที่ริมถนนในตลาด ทำที่ประหนึ่งว่านำสินค้าออกมาขาย ถ้ามีคนผ่านไปผ่านมาพูดว่า คนอื่น ๆ เขาขายผ้า ขายน้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เป็นต้น แต่ท่านกลับเอาเงินเอาทองมานั่งขาย ถ้าคนที่พูดนั้นเป็นหญิงสาว ท่านก็วิ่งสู่ขอนางมาเป็นสะใภ้ แล้วมอบทรัพย์ทั้งหมดนั้นให้แก่เธอ

และอาศัยเลี้ยงชีพอยู่กับเธอนั้น แต่ถ้าคนที่พูดเป็นชายหนุ่ม ท่านก็จงยกธิดาให้แก่เขา แล้วมอบทรัพย์ทั้งหมดให้แก่เขาในทำนองเดียวกัน

เศรษฐีได้ฟังสหายแนะนำแล้วเห็นชอบ จึงทำตามสหายแนะนำทุกอย่าง ประชาชนที่ผ่านไปผ่านมาต่างก็พูดกันว่า คนอื่น ๆ เขาขายผ้า ขายน้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เป็นต้น แต่ท่านกลับมานั่งขายถ่าน เศรษฐีตอบว่า ก็เรามีถ่านอย่างเดียว สิ่งอื่น ๆ เราไม่มี

วันนั้น นางกิสาคโคตมิเดินเข้าไปทำธุระในตลาด เห็นเศรษฐีแล้วนึกประหลาดใจ จึงถามว่าทำไมท่านเศรษฐีกลับนำเงินทองมาขายเล่า แล้วนางก็กอบให้เศรษฐีดู ทันใดนั้น เศรษฐีก็เห็นถ่านในกำมือของนางกลายเป็นเงินเป็นทองจริง ๆ เมื่อเศรษฐีได้สอบถามถึงสถานที่อยู่และตระกูลของนางแล้ว ได้สูลูกนางมาทำพิธีอวามงคลกับบุตรชายของตน แล้วมอบทรัพย์ ๔๐ โกลีนั้นให้แก่นาง ทรัพย์เหล่านั้นก็กลับเป็นเงินเป็นทองดังเดิม

มูลเหตุที่บวชในพระพุทธศาสนา

ต่อมานางกิสาคโคตมิดั้งครรภ์ และได้คลอดบุตรคนหนึ่ง คนทั้งหลายต่างยกย่องนางกิสาคโคตมิ ครั้นเมื่อบุตรของนางเข้าสู่วัยพอจะวิ่งไปวิ่งมาเล่นได้ ก็มาตายเสีย นางจึงรู้สึกเศร้าโศก นางห้ามไม่ให้ใครนำบุตรนั้นไปเผา เพราะไม่เคยเห็นความตาย จึงอุ้มใส่สะเอนเที่ยวเดินไปตามบ้านเรือนในพระนคร แล้วขอไปตามบ้านเรือนเพื่อรักษาบุตรของนาง

เมื่อนางเที่ยวถามหาญาติ คนทั้งหลายก็คิดว่านางเป็นบ้าไปแล้วหรือ จึงเที่ยวถามถึงยาเพื่อรักษาบุตรที่ตายแล้ว และต่างก็พากันเย้ยหยันว่า ยาสำหรับคนตายแล้ว ท่านเคยเห็นที่ไหนบ้าง แต่นางมิได้เข้าใจความหมายแห่งคำพูดของพวกเขาเลย

บุรุษผู้เป็นบัณฑิตคนหนึ่งเห็นนางแล้วคิดว่า หญิงนี้คงคลอดบุตรคนแรก ยังไม่เคยเห็นความตาย จึงควรเป็นที่พึ่งของหญิงนี้ จึงกล่าวว่าตนรู้จักคนผู้รู้ยา ผู้นั้นก็คือพระพุทธเจ้า นางจึงรีบไปเฝ้าพระพุทธเจ้า แล้วถามหายาเพื่อรักษาบุตรจากพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าให้นางไปนำเมล็ดพันธุ์ผักกาดจากเรือนของผู้ที่บุตรหรือธิดาในเรือนไม่เคยตาย นางจึงรับคำแล้วถวายสักการะพระพุทธเจ้า อุ้มบุตรเข้าสะเอาแล้วเข้าไปภายในบ้าน ยืนที่ประตูเรือนหลังแรกแล้วขอเมล็ดพันธุ์ผักกาด เจ้าของบ้านจึงมาให้ นางก็สาโคตมีจึงถามว่าในเรือนนี้เคยมีบุตรหรือธิดาตายหรือไม่ เจ้าของบ้านจึงตอบกลับไปว่าในเรือนนี้นั้นคนตายมากกว่าคนเป็น นางจึงคืนเมล็ดพันธุ์ผักกาดแล้วเดินเที่ยวหาต่อไป

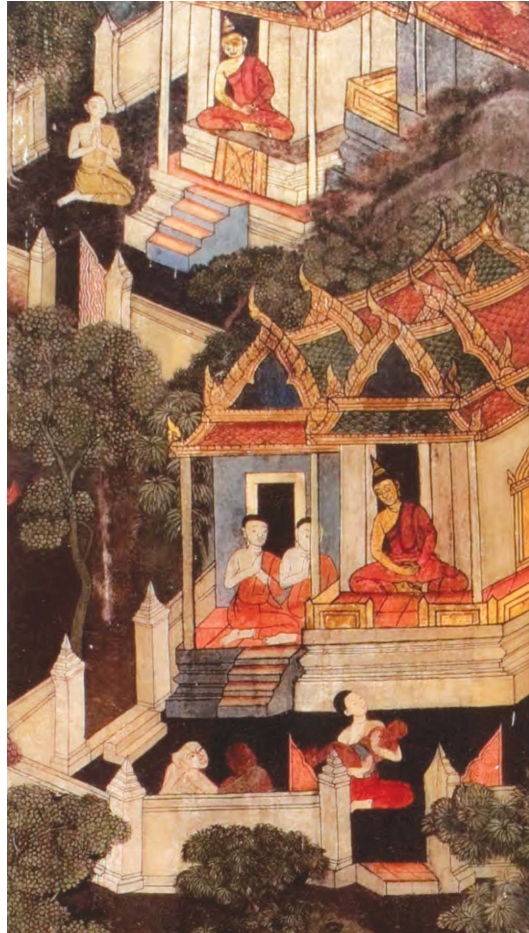
จนตกเย็น นางก็สาโคตมีก็ไม่สามารถหาเมล็ดพันธุ์ผักกาดได้ จึงเกิดความสังเวชใจ ออกไปยังป่าช้า เอามือจับบุตรแล้วพูดว่า “ความตายนี้เกิดขึ้นแก่บุตรเท่านั้น แต่ว่าความตายนี้ไม่มีแก่บุตรของนางคนเดียว แต่เป็นธรรมดาของมหาชนทั่วไป” นางจึงทิ้งบุตรในป่าช้า แล้วกล่าวคาถานี้ว่า “ธรรมนี้แท้แหละคือความไม่เที่ยง มิใช่ธรรมของชาวบ้าน มิใช่ธรรมของนิคม ทั้งมิใช่ธรรมสกุลเดียวด้วย แต่เป็นธรรมของโลกทั้งหมด พร้อมทั้งเทวโลก”

จากนั้นนางก็สาโคตมีได้กลับไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าจึงตรัสถามนางว่า “ได้เมล็ดพันธุ์ผักกาดประมาณหยิบมือหนึ่งแล้วหรือไม่” นางก็สาโคตมีจึงทูลว่า “ไม่ได้ เพราะแต่ละบ้านมีคนตายนั่นมากกว่าคนเป็น” พระศาสดาจึงตรัสว่า “ความตายนั่นเป็นธรรมยั่งยืนสำหรับสัตว์ทั้งหลาย ด้วยว่าแม้จรรจาชุดคร่าสัตว์ทั้งหมด ผู้มีอหยาตย์ยังไม่เต็มเปี่ยมนั้นแหละลงในสมุทรคือ อบาย ดุจห้วงน้ำใหญ่ฉะนั้น”

เมื่อจะทรงแสดงธรรมจึงตรัสว่า “มฤตยู ย่อมนำพาชนผู้มัวเมาในบุตรและสัตว์ของเลี้ยง ผู้มีใจชานไปในอารมณ์ต่าง ๆ ไป ดุจห้วงน้ำใหญ่พัดชาวบ้านผู้หลับไหลไป ฉะนั้น” เมื่อนางก็สาโคตมีได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้วได้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล แล้วทูลขออุปสมบทในพระพุทธศาสนา จากนั้นกระทำการประทักษิณแต่พระพุทธเจ้า ๓ ครั้ง ถวายสักการะแล้วไปยังสำนักภิกษุณี นางได้อุปสมบทแล้วปรากฏชื่อว่า กิสาโคตมีเถรี

การบรรลุธรรม

วันหนึ่งพระกิสสาโคตมีเถรีถึงวาระในโรงอุโบสถ นั่งตามประทีปเห็นเปลวประทีปลุกโพล่งขึ้นและหริ่ง ได้ถือเป็นอารมณ์ว่า สัตว์เหล่านี้ก็อย่างนั้น

จิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารพระพุทธไสยาสน์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร เล่าเรื่องประวัติของพระกัสาโคตมีเถรี แสดงภาพนางกัสาโคตมีอุ้มศพบุตรไปเฝ้าพระบรมศาสดา

เหมือนกัน เกิดขึ้นและดับไป ดังเปลวประทีป ผู้ถึงพระนิพพานไม่ปรากฏอย่างนั้น พระพุทธเจ้าประทับนั่งในพระคันธกุฎี ทรงแผ่พระรัศมีไป ดุจประทับนั่งตรัสตรงหน้านาง ว่า “สัตว์เหล่านั้น ย่อมเกิดและดับเหมือนเปลวประทีป ถึงพระนิพพานแล้วย่อมไม่ปรากฏอย่างนั้น ความเป็นอยู่แม้เพียงขณะเดียวของผู้เห็นพระนิพพานประเสริฐกว่าความเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี ของผู้ไม่เห็นพระนิพพานอย่างนั้น”

เมื่อจะทรงสืบนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า “ก็ผู้ใดไม่เห็นอมตบท ฟังมีชีวิตอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี ชีวิตของผู้เห็นอมตบทเพียงวันเดียว ยังประเสริฐกว่า ดังนี้” หลังจากจบพระคาถา นางกัสาโคตมีก็บรรลुพระอรหันต์

การประกาศพระศาสนา

พระกัศปโกดมมีเถรีเป็นผู้เคร่งครัดยิ่งในการใช้สอยบริวาร ห่มผ้าไตร ได้แก่ สบง จีวร และสังฆาฏิ อันหอมช่อ ต่อมาพระพุทธเจ้าประทับนั่งใน วัดเชตวัน เมื่อทรงสถาปนาเหล่าภิกษุณีไว้ในตำแหน่งต่าง ๆ ตามลำดับ จึงทรงสถาปนาพระเถรีนี้ไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะที่เป็นเลิศกว่าพวกภิกษุณีสาวิกา ผู้ทรงจีวรเศร้าหมอง

นิพพาน

พระกัศปโกดมมีเถรีดำรงขนมายุสังขารอยู่สมควรแก่กาล ก็ดับขันธนิพพาน

ภาคศาสนพิธี
บทที่ ๑๐
พิธีบำเพ็ญกุศล
ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

ทุกศาสนาล้วนมีวันสำคัญ เพื่อระลึกเหตุการณ์สำคัญที่เคยเกิดขึ้นแก่ศาสดาผู้ก่อตั้ง และเกี่ยวเนื่องกับพิธีกรรมหรือกิจกรรมที่เหล่าศาสนิกชนของศาสนานั้น ๆ จัดขึ้นในโอกาสต่าง ๆ พระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกัน มีวันสำคัญที่กำหนดขึ้นสำหรับให้พุทธศาสนิกชนปฏิบัติ เพื่อน้อมรำลึกถึงคุณพระรัตนตรัยและบำเพ็ญกุศลเป็นกรณีพิเศษ ด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา

วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาพอสรุปได้ ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา และวันอาสาฬหบูชา ดังนี้

วันมาฆบูชา

ความเป็นมาของวันมาฆบูชา

มาฆบูชา หรือ มาฆปุณณมีบูชา แปลว่า การบูชาในวันเพ็ญเดือน ๓ โดยมีการชุมนุมใหญ่ครั้งแรกของพระอรหันตสาวก เมื่อวันเพ็ญเดือน ๓ หลังวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว ๔ เดือน กล่าวคือ หลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วพระองค์ได้ทรงเทศนาสั่งสอนเวไนยสัตว์ให้ได้รับความรู้ความเข้าใจในสภาวะความจริงของสิ่งต่าง ๆ ที่อุบัติขึ้นบนโลก จนทำให้ผู้รับฟังคำสั่งสอนเกิดความรู้

ความเข้าใจ บรรลุมรรคผล สำเร็จเป็นพระอรหันต์จำนวนมาก และได้รับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา

ต่อมาวันหนึ่ง เป็นวันที่พระจันทร์เสวยมาฆฤกษ์ คือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ พระอรหันต์ชี่นาสพ ผู้ได้รับการอุปสมบทจากพระพุทธเจ้า ได้หวนระลึกถึงพระพุทธองค์ จึงเดินทางมาเข้าเฝ้า ณ วัดเวฬุวัน กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ นับเป็นเหตุมหัศจรรย์ ๔ ประการ เรียกว่า **จาตุรงคสันนิบาต** ดังนี้

๑. พระสงฆ์จำนวน ๑,๒๕๐ รูป มาประชุมพร้อมกันโดยมิได้นัดหมาย
๒. พระสงฆ์ทั้งหมดล้วนเป็นพระอรหันต์ชี่นาสพ
๓. พระสงฆ์ทั้งหมดได้รับการบวชด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา
๔. วันนั้นตรงกับวันเพ็ญมาฆมาส

การประชุมลักษณะนี้มีครั้งเดียวในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงหัวใจพระพุทธศาสนา เรียกว่า **โอวาทปาฏิโมกข์** อันเป็นหลักสำคัญของพระพุทธศาสนา แก่พระสงฆ์ที่มาประชุมในวันนั้น โดยภาษาบาลีว่า

ขณฺตี ปรมํ ตโป ตีติกฺขา

นิพฺพานํ ปรมํ วทฺนฺติ พุทฺธา

น ทิ ปพฺพชฺชิตฺโต ปฺรฺุปฺมาตี

สมฺโณ โทตี ปรี วิเหจฺยนฺโต

สพฺพปาปสฺส อกรณํ กุสลสฺสุปฺสมฺปทา

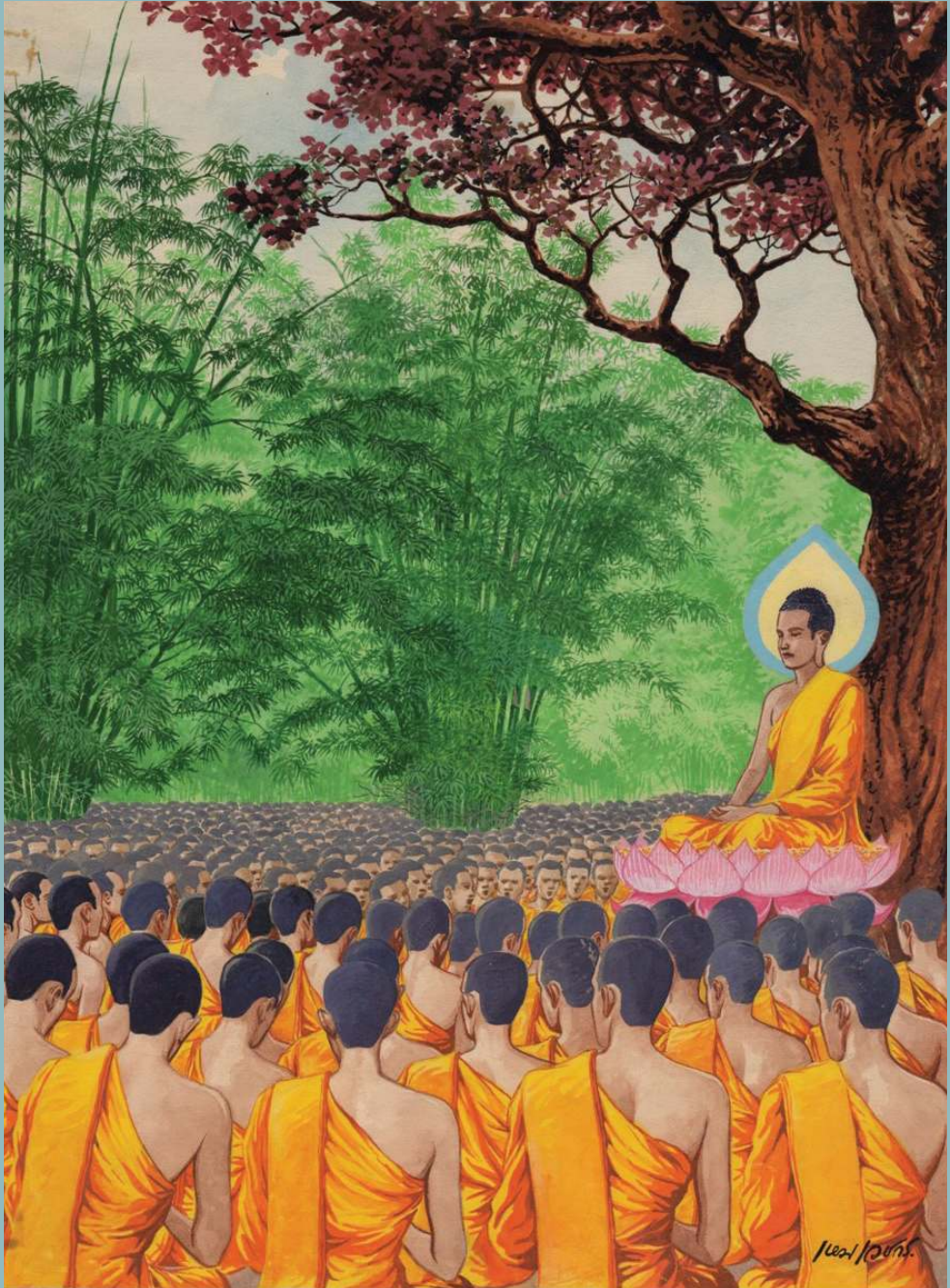
สจฺจิตฺตปรีโยทปนํ เอตํ พุทฺธานฺนาสสนํ

อนฺุปวาโท อนฺุปมาโต ปาฏิโมกฺเข จ สํวโร

มตฺตตฺถนฺุตา จ ฆตฺตสฺสมิ ปนฺตตฺถจ สยนาสสนํ

อริจิตฺเต จ อาโยโค เอตํ พุทฺธานฺนาสสนํ

แปลว่า *ความอดทน คือ ความอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า นิพพานเป็นธรรมอันยอดเยี่ยม ผู้ที่ทำร้ายผู้อื่น ไม่ชื่อว่าเป็นบรรพชิต ผู้ที่เบียดเบียนผู้อื่นไม่ชื่อว่าเป็นสมณะ การไม่ทำความชั่วทั้งปวง*

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนพระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์
ท่ามกลางพระสงฆ์ ๑,๒๕๐ รูป ในวันเพ็ญเดือน ๓
ผลงานของอาจารย์เหม เวชกร

การทำความดีให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้บริสุทธิ์ นั้นเป็นคำสอนของ พระพุทธเจ้าทั้งหลาย การไม่ว่าร้ายผู้อื่น การไม่เบียดเบียน ความสำรวมใน พระปาฏิโมกข์ ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร การประกอบความเพียร ในอธิจิต นั้นเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

พระองค์ตรัสแก่พระสงฆ์ทั้งหลายอีกว่า “จรต ภิกขเว จาริกิ พุชชน ทิตาย พุชชนสุชาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย ทิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानิ” แปลความว่า **ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป เพื่อเกื้อกูล แก่ชนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อ ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย**

ความเป็นมาของวันมาฆบูชาในประเทศไทย

วันมาฆบูชาเป็นวันสำคัญดังที่ได้กล่าวมาแล้ว พุทธศาสนิกชนจึงบูชา อย่างยิ่งใหญ โดยแต่เดิมไม่เคยมีพิธีเกี่ยวกับวันมาฆบูชา จนกระทั่งในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราช รัชกาล ที่ ๔ ทรงพระราชปรารภว่า เพื่อเป็นการรำลึกถึงวันอันเป็นเหตุการณ์สำคัญ ทางพระพุทธศาสนา และเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบรมศาสดา จึงทรง ประกาศให้วัดทั้งหลายประกอบพิธีทำการบูชาเป็นพิเศษ และทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ ให้มีการบำเพ็ญพระราชกุศลมาฆบูชาขึ้นเป็นงานพระราชพิธี ในวัน ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ สำหรับในปีที่มีอธิกมาส (เดือน ๘ สองหน) ให้เลื่อน ไปจัดในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔

พิธีบำเพ็ญพระราชกุศลมาฆบูชาขึ้น ให้นิมนต์พระสงฆ์วัดบวร นิเวศวิหารและวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม จำนวน ๓๐ รูป มารับ พระราชทานฉันในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ส่วนในเวลาค่ำ เสด็จฯ ออกทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการ พระสงฆ์สวดทำวัตรเย็นและเจริญ พระพุทธมนต์ พร้อมทั้งสวดคาถาโอวาทปาฏิโมกข์ด้วย เมื่อพระสงฆ์เจริญ พระพุทธมนต์จบแล้ว ทรงจุดเทียนรายตามแนวรवारอบ ๆ พระอุโบสถ จำนวน ๑,๒๕๐ เล่ม เป็นการบูชาพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ จำนวน ๑,๒๕๐ รูป ประโคมครึ่งหนึ่งแล้ว มีถวายพระธรรมเทศนาโอวาทปาฏิโมกข์ กัณฑ์หนึ่ง ทรงบูชากัณฑ์เทศน์ด้วยผ้าจิวรเนื้อดี ๑ ผืน เงิน ๒ ตำลึง และขนม

หลากหลายชนิด พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลมาชบูชานี้ ได้บำเพ็ญสืบต่อมาจากถึงรัชกาลปัจจุบัน

ลำดับการบำเพ็ญพระราชกุศลในวันมาชบูชา ดังนี้

๑. ทรงจุดเทียนรุ่งบูชาพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากรและพระสัมพุทธพรรณี

๒. ทรงจุดธูปเทียนบูชาพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากรและพระสัมพุทธพรรณี

๓. ทรงจุดธูปเทียนท้ายที่นั่งบูชาพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกและพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๔. ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการที่หน้าธรรมาสน์ศิลา

๕. ทรงหยิบขนวนจุดไฟที่โคมไฟฟ้า พระราชทานให้ผู้อำนวยการกองพระราชพิธี เพื่อเชิญไปถวายเจ้าอาวาสสำหรับจุดเทียนรุ่งพระราชทานในพระอารามหลวงทั้ง ๕ ได้แก่ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดบวรนิเวศวิหาร วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม และวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

ต่อจากนั้น พระสงฆ์คณะธรรมยุต ๓๐ รูป สวดมนต์ทำวัตรเย็น สวดบทนมการอัฐฐกคาถา สรณคมนปาฐคาถา คาถาโอวาทปาฏิโมกข์ สุปุพพันหสูตร และบทภาต สพพมงคลฯ จบแล้ว เสด็จไปทรงโปรยดอกมะลิที่ธรรมาสน์ศิลา เสด็จกลับมาประทับพระราชอาสน์ พระราชาคณะผู้ถวายพระธรรมเทศนาขึ้นนั่งบนธรรมาสน์ ทรงจุดเทียนดูหนังสือเทศน์ (เทียนส่องธรรม) ทรงจุดธูป เทียนเครื่องทรงธรรม พระราชทานให้เจ้าพนักงานพระราชพิธีนำไปตั้งข้างธรรมาสน์ศิลา พระราชาคณะถวายศีล ครั้นถวายพระธรรมเทศนาจบแล้ว ถวายอนุโมทนา (ยถาฯ) บนธรรมาสน์ ทรงหลังทักษิณาทน พระสงฆ์ทั้งหลายรับ สพพิฯ พระราชาคณะลงจากธรรมาสน์มานั่งที่อาสน์สงฆ์ เมื่อสวดบทสหพพิฯ จบ เสด็จมาทรงประเคนเครื่องไทยธรรมกัณฑ์เทศน์ และถวายไทยธรรมแด่พระสงฆ์ทั้งหมด พระสงฆ์ถวายอดิเรก และสวดบทภาต สพพมงคลฯ จบแล้วลงจากอาสน์สงฆ์ ออกจากพระอุโบสถ พระมหากษัตริย์ เสด็จพระราชดำเนินกลับ เป็นอันเสร็จการพระราชพิธี

การเตรียมตัวก่อนเข้าร่วมพิธีเวียนเทียน

ก่อนเข้าร่วมพิธีเวียนเทียนควรเตรียมตัวก่อน ดังนี้

๑. อาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาด ทำจิตใจให้สงบ
๒. แต่งกายสุภาพ เรียบร้อย เหมาะสมกับพิธีและสถานที่
๓. เตรียมเครื่องบูชา เช่น ดอกไม้ ธูป เทียน เป็นต้น ให้พร้อม
๔. ควรเดินทางไปถึงวัดหรือสถานที่ประกอบพิธีเวียนเทียนก่อนเวลาที่จะเริ่มพิธี
๕. เมื่อไปถึงควรเข้าไปกราบบูชาพระรัตนตรัยเป็นลำดับแรก แล้วรอเวลาเข้าร่วมพิธีต่อไป

การเวียนเทียนในวันมาฆบูชา

เมื่อถึงวันมาฆบูชา ในตอนเช้าพุทธศาสนิกชนเตรียมภัตตาหารคาวหวานพากันไปวัดทำบุญตักบาตร สมาทานศีล ๕ หรือศีลอุโบสถ ฟังพระธรรมเทศนา เจริญจิตภาวนา ตามพิธีที่ปฏิบัติกันในวัดนั้นและวัดต่าง ๆ จะทำการประชาสัมพันธ์ล่วงหน้า เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้รับทราบทั่วกัน โดยมีหลักปฏิบัติ ดังนี้

๑. ก่อนถึงกำหนดวันมาฆบูชา ทางวัดจะประกาศให้พุทธศาสนิกชนทราบทั่วกัน บอกกำหนดเวลาประกอบพิธี อาจเป็นเวลาบ่ายหรือค่ำก็ได้ ตามแต่สะดวก
๒. เมื่อถึงเวลาตามกำหนด ทางวัดตีระฆังสัญญาณ ทั้งพระภิกษุ สามเณร อุบาสก และอุบาสิกา ประชุมพร้อมกัน ณ สถานที่กำหนด บางวัดมีพิธีทำวัตรเย็นก่อน บางวัดมีการแสดงธรรมเทศนา หรือปาฐกถาธรรม เพื่อชี้แจงประวัติความเป็นมาของวันสำคัญและหลักธรรม ข้อคิดจากวันสำคัญนั้น เพื่อนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันก่อน บางแห่งจัดให้มีการทำวัตรสวดมนต์และแสดงพระธรรมเทศนาหลังเสร็จพิธีเวียนเทียนแล้ว
๓. เมื่อพร้อมแล้ว ประธานสงฆ์จุดธูปเทียน ทุกคนจุดธูปเทียนของตนตามที่จัดเตรียมมา ยืนประนมมือถือดอกไม้ธูปเทียนหันหน้าเข้าหาปูชนียสถาน

ที่จะเวียนเทียนนั้น ประธานสงฆ์นำกล่าวคำบูชาตามแบบที่กำหนดไว้จนจบ

๔. ประธานสงฆ์ประนมมือถือดอกไม้ธูปเทียน เดินนำหน้าตามด้วย พระภิกษุสามเณรและอุบาสกอุบาสิกา เดินเวียนขวารอบปูชนียสถาน คือเดินให้ขวามือของตนเข้าหาสถานที่นั้นตลอดเวลา จนครบ ๓ รอบ ระหว่างเวียนเทียนเดินด้วยความสงบ ไม่คุยกันหรือหยอกล้อกัน

การเดินเวียนขวา เรียกว่า **ทักษิณาวรรต** เป็นการแสดงความเคารพอย่างสูง ตามธรรมเนียมอินเดียสมัยพุทธกาล การเวียนแต่ละรอบให้ระลึกถึง พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ ตามลำดับ ดังนี้

รอบที่ ๑ ระลึกถึงพระพุทธคุณ คือสวด อิติปิโส ภควาฯ จนถึง พุทโธ ภควาติฯ หรือจะภาวนาในใจว่า พุทโธ แทนก็ได้

รอบที่ ๒ ระลึกถึงพระธรรมคุณ คือสวด สวากขาโต ภควตา ธมโมฯ จนถึง วิญญูหิตึฯ หรือจะภาวนาในใจว่า ธมโม แทนก็ได้

รอบที่ ๓ ระลึกถึงพระสังฆคุณ คือสวด สุปฏิปนโน ภควโต สวากสงโฆฯ จนถึง ปุณฺณกฺเขตต์ โลกสฺสาติฯ หรือจะภาวนาในใจว่า สงโฆ แทนก็ได้

อนึ่ง การประกอบพิธีเวียนเทียนเนื่องในวันสำคัญอื่น ๆ ได้แก่ วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา และวันอาสาฬหบูชา ให้ถือปฏิบัติเช่นเดียวกับ วันมาฆบูชา คือ เลื่อนจากกำหนดปกติไปอีก ๑ เดือน สำหรับปีที่มีเดือน ๘ สองหน (ปีอธิกมาส)

คำบูชาวันมาฆบูชา

อชชาโย, มาฆปุณฺณมี สมฺปตฺตา, มาฆนกฺขตฺเตน, ปุณฺณจฺนโท, ยุตฺโต ยตฺถ ตถาคโต, อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ จาตุรงฺคิเก, สวากฺสนฺนิปาเต, โอวาทปาฏิโมกฺข์, อุตฺทิสึฯ ตทา หิ, อชฺฐมเตรฺसानิ, ภิกฺขุสฺตานิ, สพฺเพสฺสเยว, ซีณาสวานํ, สพฺเพ เต, เอหิภิกฺขุกา, สพฺเพปิ เต, อนามนฺติตาว, ภควโต, สนฺติกํ, อาคตา, เวพฺพเวเน, กลนฺทกนิวาเป, มาฆปุณฺณมียํ, วทฺธ มานกฺจฉายาย, ตสฺมิณฺจ, สนฺนิปาเต, ภควา, วิสุทฺตมฺบุโปสฺสํ, อกาสิ, โอวาทปาฏิโมกฺข์, อุตฺทิสึฯ อโย, อมฺหากํ, ภควโต, เอโกเยว, สวากฺสนฺนิปาโต, อโหสิ, จาตุรงฺคิโก, อชฺฐมเตรฺसानิ,

พิธีบำเพ็ญพระราชกุศล เนื่องในวันมาฆบูชา ณ พุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม

ภิกขุสตานี, สพเพสฺสเวย, ชีณาสวานํ, มยฺนุทานิ, อิมํ, มาฆปุณณมี นกขตตสมยํ, ตกกาลสทิสํ, สมปตตทา, สุจิริปรีนิพพุตมปิ, ตํ ภควนตํ, สมณูสสรมานา, อิมสฺมี, ตสฺส ภควโต, สกขิภูเต, เจตฺติเย, อิเมหิ, ทนฺทที่ปฐุปุพฺพาทิสกกาเรหิ, ตํ ภควนตํ, ตานิ จ, อหฺมเตรสานิ, ภิกขุสตานิ, อภิปุชยาม ๗ สาธู โน ภาเน ภควา, สสาวกสงฺโฆ, สุจิริปรีนิพพุโตปิ, कुณฺเหหิ, ธรรมานอ, อิเม สกกาเร, ทุคฺคตปณฺณาการภูเต, ปฏฺิคฺคณฺหาตุ, อมฺหากํ, ทีฆรตฺตํ, หิตาย, สุขายฯ

วันนี้มาถึงมาฆปุณณมี ดิถีพระจันทร์เพ็ญประกอบด้วยฤกษ์มาฆะ ตรงกับวันที่องค์พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ ในประชุมสาวกสงฆ์พร้อมด้วยองค์ ๔ ประการ ครั้งนั้นแล พระภิกษุ ๑,๒๕๐ องค์ ล้วนแต่เป็นพระอรหันตชีนาสพ อุปสมบทด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา ไม่มีผู้ใดนัดหมาย ได้มายังสำนักพระผู้มีพระภาค ณ พระอารามเวฬุวัน เวลาตะวันบ่ายในวันมาฆปุณณมี ณ ที่ประชุมนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงทำ

วิสุทธิอุโบสถ ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ การประชุมพระสงฆ์สาวกพร้อมด้วยองค์ ๔ ของพระผู้มีพระภาคเจ้าแห่งเราทั้งหลาย มีครั้งเดียวนี้เท่านั้น พระภิกษุผู้เข้าประชุม ๑,๒๕๐ องค์นั้น ล้วนแต่เป็นพระอรหันตชีนาสพ บัดนี้มาถึงมาฆปุณณมีนักขัตตสมัยนี้ คล้ายกับวันจาตุรงคสันนิบาตนั้นแล้ว เราทั้งหลายมาระลึกถึงพระผู้มีพระภาคนั้น แม้ปรินิพพานานแล้ว ขอน้อมบูชาพระผู้มีพระภาคกับทั้งพระภิกษุสงฆ์ ๑,๒๕๐ องค์นั้น ด้วยสักการะทั้งหลาย มีธูปเทียนดอกไม้เป็นต้นเหล่านี้ ณ พระพุทธเจดีย์ ซึ่งเป็นสักขีพยานแห่งพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า พร้อมด้วยพระสงฆ์สาวก แม้ปรินิพพานานแล้ว แต่โดยพระคุณทั้งหลายยังคงดำรงอยู่ โปรดรับเครื่องสักการะเหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ตลอดกาลนาน เทอญ.

วันวิสาขบูชา

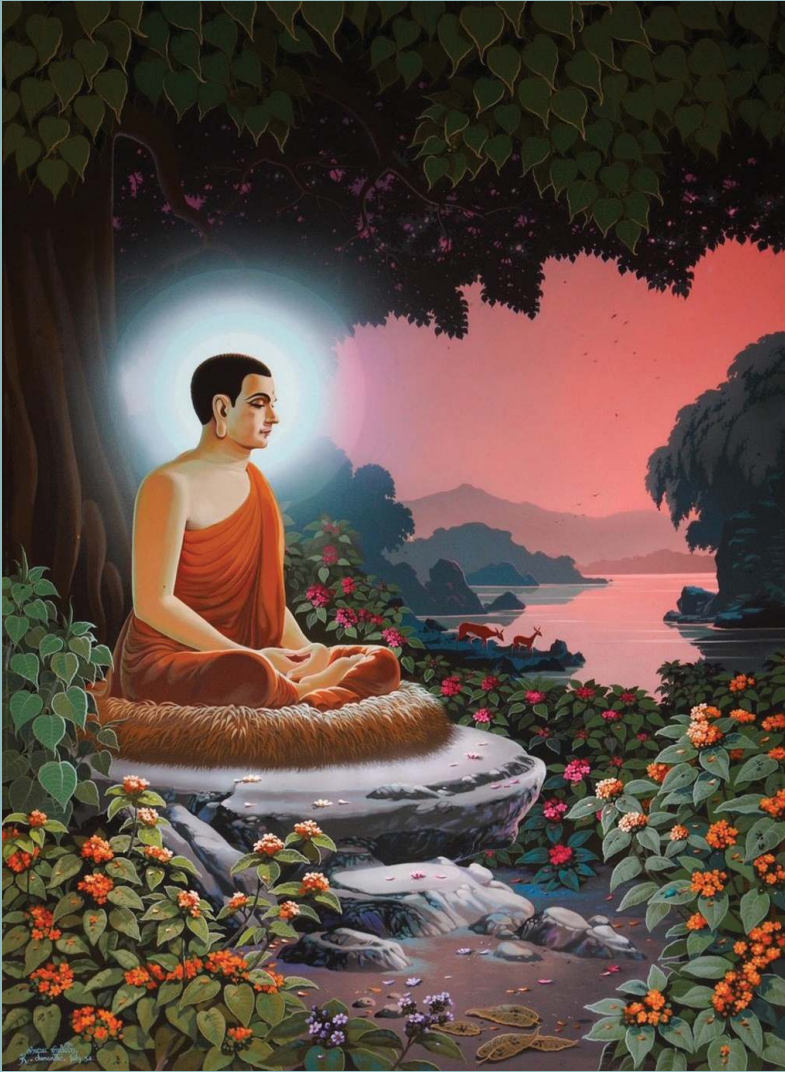
ความเป็นมาของวันวิสาขบูชา

วันวิสาขบูชา หรือ วิสาขปุณณมีบูชา แปลว่า การบูชาในวันเพ็ญเดือน ๖ ซึ่งพุทธศาสนิกชนถือว่าเป็นวันสำคัญยิ่งในรอบปี เพราะเป็นวันที่เกิดเหตุการณ์สำคัญที่สุดของพระพุทธเจ้า ๓ เหตุการณ์ ได้แก่ ประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน ดังนี้

วันประสูติ เจ้าชายสิทธัตถะประสูติจากพระครรภ์ของพระนางสิริมหามายา พระมเหสีของพระเจ้าสุทโธทนะ ผู้ครองกรุงกบิลพัสดุ์ ได้ร่ำสาละในลุมพินีวัน ซึ่งปัจจุบันอยู่ในประเทศเนปาล เมื่อวันเพ็ญเดือน ๖ ก่อนพุทธศักราช ๘๐ ปี

จิตรกรรมสีอะคริลิคเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนประสูติ ซึ่งเกิดขึ้นในวันเพ็ญเดือน ๖
ผลงานของอาจารย์ค่านวน ชานันโท

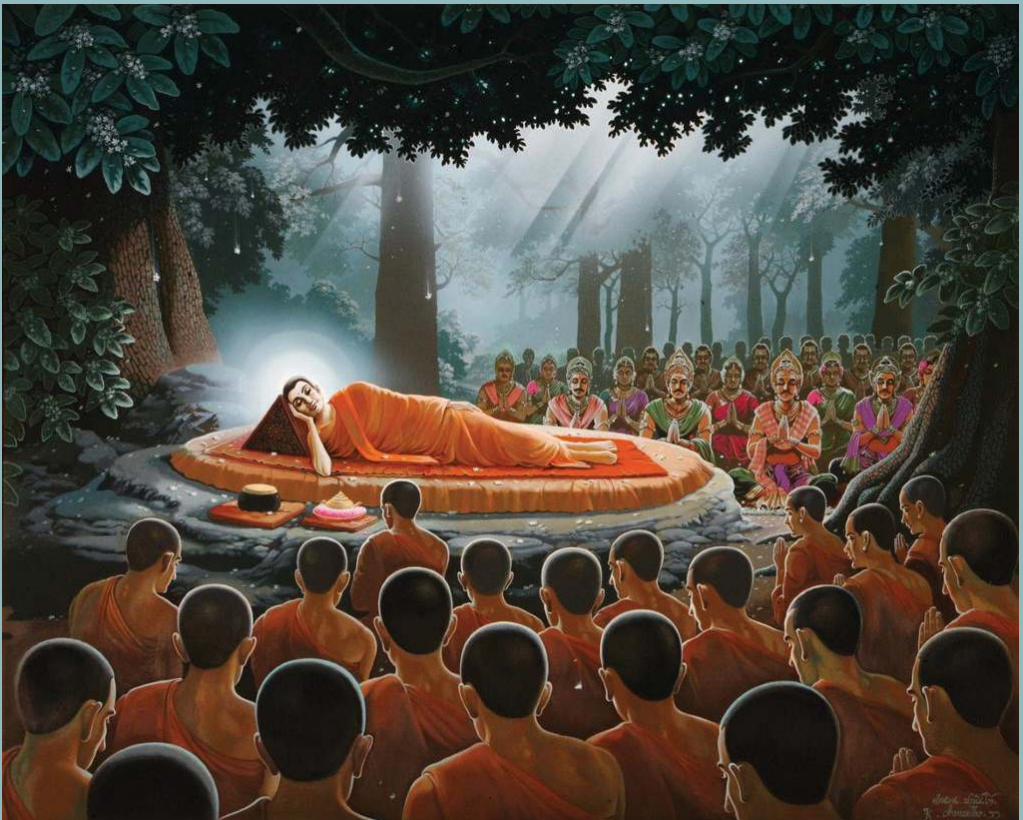

จิตรกรรมสีอะคริลิกเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนตรัสรู้ ซึ่งเกิดขึ้นในวันเพ็ญเดือน ๖
ผลงานของอาจารย์คำนวน ชานันโท

วันตรัสรู้ เกิดขึ้นเมื่อ ๓๕ ปีต่อมา ภายหลังจากเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออก
ทรงผนวชได้ ๖ ปี ณ โคนต้นพระศรีมหาโพธิ์ ใกล้แม่น้ำเนรัญชรา ตำบล
อุรุเวลาเสนานิคม แคว้นมคธ ซึ่งปัจจุบันอยู่ในประเทศอินเดีย เมื่อวันเพ็ญเดือน ๖
ก่อนพุทธศักราช ๔๕ ปี

วันปรินิพพาน เกิดขึ้นในปีที่ ๘๐ แห่งพระชนมายุของพระพุทธเจ้า
ณ พระแท่นบรรทม ระหว่างต้นสาละคู่ ณ สาลวโนทยาน กรุงกุสินารา ซึ่ง
ปัจจุบันอยู่ในประเทศอินเดีย เมื่อวันเพ็ญเดือน ๖ ก่อนพุทธศักราช ๑ ปี

เหตุการณ์ทั้งหมดข้างต้นล้วนเกิดตรงกับวันเพ็ญเดือน ๖ หรือเดือน
วิสาขะนี้ ชาวพุทธจึงนับถือว่าวันเพ็ญเดือน ๖ เป็นวันที่รวมการเกิดเหตุการณ์
สำคัญต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้าไว้มากที่สุด จึงได้กำหนดให้เป็น วันของ
พระพุทธเจ้า และนิยมประกอบพิธีบูชาและเวียนเทียนเป็นพิเศษ

จิตรกรรมสีอะคริลิกเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนปรินิพพาน ซึ่งเกิดขึ้นในวันเพ็ญเดือน ๖
ผลงานของอาจารย์ค่านาน ชานันโท

ความเป็นมาของวันวิสาขบูชาในประเทศไทย

การประกอบพิธีวิสาขบูชาสมัยต่าง ๆ นั้น มีรูปแบบไม่ชัดเจน สันนิษฐานว่าเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย โดยอาจสืบเนื่องมาจากการติดต่อกับ ลังกาทวีป (ประเทศศรีลังกาในปัจจุบัน) ที่มีการจัดพิธีวิสาขบูชามาก่อนแล้ว

ในสมัยสุโขทัย เมื่อถึงวันธรรมสวนะ พระมหากษัตริย์ก็ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลต่าง ๆ ตามสมควร ตลอดจนประชาชนก็ทำบุญทำทานกันตามโอกาส

พิธีบำเพ็ญพระราชกุศล เนื่องในวันวิสาขบูชา ณ พุทธรณทล จังหวัดนครปฐม

ต่อมาสมัยกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ไม่ปรากฏหลักฐานว่า มีการประกอบพิธีวิสาขบูชาในรูปแบบใด แม้ในกฎมณเฑียรบาลจุลศักราช ๗๒๐ กล่าวถึงพระราชพิธีสิบสองเดือน ก็ไม่มีการกล่าวถึงการพระราชพิธีวิสาขบูชา พิธีนี้จึงอาจขาดช่วงไปบ้าง ในยามที่บ้านเมืองมีศึกสงคราม

พุทธศักราช ๒๓๖๐ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ สมเด็จพระอริยวงษญาณ (มี) สมเด็จพระสังฆราช ซึ่งเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ถวายพระพรขอให้พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวิสาขบูชา ซึ่งมีพระราชดำริเห็นชอบและทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวิสาขบูชาขึ้นตั้งแต่นั้นมา พระมหากษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ทุกพระองค์ จึงทรงบำเพ็ญพระราชกุศลสืบมา

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวิสาขบูชา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้มีพระบรมราชาธิบายไว้ในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือนว่า “...สมัยรัชกาลที่ ๒ พระองค์โปรดให้พระอารามต่าง ๆ ทั้งบ้านเรือน ตามประทีปและโคมไฟ ในวันวิสาขบูชา ประดับประดาด้วยมาลาดอกไม้ ให้ข้าราชการและราษฎรรักษาศีลฟังธรรม...”

ครั้นในรัชกาลต่อมาพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวิสาขบูชา ได้โปรดเกล้าฯ ให้มีกิจกรรมบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ สามารถสรุปได้สังเขป ดังนี้

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ เมื่อทรงสืบสานพระราชปณิธานพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โดยทรงสร้างวัดสุทัศนเทพวรารามจนแล้วเสร็จ และโปรดเกล้าฯ ให้ทำเกยขึ้นสำหรับตั้งพระสถิตมหาสถานจำลองรอบพระอุโบสถ ครั้นถึงวันวิสาขบูชาก็ให้เชิญพระพุทธรูปออกตั้งแล้ว มีการแสดงพระธรรมเทศนาพระปฐมสมโพธิกถาให้สาธุชนไปฟังและนมัสการพระพุทธรูป และที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามก็ได้โปรดให้มีตะเกียงรายรอบกำแพงแก้วเพิ่มเติม

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราช รัชกาลที่ ๔ พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้มีการตั้งเครื่องบูชาที่ระเบียง

วัดพระศรีรัตนศาสดารามและต่อมาได้โปรดเกล้าฯ ให้ทำโคมตามตำแหน่งตั้งหรือแขวนตามศาลาราย

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ พระองค์โปรดให้พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการฝ่ายในเดินเทียน (เวียนเทียน) และสวดมนต์ คล้ายการพระราชพิธีที่ทำในปัจจุบัน ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ การบำเพ็ญพระราชกุศลนักขัตฤกษ์วิสาขบูชา เหมือนกับในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่างกันแต่เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปประทับในต่างจังหวัด ถ้าถึงกาลนักขัตฤกษ์วิสาขบูชา จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการบำเพ็ญพระราชกุศลวิสาขบูชา ณ พระอารามในจังหวัดที่ประทับแรมอีกแห่งหนึ่ง ส่วนทางวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระราชวงศ์ผู้ใหญ่ไปปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระองค์

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ทรงให้มีพิธีตั้งเปรียญธรรม ๙ ประโยค และ ๖ ประโยค ภายในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ก่อนวันวิสาขบูชา ๑ วัน คือ วันขึ้น ๑๔ ค่ำ และในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เสด็จออกทรงเจริญพระพุทธมนต์เวียนเทียนบูชาพระรัตนตรัย และทรงสดับพระธรรมเทศนา

การพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวันวิสาขบูชาตั้งแต่รัชกาลที่ ๘ เป็นต้นมา มีรูปแบบปฏิบัติเหมือนในสมัยรัชกาลที่ ๗ คือ ในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๖ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงตั้งเปรียญธรรม ๙ ประโยค และ ๖ ประโยค ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อเสด็จถึงด้านหน้าพระอุโบสถ ผู้อำนวยการกองพระราชพิธี สำนักพระราชวัง กราบทูลรายงานจำนวนรูปเทียนที่ทรงพระราชอุทิศพระราชทานไปจุดบูชาพระรัตนตรัย ตามพระอารามหลวงในวันวิสาขบูชาและวันถวายพระเพลิงพระพุทธเจ้า (แรม ๘ ค่ำ เดือน ๖) ทรงพระสุหร่าย ทรงเจิมเทียนทุกเล่ม เสด็จเข้าสู่พระอุโบสถ ทรงจุดรูปเทียนทำยที่นั่งบูชาพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร พระสัมพุทธพรรณี

พิธีทรงตั้งเปรียญธรรม ๙ ประโยค และ ๖ ประโยค
ณ พระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
ก่อนทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวิสาขบูชา

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อัมพร อมฺพโร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงจุดเทียนรุ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชอุทิศเพื่อจุดบูชาพระรัตนตรัยในวันวิสาขบูชา

พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงจัดรูปเทียนเครื่องนมัสการหน้าธรรมาสน์ศิลา ทรงกราบ ต่อจากนั้น ประทับยืนกลางพระอุโบสถ พระราชทานประกาศนียบัตร พัดยศเปรียญ และผ้าไตร แก่พระภิกษุและสามเณรที่สอบได้เปรียญธรรม ๔ ประโยค และ ๖ ประโยค ตามลำดับ เสร็จแล้ว เสด็จไปทรงประเคนผ้าไตรแก่พระสงฆ์ที่เจริญชยันตมงคลคาถา ประทับพระราชอาสน์ พระราชทานรางวัลแก่ผู้ชนะการประกวดแต่งหนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็ก พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ทรงหลังทักษิณาทก เสด็จพระราชดำเนินกลับ

ครั้นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ตอนเย็น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวิสาขบูชา ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เสด็จเข้าสู่พระอุโบสถ ทรงจัดรูปเทียนท้ายที่นั่งบูชาพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร พระสัมพุทธพรรณี พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงจัดรูปเทียนเครื่องนมัสการที่หน้าธรรมาสน์ศิลา ทรงกราบ จากนั้นเสด็จออกจากพระอุโบสถ ประทับยืนที่ชานพระอุโบสถ ผู้อำนวยการกองพระราชพิธี สำนักพระราชวัง ทูลเกล้าฯ ถวายเทียนทรงจุดไฟจากโคมไฟฟ้า เพื่อนำไปถวายเจ้าอาวาส สำหรับจุดเทียนพระราชทานตามพระอารามที่ทรงพระราชอุทิศไว้ เจ้าพนักงานศุภรัต นำโคมเทียนสำหรับทรงถือ เมื่อเวลาเสด็จเวียนเทียนประทักษิณพระอุโบสถ มาขอพระราชทานจุดไฟ พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ เข้าไปเฝ้าขอพระราชทานต่อเทียนที่ทรงถือนั้น เสร็จแล้วพระราชทานเทียนชนวนให้เจ้าพนักงานสนมพลเรือนรับไป ทรงกราบแล้วทรงนำสวดสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย จบแล้วทรงรับโคมเทียนจากเจ้าพนักงานศุภรัต เสด็จเวียนเทียนประทักษิณรอบพระอุโบสถ พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ครบ ๓ รอบแล้ว เสด็จขึ้นสู่พระอุโบสถไปยังธรรมาสน์ศิลา ทรงโปรยดอกมะลิที่ธรรมาสน์ศิลา เสด็จกลับมาประทับพระราชอาสน์ ทรงศีล พระราชาคณะถวายพระธรรมเทศนา จบแล้วถวายอนุโมทนา (ยถา วาริวหา) บนธรรมาสน์นั้น ทรงหลังทักษิณาทก พระสงฆ์ ๔ รูป สวดอนุโมทนา พระราชาคณะลงมานั่ง ณ อาสน์สงฆ์ เสด็จไปทรงประเคนเครื่องไทยธรรมกัณฑ์เทศน์ และทรงประเคนไทยธรรมพระสงฆ์ ๔ รูป สวดอนุโมทนา พระสงฆ์ถวายอดิเรก ออกจากพระอุโบสถ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จไปทรงกราบที่หน้าเครื่องนมัสการ เสด็จพระราชดำเนินกลับ เป็นอันเสร็จการพระราชพิธี

การเวียนเทียนวันวิสาขบูชา

สำหรับประชาชนชาวพุทธทั่วไป เมื่อถึงวันสำคัญเช่นนี้ มีธรรมเนียมประเพณีปฏิบัติสืบมา ทั้งชาววัดชาวบ้านจะพากันทำความสะอาดวัดวาอาราม อาคารบ้านเรือน ในตอนเช้าเข้าวัดทำบุญตักบาตร รักษาศีล ฟังธรรม ถือนิเวศน์ อุโบสถ ตอนค่ำวัดทั่วประเทศ จะมีการจัดพิธีเวียนเทียนเป็นกิจกรรมหลัก บางแห่งอาจมีกิจกรรมอื่น ๆ เพิ่มเติมเสริมตามความเหมาะสม เช่น จัดนิทรรศการ สนทนาธรรม บำเพ็ญประโยชน์ตามความเหมาะสม เป็นต้น เฉพาะที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม จะมีพุทธศาสนิกชนจำนวนมาก นำโคมสวยงามไปแขวนศาลารายรอบพระอุโบสถ ถวายเป็นพุทธบูชา

พิธีการเวียนเทียนในวันวิสาขบูชา มีข้อควรปฏิบัติเหมือนวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา อื่น ๆ เช่น วันมาฆบูชา ครั้นเสร็จพิธีเวียนเทียนแล้ว บางวัดจัดให้มีการแสดงธรรมเทศนาพุทธประวัติ และปฏิบัติธรรมตลอดทั้งคืน เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ปัจจุบันเท่าที่ทราบก็ยังมีถือปฏิบัติอยู่บ้าง แต่มีอยู่น้อยมาก

วันวิสาขบูชาได้รับการรับรองให้เป็นวันสำคัญสากล

เมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๔๓ นายดอน ปรมัตต์วินัย โฆษกกระทรวงการต่างประเทศได้แถลงต่อสื่อมวลชนว่า ตามที่การประชุม International Buddhist Conference ณ กรุงโคลัมโบ ประเทศศรีลังกา ระหว่างวันที่ ๙ - ๑๔ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๔๑ ซึ่งมีผู้แทนจากประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาจำนวนมาก เช่น บังคลาเทศ จีน ลาว เกาหลีใต้ เวียดนาม ภูฏาน อินโดนีเซีย เนปาล กัมพูชา อินเดีย ปากีสถาน ไทย เป็นต้น ได้ตกลงที่จะเสนอให้สมัชชาสหประชาชาติรับรองข้อมติที่จะประกาศให้วันวิสาขบูชาเป็นวันหยุดของสหประชาชาติ

ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๓ ที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติสมัยสามัญ ครั้งที่ ๕๔ ได้พิจารณาว่า เนื่องจากวันวิสาขบูชา

เป็นวันสำคัญของพุทธศาสนิกชนทั่วโลก เพราะเป็นวันที่พระพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้ และเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้มวลมนุษย์ มีเมตตาธรรมและขันติธรรมต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เพื่อให้เกิดสันติสุข ต่อสังคมอันเป็นแนวทางของสหประชาชาติ ที่ประชุมจึงให้การรับรองโดย ฉันทามติว่า วันดังกล่าวเป็นวันที่สำนักงานใหญ่องค์การสหประชาชาติและ ที่ทำการสมัชชาจะจัดให้มีการระลึกถึง (Observance) ตามความเหมาะสม

การจัดพิธีวิสาขบูชาของชาวพุทธนานาชาติ

การบูชาวันเพ็ญเดือนวิสาขะ ซึ่งตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๖ ตาม ปฏิทินจันทรคติของไทย คือ คำนวณการโคจรของดวงจันทร์ เป็นข้างขึ้น ข้างแรม ซึ่งมักจะตรงกับเดือนพฤษภาคมหรือมิถุนายน เฉพาะในประเทศไทย ถ้าปีใดมีอธิกมาส คือมีเดือน ๘ สองหน ให้เลื่อนไปประกอบพิธีในวันเพ็ญ เดือน ๗ ส่วนประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทอื่น ๆ คงจัดให้มีพิธี วิสาขบูชาในวันเพ็ญเดือน ๖ แม้ในปีนั้นจะมีเดือน ๘ สองหนก็ตาม ส่วน กลุ่มชาวพุทธมหายานบางนิกาย ที่นับถือว่าเหตุการณ์ทั้ง ๓ นั้น เกิดในวัน ต่างกัน ไม่ใช่ตรงกับวันเพ็ญเดือน ๖ ทุกเหตุการณ์ ก็จะจัดพิธีวิสาขบูชา ตามความเชื่อในนิกายของตน เช่น ชาวพุทธญี่ปุ่นจัดงานฉลองวันประสูติ พระพุทธเจ้าตามปฏิทินสุริยคติ (ปฏิทินสากล) ในวันที่ ๘ เมษายน ส่วน ชาวพุทธศรีลังกา เรียกว่า วิสัค หรือ วิซัค (Vesak หรือ Wesak Day) เป็นต้น แต่สาระสำคัญของงานก็ยังคงเป็นอย่างเดียวกัน

คำบูชา ดอกไม้ ธูป เทียน วันวิสาขบูชา

ยมมฺห โข มยฺ, ภควนฺตํ สรณํ คตา, โย โน ภควา สตถา, ยสฺส จ มยฺ, ภควโต ธมฺมํ โรเจม, อโหสิ โข โส ภควา, มชฺฌิเมสฺส ชนปเทสฺส, อริยเกสฺส มนุสฺเสสฺส อุปฺปนฺโน, ขตฺติโย ชาติยา, โคตโม โคตฺเตน, สกยฺปฺตโต, สกยฺกุลา ปพฺพชิตฺโต, สเทวเกโลก, สมมารเก สพฺรหมเก, สสสมณพฺรหฺมณฺเญยา ปชาย, สเทวมนุสฺสาย, อนุตฺตรํ สมมาสมฺโพธิ, อภิสฺมพฺพุโธ, นิสฺสํสยฺ โข โส ภควา, อรหํ สมมาสมฺพฺพุโธ, วิชชาจรณสมฺปนฺโน, สุกโต, โลกวิฑู, อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ, สตถา เทวมนุสฺसानํ, พฺพุโธ ภควาฯ

สรวากขาโต โข ปน, เตน ภควตา ธมโม, สนทัญญูโก, อกาลโก, เอหิปัสสิโก, โอปนยิโก, ปจจตตัม เวทิตัพโพ วิญญูหิฯ สุปฏิปันโน โข ปนสส, ภควโต สวากสงโฆ, อุชุปฏิปันโน ภควโต สวากสงโฆ, ฌายปฏิปันโน ภควโต สวากสงโฆ, สามิจิปฏิปันโน ภควโต สวากสงโฆ, ยทิตฺถํ จตตาริ ปุริสยุดานิ, อญฺญ ปุริสบุคคลา, เอส ภควโต สวากสงโฆ, อาหุเนยโย, ปาหุเนยโย, ทกฺขิณเณยโย, อณฺชสิกรณียโย, อนุตฺตรํ ปุณฺณกฺเขตฺตํ โลกสฺสฯ

อโย โข ปน ปฏิมา (ภูโป), ตัม ภควนตัม อุทฺทิสฺส กตา (กโต), ยาวเทว ทสฺสเนน, ตัมภควนตัม อนุสฺสริตฺวา, ปสาทสํเวคปฏิลาภาย, มยํ โข เอตฺรทฺธิ, (อิมํ วิสาขปุณฺณมีกาลํ, ตสฺส ภควโต, ชาติสฺมโพธินิพพานกาลสมฺมตัม) ปตฺวา, อิมํ จานํ สมฺปตฺตา, อิเม, ทณฺฑทฺธิปฐฺวาทิสฺสกาเร, คเหตุว, อตฺตโน กายํ, สกฺกาธฺรฺพานํ กริตฺวา, ตสฺส ภควโต, ยถาภุจฺเจ कुณเ, อนุสฺสรนฺตา, อิมํ ปฏิมากรํ (ภูป) ติกฺขตฺตํ, ปทกฺขิณํ กริสฺสาม, ยถาคทฺธิเตหิ, สกฺกาเรหิ, ปุชฺชํ กุรฺมานาฯ

สาธู โน ภนฺเต ภควา, สุจฺริปรินิพฺพุโตปิ, ฌาตพฺเพหิ कुณเห, อตีตา รรมณฺดาเย, ปญฺญาเยมาโน, อิเม, อมฺเหทฺธิ คทฺธิเต, สกฺกาเร, ปฏฺิคฺคณฺหาตุ, อมฺหากํ, ทิฆรตฺตํ, ทิตาย, สุชฺยาฯ

เราทั้งหลาย ถึงซึ่งพระผู้มีพระภาคพระองค์ใดว่าเป็นที่พึง, พระผู้มีพระภาคพระองค์ใด เป็นศาสดาของเราทั้งหลาย และเราทั้งหลายชอบซึ่งธรรมของพระผู้มีพระภาคพระองค์ใด, พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแล ได้อุบัติแล้วในหมู่มนุษย์ชาวอริยกะ ในมัชฌิมชนบท, พระองค์เป็นกษัตริย์โดยพระชาติเป็นโคดมโดยพระโคตร, เป็นศากยบุตร เสด็จออกบรรพชาแล้วแต่ศากยสกุล เป็นผู้ตรัสรู้พร้อมเฉพาะแล้ว ซึ่งพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์เทวดาและมนุษย์ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ เป็นผู้ตรัสรู้ชอบเอง เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เป็นผู้เสด็จไปได้แล้ว เป็นผู้รู้แจ้งโลก เป็นสารถิแห่งบุรุษควรฝึกได้ ไม่มีผู้อื่นยิ่งไปกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้ตื่นแล้ว เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้มีโชค โดยไม่ต้องสงสัยแล

อนึ่ง พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นตรัสดีแล้ว อันผู้บรรลู่จะพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาอันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน และพระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติตรงแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติเป็นธรรม เป็นผู้ปฏิบัติสมควร นี่คือคู่แห่งบุรุษสี่ บุรุษบุคคลแปด นี่พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ควรของค่านับ เป็นผู้ควรของต้อนรับ เป็นผู้ควรของทำบุญ เป็นผู้ควรทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า

พระสฤป (พระปฏิมา) นี้แล นักปราชญ์ได้อุทิศเฉพาะต่อพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น สร้างไว้แล้วเพียงเพื่อระลึกถึงพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ด้วยทรรศนะแล้ว ได้ความเลื่อมใสและสังเวช บัดนี้ เราทั้งหลายมาถึงกาลวิสาขปุณณมี เป็นที่รู้กันว่ากาลเป็นที่ประสูติ ตรัสรู้ และเสด็จดับขันธปรินิพพานแห่งพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น จึงมาประชุมกันแล้ว ณ ที่นี้ ถือสักการะมีประทีปด้ามและธูปเป็นต้นเหล่านี้ ทำกายของตนให้เป็นดังภาชนะรับเครื่องสักการะระลึกถึงพระคุณตามเป็นจริงทั้งหลาย ของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น บูชาด้วยสักการะอันถือไว้แล้วอย่างไร จักทำประทักษิณสิ้นวารสารอบซึ่งพระสฤป (พระปฏิมา) นี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาค แม้เสด็จดับขันธปรินิพพานนานมาแล้ว ยังปรากฏอยู่ด้วยพระคุณสมบัติอันข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะพึงรู้โดยความเป็นอติदारมณฺ์ ขอจงทรงรับเครื่องสักการะ อันข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายถือไว้แล้วนี้ เพื่อประโยชน์เพื่อความสุข แก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ.

สถานที่ประกอบพิธีเวียน เป็นสฤปหรือเจดีย์ ใช้คำว่า ภูโป ภูปี ถ้าสถานที่นั้นเป็นพระพุทธรูปหรืออุโบสถ ให้เปลี่ยนใช้คำในวงเล็บว่า ปฏิมา อุททิสฺส กตา, อิมํ ปฏิมาํ แทน

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ ในวันอัฐมีบูชา
ผลงานของอาจารย์เหม เวชกร

วันอัฐมีบูชา

ความเป็นมาของวันอัฐมีบูชา

วันอัฐมีบูชา แปลว่า การบูชาในวัน ๘ ค่ำ ซึ่งตรงกับวันถวายพระเพลิงพระพุทธรูปของพระพุทธเจ้า นับเป็นวันที่ ๘ หลังเสด็จดับขันธปรินิพพาน ตรงกับแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖ ของไทย

เมื่อพระพุทธเจ้าได้เสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ พระแท่นบรรทมระหว่างต้นสาละคู่ ในศาลาโนทยาน กรุงกุสินารา เมื่อวันเพ็ญเดือน ๖ ก่อนพุทธศักราช ๑ ปี พวกมัลลกะษัตริย์แห่งกรุงกุสินารา ได้ทรงบูชาสักการะพระพุทธรูปด้วยดอกไม้ของหอมและประโคมเครื่องดนตรีทุกชนิดที่มีอยู่ในกรุงกุสินาราตลอด ๗ วัน ในวันที่ ๘ ให้เจ้ามัลละระดับหัวหน้า ๘ พระองค์สรรเสริญเกล้าผม นุ่งห่มผ้าใหม่ อัญเชิญพระพุทธรูปไปทางทิศตะวันออกของพระนคร เพื่อถวายพระเพลิง ณ มกุฏพันธเจดีย์ ในวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖

ในวันถวายพระเพลิงพระพุทธรูป ณ มกุฏพันธเจดีย์ มีพระสงฆ์สาวกจำนวนมากมาชุมนุมกัน โดยมีพระมหากัสสปเถระเป็นประธาน พร้อมด้วยพระเถระผู้ใหญ่ มีพระอนุรุธะ พระอานนท์ เป็นต้น ในฝ่ายเมืองมีพวกมัลลกะษัตริย์ พร้อมชาวเมืองกุสินาราและเมืองใกล้เคียงมาร่วมชุมนุม เพื่อร่วมพิธีถวายพระเพลิงพระพุทธรูป เป็นวันเศร้าโศกเสียใจของปวงชน และธรรมสังเวชเกิดขึ้นแก่พระอรหันต์ เพราะการสูญเสียแห่งพระพุทธรูป

ความเป็นมาของวันอัฐมีบูชาในประเทศไทย

วันอัฐมีบูชา เริ่มมีมาแต่ครั้งใด ไม่ปรากฏหลักฐานแน่นอน ทั้งไม่ได้กำหนดเป็นงานพระราชพิธี และทางราชการยังไม่รับรองให้เป็นวันสำคัญ แต่เดิมส่วนใหญ่ มีการจัดพิธีเวียนเทียนในวัดที่ตั้งอยู่ในส่วนกลางเป็นส่วนใหญ่ ส่วนภูมิภาคมีจัดเฉพาะวัดที่อยู่ในเขตเมืองเท่านั้น ทำให้ไม่ค่อยมีคนทราบถึงความสำคัญของวันอัฐมีบูชา

การจัดพิธีอัฐรมีบูชา

การจัดพิธีอัฐรมีบูชา มีการจัดเป็น ๒ รูปแบบ ได้แก่ แบบที่ ๑ จัดพิธีเวียนเทียนเช่นเดียวกับวันสำคัญอื่น ๆ คือ วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันมาฆบูชา และแบบที่ ๒ จัดพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพจำลอง เคยเห็นมีการจัดที่วัดลัทธิลัทธิชัย จังหวัดเพชรบุรี แต่จัดเพียงครั้งคราว ไม่ได้จัดเป็นประจำ ส่วนที่จัดจนเป็นประจำนั้น ปรากฏว่ามีประเพณีการจัดพิธีถวายพระเพลิงพระพุทธรูประจำลอง เช่น วัดพระบรมธาตุทุ่งยั้ง จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นต้น ซึ่งมีมาแต่เมื่อใด ไม่ปรากฏหลักฐานแน่นอน

คำบูชา ดอกไม้ ธูป เทียน วันอัฐรมีบูชา

ยมมฺห โข มยฺ, ภควนฺตํ สรณํ คตา, โย โน ภควาสตฺถา, ยสฺส จ มยฺ, ภควโต ธมฺมํ โรเจม, อโหสิ โข โส ภควา, มชฺฉิมเมสฺสุ ชนปฺเทสฺสุ, อริยเกสฺสุ มนุสฺเสสฺสุ อุปฺปนฺโน, ขตฺติโย ชาตียา, โคตโม โคตเตน, สกฺยปฺตุโต, สกฺยกุลา ปพฺพชิตฺโต, สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก, สสฺสมณพฺราหฺมณียา ปชาย, สเทวมนุสฺสาย, อนุตฺตรํ สมมาสมฺโพธิ, อภิสมฺพุทฺโธ, นิสฺสํสยฺ โข โส ภควา, อรหํ สมมาสมฺพุทฺโธ, วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน, สฺคโต โลกวิทุ, อนุตฺตรโร ปุริสทมฺมสารถิ, สตฺถา เทวมนุสฺसानํ, พุทฺโธ ภควาฯ

สวากขาโต โข ปน, เตน ภควตา ธมฺโม, สนนทิจฺฉิโก, อกาลิโก, เอหิปสฺสิโก, โอปนยิโก, ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิณฺญทึฯ

สุปฏิปนฺโน โข ปนสฺส, ภควโต สวากสงฺໄม, อชฺฐปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺໄม, ฃวายปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺໄม, สามิจิปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺໄม, ยทิตํ จตฺตาริ ปุริสยฺคานิ, อฏฺฐ ปุริสยฺคคฺลา, เอส ภควโต สวากสงฺໄม, อาหุเนยฺโย, ปาหุเนยฺโย, ททฺชิเนยฺโย, อดฺชสิกรณิโย, อนุตฺตรํ ปุณฺณกฺเขตฺตํ โลกสฺสฯ

อຍ် โข ปน ปฏิมา (ธูป), ตံ ภควนฺตํ อุทฺทิสฺส กตา (กโตะ), ยาวเทวทสฺสเนน, ตံ ภควนฺตํอนุสฺสริตฺวา, ปสาทสํ เวคปฏิฐาภาย, มยฺ โข เอตฺรทฺธิ, วิสาขปุณฺณมิตฺโต ปรํ, อฏฺฐมีกาลํ, ตสฺส ภควโต, สริริชฺฃมาปนกาลสมฺมตํ ปตฺวา, อิมํจฺนสมฺปตฺตา, อิเม, ทนฺนทฺธิปฺฐปฺปุฬาทิสฺกกาเร, คເຫວາ, อดฺตโน กายํ, สกฺการຸປູຮານຸ ກຣິຕຸວາ, ຕສສ ກຸວາໂຕ, ຍຸຮາກຸຈເຈ ຄຸເນ,

อนุสสรณา, อิมํ ปฏิมามขรํ (อุปั) ติกขตตํ, ปทกขิณํ กริสฺสาม, ยถาคหิตฺเทหิ, สกกาเรหิ, ปุชฺชํ กุรฺมานาฯ

สาธู โน ภาเต ภาควา, สุจิริปรินิพฺพุโตปิ, ภาตพฺเพหิ คฺุณฺเหหิ, อตีตารม-
มณฺดาเย, ปณฺณายมาโน, อิเม, อมฺเหหิคหิตฺเต, สกกาเร, ปฏิกคฺคณฺหาตุ, อมฺหากํ,
หิขรตตํ, หิตาย, สุขายฯ

เราทั้งหลายถึงพระผู้มีพระภาคพระองค์ใดว่าเป็นที่พึ่ง พระผู้มีพระภาค
พระองค์ใดเป็นศาสดาของเราทั้งหลาย และเราทั้งหลายขอธรรมของพระ
ผู้มีพระภาคพระองค์ใด พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแล ได้อุบัติแล้วในหมู่
มนุษย์ชาวอริยกะ ในมัชฌิมชนบท, พระองค์เป็นกษัตริย์ โดยพระชาติ เป็น
โคดมโดยพระโคตร เป็นศากยบุตร เสด็จออกบรรพชาแล้วแต่ศากยสกุล เป็น
ผู้ตรัสรู้พร้อมเฉพาะแล้ว ซึ่งพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ในโลกพร้อมทั้ง
เทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์เทวดาและ
มนุษย์ พระผู้มีพระภาคนั้น เป็นพระอรหันต์ เป็นผู้ตรัสรู้ชอบเอง เป็นผู้ถึง
พร้อมด้วยวิชาและจรณะ เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว เป็นผู้รู้แจ้งโลก เป็นสารถีแห่ง
บุรุษควรฝึกได้ ไม่มีผู้ยิ่งไปกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
เป็นผู้ตื่นแล้ว เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้มีโชค โดยไม่ต้องสงสัยแล

อนึ่ง พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคนั้นตรัสดีแล้ว อันผู้บรรลุจะพึงเห็น
เอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามา อันวิญญูชนพึง
รู้เฉพาะตน และพระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว
แล เป็นผู้ปฏิบัติตรงแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติเป็นธรรม เป็นผู้ปฏิบัติสมควร นี่คือ
คู่แห่งบุรุษสี่ บุรุษบุคคลแปด นี้พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ควร
ของค่านับ เป็นผู้ควรของต้อนรับเป็นผู้ควรของทำบุญ เป็นผู้ควรทำอัญชลี
(ประนมมือไหว้) เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า พระสฤป (พระ
ปฏิมา) นี้แล นักปราชญ์ ได้อุทิศเฉพาะต่อพระผู้มีพระภาคนั้น สร้างไว้แล้ว
เพียงเพื่อระลึกถึงพระผู้มีพระภาคนั้นด้วยทรรศนะแล้ว ได้ความเลื่อมใสและ
สังเวช บัดนี้ เราทั้งหลายมาถึงกาลอัฐรมีบูชา หลังจากวันวิสาขปุณณมี เป็นที่
รู้กันว่า กาลเป็นที่ถวายพระเพลิงพระสรีระแห่งพระผู้มีพระภาค จึงมาประชุม
กันแล้ว ณ ที่นี้ ถือสักการะมีประทีปด้ามและธูปเป็นต้นเหล่านี้ ทำกายของ

ตนให้เป็นที่บังอาจนระองรับเครื่องสักการะ ระลึกถึงพระคุณตามเป็นจริงทั้งหลายของพระผู้มีพระภาคนั้น บูชาด้วยสักการะอันถือไว้แล้วอย่างไร จักทำประทักษิณสิ้นวาระสามารถ ซึ่งพระสฤป (พระปฏิมา) นี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคแม่เสด็จปรินิพพานานมาแล้ว ยังปรากฏอยู่ด้วยพระคุณสมบัติ อันข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย จะพึงรู้โดยความเป็นอติदारมณฺ์ของทรงรับซึ่งเครื่องสักการะอันข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายถือไว้แล้วนี้ เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายสิ้นกาลนาน เทอญ.

วันอาสาฬหบูชา

ความสำคัญของวันอาสาฬหบูชา

วันอาสาฬหบูชา หรือ อาสาฬหปุณณมี แปลว่า การบูชาในวันเพ็ญเดือนอาสาฬหะ คือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ (ประมาณเดือนกรกฎาคม) ในปีที่มีอธิกมาส เลื่อนไปจัดพิธีในวันเพ็ญเดือน ๘ หลัง

วันอาสาฬหบูชา มีเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นหลายประการ ภายหลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ ๒ เดือน สรุไปได้ ดังนี้

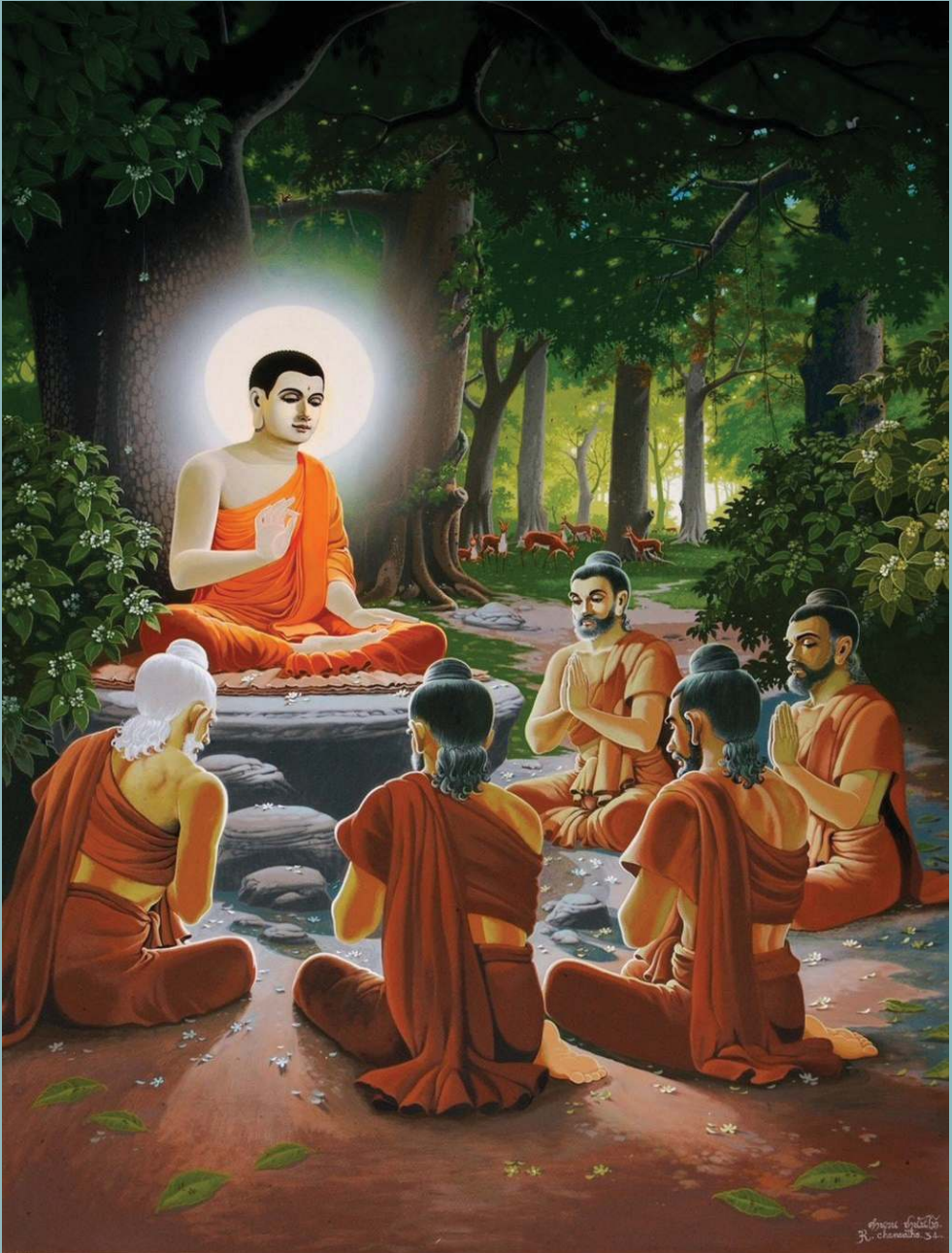
๑. เป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระปฐมเทศนา (พระธรรมเทศนา กัณฑ์แรก) คือ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร แก่ปัญจวัคคีย์ และฤาษีโกณฑัญญะ ได้บรรลุดวงตาเห็นธรรม (โสดาบัน) แล้วทูลขออุปสมบท

๒. เป็นวันที่มีพระสงฆ์สาวกเกิดขึ้นเป็นองค์แรกในโลก คือ ฤาษีโกณฑัญญะ ได้อุปสมบทเป็นภิกษุองค์แรกในพระพุทธศาสนา คือด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา

๓. เป็นวันแรกที่มีพระรัตนตรัยครบบริบูรณ์ ๓ ประการ

ความเป็นมาของวันอาสาฬหบูชา

วันอาสาฬหบูชา เป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ซึ่งเป็นพระธรรมเทศนา กัณฑ์แรก โปรดปัญจวัคคีย์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน (ปัจจุบันเรียกว่า สารนาถ) กรุงพาราณสี เมื่อวันเพ็ญกลางเดือน ๘ ภายหลัง

จิตรกรรมสีอะคริลิกเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนพระบรมศาสดาทรงแสดงพระปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์
อันเป็นต้นกำเนิดวันอาสาฬหบูชา
ผลงานของอาจารย์คำนวน ชานันโท

การตรัสรู้ ๒ เดือน

พอจบพระธรรมเทศนา โภทัญญะได้ดวงตาเห็นธรรม สำเร็จเป็นพระโสดาบัน เป็นพยานการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงทราบว่า โภทัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานว่า “อภฺญาสิ วต โภ โภทญฺโณ อภฺญาสิ วต โภ โภทญฺโณ” แปลว่า โภทัญญะรู้แล้วหนอ โภทัญญะรู้แล้วหนอ ด้วยเหตุนี้ โภทัญญะ จึงได้นามว่า อัญญาโภทัญญะ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

โภทัญญะได้ทูลขออุปสมบท พระองค์ประทานอุปสมบท ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา จึงนับว่าพระอัญญาโภทัญญะเป็นพระสงฆ์องค์แรก และมีพระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เกิดขึ้นครบบริบูรณ์ในวันนั้น วันอาสาฬหบูชาจึงเรียกกันว่า วันพระสงฆ์ อีกด้วย

ความเป็นมาของวันอาสาฬหบูชาในประเทศไทย

ประเทศไทยได้ประกาศให้มีพิธีอาสาฬหบูชา เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๐๑ โดยพระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารี) ต่อมาได้รับสมณศักดิ์เป็นที่ พระพิมลธรรม ครั้งดำรงตำแหน่งสังฆมนตรีช่วยว่าการองค์การศึกษา ได้เสนอคณะสังฆมนตรีให้เพิ่มวันศาสนพิธี เพื่อทำพุทธบูชาขึ้นอีกวันหนึ่ง คือ วันธรรมจักรหรือวันอาสาฬหบูชา คณะสังฆมนตรีมีมติเห็นชอบ โดยให้กำหนดว่าวันอาสาฬหบูชา เป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และทางรัฐบาลก็ได้เห็นความสำคัญของวันดังกล่าว จึงได้ประกาศให้เป็นวันหยุดราชการ จนกระทั่งปัจจุบัน

วันอาสาฬหบูชา มีปฏิบัติเฉพาะในประเทศไทยเท่านั้น สำหรับชาวพุทธในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาอื่น ๆ ไม่ได้มีการจัดพิธีแต่อย่างใด

พิธีบำเพ็ญพระราชกุศล เนื่องในวันอาสาฬหบูชา ณ พุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม

พระราชพิธีในวันอาสาฬหบูชา

พระราชพิธีเนื่องในวันอาสาฬหบูชา พิธีหลวงมิได้มีการเวียนเทียน เหมือนวันวิสาขบูชาและวันมาฆบูชา แต่เป็นพิธีจัดต่อเนื่องกัน ๒ วัน คือ วันอาสาฬหบูชาและวันเข้าพรรษา เรียกว่า พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล เนื่องในวันอาสาฬหบูชาและเทศกาลเข้าพรรษา สำหรับพระราชกิจในการพระราชพิธีวันอาสาฬหบูชา พอสรุปได้ ดังนี้

ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ วันอาสาฬหบูชา เวลาประมาณ ๑๖.๐๐ น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปยังพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงจุดเทียนพรรษาบูชาพระรัตนตรัย ทรงจุดเทียนท้ายที่นั่งและถวายพานพุ่มเทียน บูชาพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร พระสัมพุทธพรตณี พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการทองใหญ่ (เครื่องบูชาสำหรับพระมหากษัตริย์ จดบูชาพระรัตนตรัยในงานพระราชพิธี) ทรงจุดเทียนชนวนพระราชทานแก่เจ้าพนักงาน เพื่อนำไปถวายเจ้าอาวาส สำหรับจุดเทียนพรรษาที่ทรงอุทิศตามพระอารามหลวงต่าง ๆ และถวายพระราชวงศ์ เพื่อจุดเทียนที่พระศรีรัตนเจดีย์

หอพระมณเฑียรธรรม หอพระศาสดราคม ในพระบรมมหาราชวัง ที่มีได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงจุดด้วยพระองค์เอง ทรงประเคนฟุ่มเทียนแด่สมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะ และพระภิกษุなかหลวง เมื่อพระสงฆ์ถวายอดิเรก ออกจากพระอุโบสถแล้ว จึงเสด็จพระราชดำเนินกลับ

วันอาสาฬหบูชา พุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติเช่นเดียวกับวันมาฆบูชา และวันวิสาขบูชา

คำบูชา ดอกไม้ รูป เทียน วันอาสาฬหบูชา

ยมมฺห โข มยํ, ภควนฺตํ สรณํ คตา, โย โน ภควา สตถา, ยสฺสจฺมยํ, ภควโต ธมฺมํ โรเจม. อโหสิ โข โส ภควา, อรหํ สฺมาสมฺพุทฺโธ, สตฺเตสุ, การุณฺณํ ปฏฺิจจ, กรุณายโก ทิเตสี, อนุกมฺปํ อุปาทาย, อาสาฬหปุณฺณมฺยํ, พาราณสียํ, อีสิปตเน มิคทาเย, ปญฺจวคฺคิยานํ ภิกฺขุณฺ, อนุตฺตํ ธรรมจกฺกํ, ปจฺมํ ปวตฺเตตฺวา, จตฺตาริ อริยสจฺจานิ, ปกาเสสิฯ

ตสมฺภว โข สมเย, ปญฺจวคฺคิยานํภิกฺขุณฺ, ปมฺโข, อายสฺมา อญฺญา โกณฺทลฺโล, ภควโต ธมฺมํ สุตฺวา, วิรชํ วิตมฺลํ, ธมฺมจกฺขุํ, ปฏฺิลลิตฺวา, ยงฺกิลฺลิจฺ สฺมฺหฺยธมฺมํ, สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ, ภควนฺตํ, อุปสมฺบพฺ, ยาจิตฺวา, ภควโตเยว, สนฺตึเก, เอหิภิกฺขุอุปสมฺบพฺ, ปฏฺิลลิตฺวา, ภควโต ธมฺมวินเย, อริยสวากสงฺโฆ, โลเก ปจฺมํอุปฺปนฺโน, อโหสิฯ

ตสมฺภวจาปี โข สมเย, สงฺขรตฺนํ โลเก ปจฺมํ อุปฺปนฺนํ อโหสิ, พุทฺธรตฺนํ, ธมฺมรตฺนํ, สงฺขรตฺนนฺติ, ตีรตฺนํ สฺมฺปฺนฺณํ อโหสิฯ

มยํ โข เอตฺรหิ, อิมํ อาสาฬหปุณฺณมฺมีกาลํ, ตสฺส ภควโต, ธมฺมจกฺกปฺวตฺตนากาลสมฺมตํ, อริยสวากสงฺขอุปฺตติกาลสมฺมตญฺจ, รตฺนตฺตยสมฺ ปุณฺณกาลสมฺมตญฺจ, ปตฺวา, อิมํ จานํ สฺมฺปตฺตา, อิเม สกฺกาเรคฺเหตฺวา, อตฺตโน กายํ, สกฺการุปรานํ กริตฺวา, ตสฺส ภควโต, ยถาภุจฺเจ कुณฺ, อนุสฺสรนฺตา, อิมํ พุทฺธปฏฺิมํ (ธูป) ติกฺขตฺตํ, ปทกฺขินฺนํกริสฺสาม, ยถาคหิเตหิสกฺกาเรหิ, ปุชฺชํ กุรฺมานาฯ

สาธู โน ฆนฺเต ภควา, สุจิริปรินิพฺพุโตปี, ฌาตพฺเพหิ कुณฺหิ, อตีตารมฺมณ ตาย, ปญฺญายมาโน, อิเม, อมฺเหหิ คหิเต, สกฺกาเร, ปฏฺิคคฺนฺหาตุ, อมฺหากํ, ทีฆรตฺตํ, หิตาย, สุขายฯ

เราทั้งหลายถึงพระผู้มีพระภาคพระองค์ใด ว่าเป็นที่พึงที่ระลึก พระผู้มีพระภาคพระองค์ใด เป็นพระศาสดาของเราทั้งหลาย และเราทั้งหลายขอบใจพระธรรมของพระผู้มีพระภาคพระองค์ใด พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงอาศัยความกรุณาในหมู่สัตว์ ทรงพระมหากรุณา มีพระทัยใฝ่ประโยชน์เกื้อกูล ทรงอาศัยความเอ็นดู ทรงแสดงพระธรรมจักร ประกาศอริยสัจ ๔ เป็นครั้งแรก แก่ปัญจวัคคีย์ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้กรุงพาราณสี ในวันอาสาฬหปุณณมี

อนึ่ง สมัยนั้นแล ท่านโกณฑัญญะ ผู้เป็นประธานของปัญจวัคคีย์ ได้ฟังธรรมของพระผู้มีพระภาคแล้ว ได้ธรรมจักขุอันบริสุทธิ์ปราศจากมลทินว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลล้วนมีความดับเป็นธรรมดา” จึงทูลขออุปสมบทต่อพระผู้มีพระภาค ได้รับเอหิภิกขุอุปสมบทจากสำนักของพระผู้มีพระภาค เกิดเป็นอริยสาวกองค์แรกในโลก ในพระธรรมวินัยของพระผู้มีพระภาค และในสมัยนั้นแล พระสังฆรัตนะได้บังเกิดขึ้นเป็นครั้งแรก พระรัตนตรัย คือ พระพุทธรัตนะ พระธรรมรัตนะ พระสังฆรัตนะ ได้สมบูรณ์แล้วในโลก

บัดนี้ เราทั้งหลาย มาประจวบมงคลสมัย วันอาสาฬหปุณณมี วันเพ็ญเดือนแปดอันเป็นที่ยอมรับกันว่า เป็นวันที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงประกาศพระธรรมจักร เป็นวันที่เกิดขึ้นแห่งพระอริยสงฆ์สาวก และเป็นวันที่พระรัตนตรัยสมบูรณ์ คือ ครบ ๓ รัตนะ จึงมาประชุมพร้อมกันแล้ว ณ ที่นี้ ถือเครื่องสักการะเหล่านี้ ทำกายของตนให้เป็นที่เครื่องรองรับเครื่องสักการะ ระลึกถึงพระคุณตามเป็นจริงทั้งหลายของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น จักทำประทักษิณรอบ พระสถูปนี้ (พระปฏิมา) สิ้นวาระ ๓ รอบ น้อมบูชาอยู่ด้วยเครื่องสักการะที่ถือกันอยู่ ณ บัดนี้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเจ้า แม้เสด็จดับขันธปรินิพพานไปนานแล้ว แต่ยังปรากฏอยู่ด้วยพระคุณ ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะพึงรู้โดยความเป็นอดีตารมณฺ์ ขอจงทรงรับเครื่องสักการะ อันข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายถือไว้นี้ เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข แก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายสิ้นกาลนานเทอญ.

บรรณานุกรม

ธรรมสภา. (๒๕๕๕). ๔๐ ภิกษุณี พระอรหันต์. ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.

บรรจบ บรรณรุจิ. (๒๕๔๕). อสีติมหาสาวก (พิมพ์ครั้งที่ ๓). โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๕๖). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ (พิมพ์ครั้งที่ ๒). ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.

วศิน อินทสระ. (๒๕๕๔). ลีลากรรมของสตรีสมัยพุทธกาล (พิมพ์ครั้งที่ ๔). ธรรมดา.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต). (๒๕๕๙). วันสำคัญของชาวพุทธไทย (พิมพ์ครั้งที่ ๑๖). https://www.watnyanaves.net/th/book_detail/581

สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. (๒๕๕๗). หนังสือหลักสูตรธรรมศึกษา ชั้นโท ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๕๗. โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (๒๕๔๔). พุทธสาวก พุทธสาวิกา (พิมพ์ครั้งที่ ๑). ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.

วิชาอุบาสกศีล

บทที่ ๑ อุโบสถ

วิถีชีวิตของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปตามวิหยาการที่เกิดขึ้นใหม่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นล้วนเป็นไปเพื่อยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ทางกายของมนุษย์ให้สะดวกสบายยิ่งขึ้น ส่วนการยกระดับจิตใจนั้น ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ศีล มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะศีล ๘ หรืออุโบสถศีล ซึ่งเป็นที่รับรู้กันมาแต่ครั้งโบราณว่าศีล ๘ สามารถยกระดับจิตใจของมนุษย์ให้สูงขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุนี้ การรักษาศีล ๘ หรืออุโบสถศีล จึงยังคงถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะโลกจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตาม

การรักษาศีล ๘ เป็นการฝึกไม่ใช้ชีวิตของเราไปเสพหรือบริโภควัตถุมากเกินไป จนกลายเป็นคนลุ่มหลงมัวเมาในวัตถุ แม้ในวันปกติซึ่งเคยตามใจตนเอง แสวงหาความสุขด้วยการกินตามใจชอบ สนุกสนานอยู่กับการดูหรือฟัง และบำเรอกายด้วยการนอนฟูกหุรหุรา แต่เมื่อถึงวันพระก็จะต้องรักษาศีล ๘ ด้วยการเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย กล่าวคือ ฟังวัดดูเพียงเท่าที่จำเป็น ฝึกเป็นอยู่ให้พอดีพองามและมีความสุข โดยไม่ต้องพึ่งการบำเรอตา หู จมูก ลิ้น และกาย เช่น กินอาหารในเวลาจำกัดแค่เที่ยงวันและเพียงพอแก่สุขภาพ เป็นต้น

ความเป็นมาของอุโบสถ

อุโบสถมีมาก่อนพุทธกาล โดยเป็นชื่อการบำเพ็ญพรตอย่างหนึ่งของนักบวชนอกพระพุทธศาสนา และเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของคนทั่วไปในยุคต้นกับปี คือ กำหนดให้มีการอดอาหาร ตรงกับการจำศีลของเรา ซึ่งถือปฏิบัติกันในวันขึ้น ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ แรม ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ หรือ ๑๔ ค่ำ เมื่อมีเดือนขาด

แต่เดิมอุโบสถเป็นธรรมเนียมของปริพาชกและอัญญเดียรถีย์ที่จะนัดหมายกันมาประชุมแสดงธรรมทุกวัน ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ โดยในสมัยต้นพุทธกาล พระพุทธเจ้ายังไม่ได้ทรงวางระเบียบในเรื่องนี้ไว้ ต่อมาทรงอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์ประชุมกันเพื่อสนทนาธรรมและแสดงธรรมแก่พุทธศาสนิกชนในวันเช่นนั้นบ้าง

การถืออุโบสถจึงเป็นสิ่งที่นักบวชนอกพระพุทธศาสนาและคนทั่วไปปฏิบัติกันมาก่อนจะมีพระพุทธศาสนา เมื่อหยุดพักการงานก็จะชักชวนกันรักษาอุโบสถ เพราะถือว่าเป็นอริยประเพณีที่มีมาช้านาน ปรากฏในพระสูตรหลายแห่ง เช่น อรรถกถาคังคมาลชาดก อัฐกนิบาต เป็นต้น ความว่า

“ในอดีตกาล มีเศรษฐีคนหนึ่งชอบทำบุญบริจาคทาน จึงชักชวนภรรยา บุตร ธิดา และพวกพ้องบริวารทั้งหลายให้รักษาศีล ๕ ในวันปกติ ครั้นถึงวันพระ ก็ชักชวนให้รักษาศีลอุโบสถศีล วันหนึ่ง มีชายยากจนคนหนึ่งได้เข้าไปขอรับจ้างทำงานในบ้านของเศรษฐีนั้น เศรษฐีบอกเงื่อนไขว่า “ทุกคนในบ้านหลังนี้ ล้วนถือศีลรักษาอุโบสถ ถ้าเธอถือศีลรักษาอุโบสถได้ ก็ทำงานได้” ด้วยความที่เป็นคนว่าง่ายและมีความมุ่งมั่นในการทำงาน ชายหนุ่มผู้นี้จึงยอมรักษาศีลอุโบสถ ทั้ง ๆ ที่ไม่เคยรู้มาก่อนว่า อุโบสถศีลคืออะไร มีวิธีการรักษาอย่างไร

ต่อมาวันหนึ่ง เศรษฐีสั่งหญิงรับใช้ว่า “วันนี้เป็นวันอุโบสถ เธอจงจัดอาหารให้คนงานแต่เช้าตรู่ พวกเขารับประทานอาหารแล้ว จะได้ถือศีลรักษาอุโบสถกัน” หญิงรับใช้ได้ปฏิบัติตามคำสั่ง เมื่อคนในบ้านรับประทานอาหารเช้าแล้ว ได้สมาทานศีลรักษาอุโบสถ อยู่ตามลำพังในที่พักของตนเอง ยกเว้นชายหนุ่มยากจนคนนั้น ได้ออกไปทำงานแต่เช้าตรู่ โดยไม่ทราบว่าเป็นวันรักษาอุโบสถ เขาทำงานตลอดทั้งวันจนตะวันตกดิน แล้วจึงกลับบ้าน

เมื่อหญิงรับใช้นำอาหารมาให้ เขาถามด้วยความแปลกใจว่า “วันนี้ผู้คนหายไปไหนกันหมด ทำไมไม่มีเสียงเอ็ดอิ่งเหมือนทุกวัน

หญิงรับใช้ตอบว่า “เขาถือศีลรักษาอุโบสถกัน ต่างคนต่างอยู่ในที่พักของตัวเอง” ครั้นทราบข่าวทุกคนในบ้านต่างรักษาอุโบสถ เขารำพึงว่า “ในท่ามกลางคนถือศีล เราคนเดียวไม่ได้ถือศีล จะอยู่ได้อย่างไร เราจะอธิษฐานอุโบสถตอนนี้ได้หรือเปล่าหนอ” เขาไม่ยอมรับประทานอาหารและเข้าไปถามเศรษฐี ได้รับคำตอบว่า “ถ้ารักษาอุโบสถตอนนี้ จะได้เพียงครึ่งเดียว เพราะไม่ได้อธิษฐานตั้งแต่เช้า” จึงบอกว่า “ครึ่งเดียวก็ได้” จากนั้นได้สมาทานศีลกับเศรษฐี แล้วรักษาอุโบสถในที่อยู่ของตน

ครั้นเวลาล่วงมาถึงกลางดึกคืนนั้น เขาไม่ได้รับประทานอาหารเลย จึงหิวอาหารจนจะเป็นลม แม้เศรษฐีนำเอาอาหารต่าง ๆ มาให้ ก็ไม่ยอมรับประทาน ยอมเสียชีวิตแต่ไม่ยอมเสียศีลในที่สุด เมื่อความเจ็บปวดรุนแรงขึ้น คนทั้งหลายเห็นว่าเขาต้องตายอย่างแน่นอน จึงนำออกมานอนนอกระเบียง ขณะเขาใกล้จะตาย พระราชากรุงพาราณสี เสด็จประพาสพระนครผ่านมาทางนั้นพอดี ชายหนุ่มผู้นั้นได้เห็นพระเจ้าแผ่นดิน จึงปรารถนาจะได้ราชสมบัติเช่นนั้นบ้าง จากนั้นเขาก็สิ้นใจตาย

ด้วยผลจากการรักษาอุโบสถเพียงครึ่งเดียวนั้น เขาได้ไปเกิดในครรภ์พระอัครมเหสีของพระเจ้าพาราณสีพระองค์นั้น เมื่อประสูติแล้ว ได้รับการขนานพระนามว่า อุทัยกุมาร ครองสิริราชสมบัติในกรุงพาราณสี สืบแทนพระบิดาในกาลต่อมา”

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การรักษาอุโบสถปฏิบัติกันมาก่อนสมัยพุทธกาลแล้วและมีอานิสงส์มาก

อุโบสถสมัยพุทธกาล

สมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้มีธรรมเนียมการรักษาอุโบสถ โดยกำหนดให้เป็นวันประชุมฟังธรรมและสมาทานรักษาอุโบสถของคฤหัสถ์โดยเฉพาะ ทรงให้ใช้วันพระเช่นเดียวกับสมัยก่อนพุทธกาล แต่ทรงบัญญัติให้พิเศษกว่า คือ ให้มีการรับไตรสรณคมน์และถือศีล ๘ ด้วย

พุทธศาสนิกชนจึงถือว่าวันพระเป็นวันสำคัญ โดยจะถือโอกาสไปวัดทำบุญถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์และฟังพระธรรมเทศนา สำหรับผู้เคร่งครัดในหลักคำสอนพระพุทธานุศาสนาก็จะถือศีล ๘ หรืออุโบสถศีลด้วย นอกจากนี้ยังถือว่าวันพระไม่ควรทำบาปใด ๆ โดยเชื่อกันว่า การทำบาปหรือทำผิดศีลในวันพระเป็นบาปมากกว่าวันอื่น

คำว่า อุโบสถ ในที่นี้ เป็นชื่อของศีล ๘ สำหรับให้คฤหัสถ์รักษา แปลว่าการอยู่จำ การเข้าจำ หมายถึง การรักษาศีลในวันที่กำหนดและบำเพ็ญกุศลอย่างอื่นในคราวเดียวกันด้วย เช่น สวดมนต์ ฟังพระธรรมเทศนา สนทนาธรรม เจริญกรรมฐาน เป็นต้น เพื่อฝึกควบคุมกายวาจาให้ประณีตยิ่งขึ้น เป็นอุบายขัดเกลากิเลสอย่างหยาบให้เบาบาง และเป็นทางสงบใจอันเป็นความสุขในทางพระพุทธานุศาสนา

องค์ประกอบของอุโบสถ

อุโบสถที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติให้พุทธศาสนิกชนฝ่ายคฤหัสถ์สมาทานรักษา เพื่อทำกุศลความดีร่วมกันในวันพระ ประกอบด้วยองค์ ๒ ได้แก่ ไตรสรณคัมภ์ และศีล ๘ ต่างจากอุโบสถนอกพระพุทธานุศาสนา ซึ่งไม่มีไตรสรณคัมภ์และศีล ๘ ดังนั้น การรักษากุโบสถจึงเป็นการปฏิบัติตนตามพุทธบัญญัติ

ในเบื้องต้น จะกล่าวถึงพระรัตนตรัยและวิธีเข้าถึงพระรัตนตรัย

บทที่ ๒

ไตรสรณคมน์

พระรัตนตรัย หรือ พระไตรรัตน์ เป็นสิ่งประเสริฐสุดซึ่งรัตนะมีค่าอย่างอื่นไม่สามารถนำมาให้ได้ พระรัตนตรัยจึงควรแก่การเคารพนับถือ และสามารถนำความสุขความเจริญมาให้แก่ผู้ยอมรับนับถือและปฏิบัติตาม การถึงรัตนะทั้ง ๓ ประการนี้ เรียกว่า ไตรสรณคมน์ คือ ที่พึ่งที่ระลึกถึงอันเกษมสูงสุดของพุทธศาสนิกชน ผู้ถึงไตรสรณคมณ์ย่อมสามารถกำจัดทุกข์ และมีความสุขเกษมศานต์ นำไปสู่พระนิพพานได้ในที่สุด

ไตรสรณคมน์

คำว่า ไตรสรณะ แปลว่า สรณะ ๓ หมายถึง พระรัตนตรัย คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ คำว่า คมน์ แปลว่า การถึง ดังนั้น ไตรสรณคมน์ จึงแปลว่าการถึงสรณะ ๓ มีความหมายว่า การนับถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งครบทั้ง ๓ ประการ ดังนี้

๑. พระพุทธเจ้า ชื่อว่าเป็นสรณะ เพราะกำจัดภัยของสัตว์ทั้งหลาย ด้วยการแนะนำสิ่งเป็นประโยชน์และนำออกจากสิ่งไม่เป็นที่พึ่ง

๒. พระธรรม ชื่อว่าเป็นสรณะ เพราะทรงไว้หรือรักษาผู้ปฏิบัติตามไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว ด้วยการให้ข้ามพ้นจากทุกติภูมิ คือ อบาย ๔ ได้แก่ นรก สัตว์ดิรัจฉาน เปรต และอสุรกาย

๓. พระสงฆ์ เชื่อว่าเป็นสรณะ เพราะเป็นเนืองนาบุญของโลก ไม่มีเนืองนาบุญอื่นยิ่งกว่า ด้วยการทำกุศลแม้เพียงเล็กน้อยกลับให้ได้รับผลบุญมาก

ไตรสรณคมน์นี้ ทำให้คนทุกประเภทเป็นพุทธศาสนิกชนโดยสมบูรณ์ ทั้งเด็กผู้ใหญ่ ทั้งหญิงชาย ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต ใครถือไตรสรณคมน์ก็เป็นพุทธศาสนิกชนทันที เมื่อไตรสรณคมน์ขาด ความเป็นพุทธศาสนิกชนก็ขาดลงทันทีเหมือนกัน

สรณคมน์ ๒ ประเภท

การถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะนั้น ประมวลได้ ๒ ประเภท ดังนี้

๑. สรณคมน์ของพระอริยบุคคล ได้แก่ สรณคมน์พระอริยบุคคล ตั้งแต่พระโสดาบันบุคคลเป็นต้นไป ซึ่งหมดความสงสัยในพระรัตนตรัย เช่น พระอัญญาโกณฑัญญะ พอฟังพระปฐมเทศนาจบ ได้ดวงตาเห็นธรรม สำเร็จเป็นพระอริยบุคคล ขออุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาตลอดชีวิตเป็นต้น

สรณคมน์ของพระอริยบุคคลจะไม่ขาดตลอดชีวิต เช่น สรณคมน์ของสุปปพุทธภูฏฐิ เป็นต้น ดังปรากฏในคัมภีร์ชั้นอรสกถาแห่งธรรมบท ความว่า

“วันหนึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมในวัดเวฬุวัน สุปปพุทธภูฏฐิซึ่งเป็นบุรุษโรคเรื้อน ยากจนเข็ญใจ ได้ไปฟังธรรมด้วย เขาได้บรรลุโสดาบันประสงค์จะกราบทูลการบรรลุนิพพานให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ แต่ไม่มีโอกาสเพราะผู้คนหนาแน่น จึงกลับไปบ้านก่อน

เมื่อผู้คนกลับไปหมดแล้ว เขาได้กลับมาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าใหม่ ท้าวสักกเทวราชคิดจะลงใจ จึงตรัสกับเขาว่า “สุปปพุทธะ เจ้าเป็นคนยากจนเอาเถอะ เราจะให้ทรัพย์มากมายแก่เจ้า ขอเพียงเจ้าพูดว่า พระพุทธเจ้าพระธรรม พระสงฆ์ ไม่ใช่พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เลิกทันที”

สุปปพุทธะกล่าวว่า “น่าอายจริงท้าวสักกะ เราไม่ใช่คนขัดสนจนยากเรามีอริยทรัพย์ สามารถมีความสุขได้ ในขณะที่คนอื่นรู้สึกเป็นทุกข์”

เมื่อท้าวสักกะไม่สามารถจะให้สุปปพุทธะพูดอย่างนั้นได้ จึงเสด็จ

ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า กราบทูลคำพูดโต้ตอบระหว่างตนกับสุปปพุทธภูฏิสให้ทรงทราบ พระพุทธเจ้าตรัสว่า “มหาบพิตร คนเช่นพระองค์แม้มีจำนวนร้อย จำนวนพัน ก็ไม่สามารถจะให้สุปปพุทธภูฏิสพูดตามความต้องการของพระองค์ได้”

เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า พระอริยบุคคลจะไม่ยอมประพฤติกายทุจริต วาจีทุจริต และมโนทุจริต อันเป็นเหตุให้สรณคมน์ขาดหรือเศร้าหมองเลย เพราะหมดความสงสัยในพระรัตนตรัยแล้ว

๒. สรณคมน์ของปุถุชนทั่วไป ได้แก่ สรณคมน์ของบุคคลซึ่งยังละกิเลสไม่ได้ แต่มีศรัทธาและปัญญาเห็นจริงในคุณพระรัตนตรัย ในพระไตรปิฎกปรากฏ ๒ อย่าง คือ

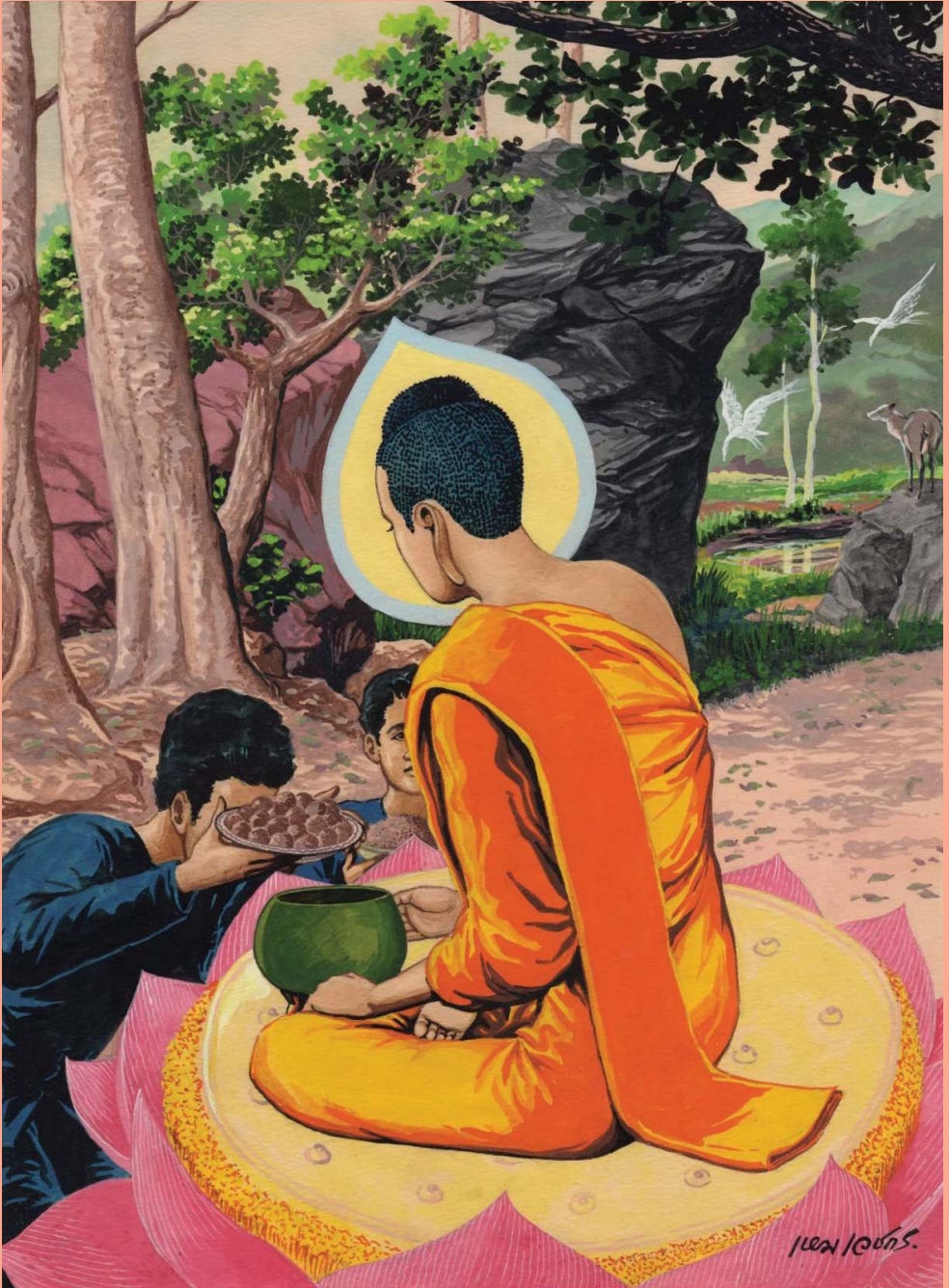
๑) เทววาจิกสรณคมน์ (ทะ-เว-วา-จิ-กะ-สะ-ระ-นะ-คม) ได้แก่ สรณคมน์ของตปุสสะและภัลลิกะ พาณิชนองพี่น้อง ผู้ได้พบพระพุทธเจ้าเมื่อแรกตรัสรู้ใหม่ ๆ ขณะประทับอยู่ใต้ต้นอชปาลนิโครธ ได้ถวายข้าวสัตตุดวงข้าวสัตตูก่อนแล้ว กราบทูลแสดงตนเป็นอุบาสก ถือพระพุทธเจ้ากับพระธรรมเป็นสรณะ เพราะยังไม่มีพระสงฆ์

๒) เตววาจิกสรณคมน์ ได้แก่ สรณคมน์ของเหล่าเทวดาและมนุษย์ที่มออบตนเป็นอุบาสกอุบาสิกาในพระพุทธศาสนา ยอมรับนับถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง เช่น บิดาของพระยสสะ แสดงตนเป็นอุบาสกถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต เป็นอุบาสกคนแรกในพระพุทธศาสนา ส่วนมารดาและภรรยาเก่าของพระยสสะ แสดงตนเป็นอุบาสิกาถึงพระรัตนตรัยตลอดชีวิต เป็นอุบาสิกาคู่แรกในพระพุทธศาสนา เป็นต้น

สรณคมน์ของปุถุชนนี้ หากขาดปัญญารู้คุณพระรัตนตรัย ศรัทธายังไม่มั่นคง อาจสงสัยลังเลใจในพระรัตนตรัยหรือเปลี่ยนไปนับถือศาสนาอื่น ทำให้สรณคมน์ขาดหรือเศร้าหมองได้

วิธีการเข้าถึงไตรสรณคมน์ในอดีต

การเข้าถึงไตรสรณคมน์ในสมัยพุทธกาล ใช้วิธีเปล่งวาจาในที่เฉพาะพระพักตร์ของพระพุทธเจ้าหรือพระอริยสาวกทั้งหลาย ดังนี้

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนตปุสสะและภักกลิเกผู้ได้ชื่อว่าเทววาจิกสรณคณน์
ผลงานของอาจารย์เหม เวชกร

เอสาหัง ภาณเต ภาควนตัม สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมณฺจ ภิกฺขุ สงฺฆณฺจ
อุปาสกํ มํ ภาควา ธาเรตุ อชชตคฺเค ปาณฺุเปตฺ สรณํ คตฺฯ

ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ ข้าพระองค์ขอถึงพระผู้มีพระภาค
พระธรรม และพระภิกษุสงฆ์ ว่าเป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึก ขอพระผู้มี
พระภาค จงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะด้วยชีวิต ตั้งแต่บัดนี้
เป็นต้นไป

เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ผู้ประสงค์จะเข้าถึงไตรสรณคมน์ พึ่ง
ไปยังปูชนียสถาน เช่น พระพุทธรูป เจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เป็นต้น
แล้วระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย เปล่งวาจาดตามภาษาบาลีข้างต้น เสมือน
เปล่งวจาสมათานในที่เฉพาะพระพักตร์ของพระพุทธเจ้าหรือพระอริยสาวก
ทั้งหลาย ถือว่าได้สมათานไตรสรณคมน์เช่นกัน ถ้าไม่กระทำต่อหน้าปูชนียสถาน
จะสมათานต่อหน้าพระภิกษุรูปเดียว ๒ รูป ๓ รูป หรือ ๔ รูปก็ได้ โดยเปล่ง
วจา ดังนี้

เอสาหัง ภาณเต สุจิริปรินิพฺพตฺมปิ, ตํ ภาควนตัม สรณํ คจฺฉามิ, ธมฺมณฺจ
สงฺฆณฺจ พุทฺธมามโกติ มํ สงฺโฆ ธาเรตุฯ

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า
พระองค์นั้น แม้ปรินิพพานแล้ว พร้อมด้วยพระธรรมและพระสงฆ์ ว่าเป็น
สรณะที่พึ่งที่ระลึก ขอพระสงฆ์จงจำข้าพเจ้าทั้งหลายไว้ว่า เป็นพุทธมามกะ
ยอมรับนับถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

การเปล่งวจาสมათานโดยวิธีนี้ ได้ใช้มาจนถึงปัจจุบัน เรียกว่า
การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

วิธีการเข้าถึงไตรสรณคมน์ในปัจจุบัน

วิธีการเข้าถึงไตรสรณคมน์ในปัจจุบัน ประมวลได้ ๒ วิธี ดังนี้

๑. การศึกษาคำสอนในพระพุทธศาสนา การศึกษาคำสอนใน
พระพุทธศาสนาให้มีความซาบซึ้งในคุณของพระรัตนตรัย จนเกิดศรัทธา มี
ความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยและปฏิบัติตนตามคำสอนในพระพุทธศาสนา
เป็นวิธีเข้าถึงพระรัตนตรัยอย่างหนึ่ง

การศึกษาคำสอนให้มีความรู้ซาบซึ่งในคุณของพระรัตนตรัยทั้ง ๓ เป็นหัวใจของการเข้าถึงสรณคมน์ เพราะการเข้าถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์นั้น มิใช่เข้าถึงด้วยกาย แต่เป็นการเข้าถึงด้วยใจ ด้วยความรู้ เช่น สมัยพระพุทธเจ้ายังทรงดำรงพระชนม์อยู่ ถ้าจะมีใครคอยตามเสด็จ ใกล้ชิดพระองค์ ถึงกับจับชายผ้าสังฆาฏีของพระองค์ได้ ก็ยังไม่ชื่อว่าเข้าถึงพระพุทธเจ้า หรือหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ถ้าจะมีใครศรัทธาสราง พระพุทธรูปเป็นจำนวนมาก ประดิษฐานไว้ในสถานที่ต่าง ๆ เพื่อให้คนกราบ ไหว้บูชาหรือใครห้อยพระเครื่องเต็มคอ เป็นต้น เพียงเท่านั้นก็ยังไม่ชื่อว่าเข้าถึงพระพุทธเจ้า อีกทั้งใครเข้าไปในหอพระไตรปิฎก เข้าไปใกล้ตู้พระธรรม หยิบหนังสือธรรมะมาถือไว้ในมือ หรือสักเลขยันต์ต่าง ๆ จนเต็มตัว เป็นต้น เพียงเท่านั้นก็ยังไม่ชื่อว่าเข้าถึงพระธรรม นอกจากนี้ใครเข้าไปหาพระสงฆ์หรือ เข้าไปหาพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง เช่น เข้าไปบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ เป็นต้น เพียงเท่านั้นก็ยังไม่ชื่อว่าเข้าถึงพระสงฆ์

ต่อเมื่อได้ศึกษาคำสอนในพระพุทธศาสนา จนรู้คุณของพระพุทธเจ้า อย่างซาบซึ่ง รู้คุณของพระธรรมอย่างซาบซึ่งถึงใจ รู้คุณของพระสงฆ์อย่างซาบซึ่ง เห็นคุณของพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ปรากฏชัด จึงจะชื่อว่า เข้าถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรณะที่พึ่งอย่างสูงสุดของตน การศึกษาคำสอนให้รู้ให้เข้าใจ จนเกิดความซาบซึ่งพระพุทธศาสนา จึงเป็นรากแก้วของการเข้าถึงพระรัตนตรัย

๒. การแสดงตนเป็นพุทธศาสนิกชน ได้แก่ การเข้าเป็นพุทธบริษัท คือ ภิกษุ สามเณร อุบาสก หรืออุบาสิกา ในฝ่ายบรรพชิต เป็นพุทธศาสนิกชน ด้วยการบรรพชาอุปสมบท ส่วนฝ่ายคฤหัสถ์ เป็นด้วยการปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ ด้วยการเปล่งวาจารับไตรสรณคมน์ว่า พุทฺธํ สรณํ คจฺจามิ เป็นต้น จะรับจากพระภิกษุก็ได้ ตั้งใจสมาทานด้วยตนเองก็ได้ เมื่อรับไตรสรณคมน์เสร็จแล้ว ก็ได้ชื่อว่าเข้าถึงพระรัตนตรัยโดยสมบูรณ์

นอกจากนี้ การเข้าถึงไตรสรณคมน์ยังมีวิธีอื่นอีก ได้แก่ **อดตสนุนิยยาตน์** คือ การมอบตนแก่พระรัตนตรัย **ตปปรายนตา** คือ การนึกถึงพระรัตนตรัยเมื่อมีทุกข์ภัย **สิสุสทาวูปคโม** คือ การมอบตนเป็นศิษย์ และ **ปาณิปาโต** คือ เคารพบนอบด้วยการทำสามัคคีธรรม เช่น กราบไหว้บูชา

เป็นต้น วิธีดังกล่าวไม่ได้แสดงไว้ในที่นี้ ผู้ต้องการความรู้ ฟังค้นคว้าหา รายละเอียดในที่ต่าง ๆ ด้วยตนเอง

สรณคมน์ขาด

คำว่า สรณคมน์ขาด หมายถึง บุคคลผู้ถึงไตรสรณคมน์ขาดจากความ เป็นพุทธศาสนิกชนหรือพุทธบริษัท ผู้ถึงไตรสรณคมน์ที่ขาดจากไตรสรณคมน์ เพราะไปเข้าศาสนาอื่น เรียกว่า **อัญญสตัดฺทุทเทส** คือนับถือพระพุทธเจ้าเป็น พระศาสดาแล้ว แต่เปลี่ยนไปนับถือบุคคลอื่น นอกจากนี้ เมื่อเปลี่ยนไปเคารพ นับถือสิ่งอื่นแทนพระรัตนตรัย หรือเมื่อกล่าวต่อพระธรรมวินัยด้วยความตั้งใจ ไตรสรณคมน์ก็ขาดเช่นเดียวกัน

อนึ่ง การตายของบุคคลผู้นับถือพระรัตนตรัย เมื่อบุคคลนั้นตายแล้ว ไตรสรณคมน์ก็ขาด เพราะจะนับถือพระรัตนตรัยข้ามภพข้ามชาติมิได้

สรณคมน์เศร้าหมอง

ไตรสรณคมน์อาจเศร้าหมองได้แต่ไม่ถึงขาด เพราะสาเหตุ ๕ ประการ ดังนี้

๑. **อญาณะ (ความไม่รู้ไม่เข้าใจในพระรัตนตรัย)** คือ การแสดงตน เป็นพุทธบริษัทหรือพุทธศาสนิกชนโดยไม่รู้เรื่องพระรัตนตรัย และไม่พยายาม ศึกษาเรียนรู้ด้วย

๒. **วิจิกิจจา (ความสงสัย เคลือบแคลง ลังเลใจ โลเลใจ ไม่แน่นอน** ในการถึงสรณะของตน) เช่น สงสัยว่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้จริงหรือ พระธรรม ให้ผลจริงหรือ พระสงฆ์ปฏิบัติชอบจริงหรือ ทำดีได้ดีจริงหรือ ทำชั่วได้ชั่ว จริงหรือ เป็นต้น

๓. **มิจญาณานะ (ความรู้ผิดเข้าใจผิด)** เช่น เข้าใจพระรัตนตรัยหรือ สิ่งแทนพระรัตนตรัยว่าเป็นเทพเจ้า เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นของขลัง สามารถ ช่วยอำนาจโชคลาภ ปัดรังควาน รักษาโรคได้ เป็นต้น

๔. **มิจฉาปวัตติ (การปฏิบัติตนผิดไปจากคำสอนของพระพุทธเจ้า)** เช่น การฟังปาทางไสยศาสตร์ ทางมนต์ดำ เป็นต้น

๕. อนาถะ (การประพฤติไม่เอื้อเฟื้อในพระรัตนตรัย ไม่เคารพ นับถือ แสดงอาการเฉยเมย รังเกียจดูหมิ่น ดูแคลน ไม่ให้ความสำคัญ หรือ กระทำล่วงเกินต่าง ๆ เป็นการขาดความเคารพ) เช่น ดัดเศียรพระพุทธรูป แสดงกิริยาไม่เหมาะสมในศาสนสถาน พุดคุยในขณะที่ฟังธรรม พุดติเตียนพระ ภิกษุที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เป็นต้น

ข้อยกเว้นเรื่องสรณคณห์ขาดหรือเศร้าหมอง

ผู้มีความเคารพในพระรัตนตรัยอาจกระทำการบางอย่างที่ทำให้ เข้าใจผิดว่า ทำให้สรณคณห์ขาดหรือเศร้าหมอง แต่แท้จริงแล้วมิได้มีเจตนา ขัดคำสั่งสอนหรือขาดความเคารพพระรัตนตรัย เช่น ประมาทพลาดพลั้ง เพราะความเร่งรีบ เจ็บป่วยจนไม่สามารถแสดงความเคารพได้ กล่าวติเตียน พระพุทธรูปที่สร้างไม่ถูกต้องตามพุทธลักษณะเพื่อปรารภนาจะให้อุบัติต้อง เห็นภิกษุ ประพฤติมิชอบตามพระธรรมวินัยจึงกล่าวห้ามปรามเพื่อไม่ให้กระทำความผิด ซ้ำอีก การกระทำดังกล่าวข้างต้นไม่ถือว่าเป็นผู้ขาดจากไตรสรณคณห์หรือมี ไตรสรณคณห์เศร้าหมอง

ผู้ที่ขาดจากไตรสรณคณห์ย่อมขาดจากความเป็นพุทธศาสนิกชนหรือ พุทธบริษัท แต่อาจมาเข้าเป็นพุทธบริษัท กลับมาถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะ เหมือนเดิมได้อีก

ผู้มีไตรสรณคณห์เศร้าหมอง สามารถกลับมาบริสุทธิ์ผุดผ่องเหมือน เดิม เพียงสนใจศึกษาพระพุทธศาสนาให้รู้ชัดซึ่งถึงคุณพระรัตนตรัย แก้วความ เคลือบแคลงสงสัยลังเลใจ มีความมั่นคงในสรณะของตน และศึกษาพระพุทธ ศาสนาให้รู้ว่า พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนอะไร ให้ทำอะไร ให้เว้นอะไร แก้วการ ปฏิบัติผิดให้ถูกต้องตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า มีความเอื้อเฟื้อเคารพในพระ รัตนตรัยให้เหมาะสม การกระทำดังกล่าวมานี้ ทำให้ไตรสรณคณห์บริสุทธิ์ ผุดผ่อง สรุปรกก็คือ ศึกษาให้รู้และปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา

บทที่ ๓

อุโบสถศีล

โดยทั่วไปจะใช้คำว่า ศีล ๘ เมื่อสมาทานรักษาในวาระพิเศษหรือรักษาอยู่เป็นประจำ และใช้คำว่า อุโบสถศีล เมื่อสมาทานรักษาในวันพระ อย่างไรก็ตาม ทั้งศีล ๘ และอุโบสถศีล มี ๘ สิกขาบทเหมือนกัน มีข้อต้องรักษาเหมือนกัน ต่างกันเพียงอุโบสถศีล ถ้าขาดข้อใดข้อหนึ่ง ก็ไม่เรียกว่าอุโบสถศีลตามพุทธบัญญัติ เพราะฉะนั้น เมื่อทำผิดอุโบสถศีลแม้เพียงข้อเดียว ก็ถือว่าศีลขาด อาจกล่าวได้ว่า ศีลขาดข้อเดียว ก็ขาดหมดทั้ง ๘ ข้อ ใครรักษาอุโบสถศีลจึงควรสำรวมระวังกายวาจาเป็นพิเศษ

องค์ประกอบของอุโบสถศีล

อุโบสถศีลมีสิกขาบท ๘ ข้อ ดังนี้

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี สิกขาปทํ สมာทियามิ คือ การตั้งใจงดเว้นจากการฆ่าสัตว์

๒. อทินนาทานา เวรมณี สิกขาปทํ สมာทियามิ คือ การตั้งใจงดเว้นจากการลักทรัพย์

๓. อพรหมจริยา เวรมณี สิกขาปทํ สมာทियามิ คือ การตั้งใจงดเว้นจากการเสพกามอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์

๔. มุสาวาทา เวรมณี สิกขาบทที่ สมာทียามี คือ การตั้งใจงดเว้นจากการพูดเท็จ

๕. สุราเมรยมชชุปมาทฏจानา เวรมณี สิกขาบทที่ สมာทียามี คือ การตั้งใจงดเว้นจากการดื่มสุราเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท

๖. วิกาลโภชนา เวรมณี สิกขาบทที่ สมာทียามี คือ การตั้งใจงดเว้นจากบริโภคอาหารในเวลาวิกาล คือตั้งแต่เที่ยงจนถึงเช้าวันใหม่

๗. นจจคีตวาทิตวิสุททสุสนา มาลาคนธวิเลปนธารณมณฑนวิภูสนฏจानา เวรมณี สิกขาบทที่ สมာทียามี คือ การตั้งใจงดเว้นจากพ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี ดูการละเล่นต่าง ๆ อันเป็นข้าศึกแก่กุศล ตลอดจน ลูกปล้ำ ทัดทรง ประดับตกแต่งร่างกายด้วยดอกไม้ ของหอม เครื่องข้อมเครื่องทา

๘. อุจจาसनมหาสนยา เวรมณี สิกขาบทที่ สมာทียามี คือ การตั้งใจงดเว้นจากการนั่งนอนบนที่นอนสูงใหญ่ ภายในยัดด้วยนุ่นและสำลี

คำอธิบายอุโบสถศีล

คำอธิบายอุโบสถศีลทั้ง ๘ ข้อ ดังนี้

๑. สิกขาบทที่ ๑ ผู้สมาทานรักษากุโบสถศีล ต้องงดฆ่าสัตว์ทุกชนิด และต้องระมัดระวังการฆ่าสัตว์เล็กที่มาก่อความรำคาญในช่วงรักษาศีล เช่น ยุง หรือแมลง การฆ่าสัตว์โดยไม่ได้ตั้งใจ เช่น เปิดเครื่องดักยุงไว้ ก็ถือเป็นการไม่สมควรเพราะทำให้ยุงตายได้เช่นเดียวกัน เป็นต้น

๒. สิกขาบทที่ ๒ ผู้สมาทานรักษากุโบสถศีล ต้องไม่ขโมยสิ่งของที่ผู้อื่นไม่ได้ให้ทุกชนิด รวมถึงไม่ละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาด้วย เช่น การดาวน์โหลดภาพยนตร์หรือโปรแกรมที่ละเมิดลิขสิทธิ์ เป็นต้น อีกทั้งควรระมัดระวังการทำผิดเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น หากยืมของใช้ในวัด ควรช่วยกันดูแลรักษา และเมื่อใช้เสร็จแล้ว ควรนำกลับที่เดิม ไม่ควรนำไปใช้เป็นของส่วนตัว เนื่องจากของใช้ในวัดเกิดจากผู้มีจิตศรัทธานำมาบริจาคเป็นสมบัติพระศาสนา เป็นต้น

๓. **สิกขาบทที่ ๓** ผู้สมาทานรักษาศูโอบสศีล ต้องไม่เสพกาม เพราะเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ ศีลข้อนี้ต่างกับศีลข้อ ๓ ในศีล ๕ กล่าวคือ ในศีล ๕ นั้น ให้งดทำผิดประเวณีเฉพาะกับผู้มีใจคู่ครองของตน ส่วนในอุโบสศีลนี้ ให้งดเสพกามโดยเด็ดขาด แม้กับคู่ครองของตนเองก็ตาม จึงชื่อว่าพรหมจรรย์ คือ ประพฤติอย่างพรหม

๔. **สิกขาบทที่ ๔** ผู้สมาทานรักษาศูโอบสศีลต้องไม่พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพื่อเจ้า การรักษาศีลข้อนี้ได้ ต้องฝึกนิสัยให้เป็นคนคิดก่อนพูด คือ ควรหมั่นพิจารณาเรื่องที่พูดว่าควรพูดหรือไม่ พูดอย่างไรจึงจะได้ประโยชน์ ถูกกาลเทศะหรือไม่ ศีลข้อนี้ ไม่ได้หมายถึงการพูดด้วยปากเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการใช้สื่อต่าง ๆ แทนการพูดด้วย เช่น การพิมพ์ข้อความแสดงความคิดเห็นในโลกออนไลน์ การแต่งเพลง การเขียนข่าว การเขียนบทความ เป็นต้น ผู้ถืออุโบสควรรักษาศีลข้อนี้ให้บริสุทธิ์ ไม่ขาด ไม่ต่างพร้อย เพราะจะมีผลดีกับทั้งต่อตนเองและคนรอบข้าง

๕. **สิกขาบทที่ ๕** ผู้สมาทานรักษาศูโอบสศีล ต้องงดเสพสารเสพติด และงดดื่มสุราเมรัยทุกชนิด เพราะจะทำให้คนดื่มขาดสติสัมปชัญญะ คนที่ดื่มสุราเป็นประจำ จนเรียกว่า “ติดเหล้า” หากขาดสติสัมปชัญญะในช่วงรักษาศูโอบสก็ไม่สามารถจะรักษาได้ เพราะศีลข้อนี้มีผลกระทบต่อศีลข้ออื่น ๆ ด้วย ดังนั้น หากคนติดสุราต้องการจะรักษาศูโอบสในวันพระหรือในช่วงเข้าพรรษา ควรวางแผนให้ดี โดยเฉพาะคนดื่มสุราเป็นประจำจนร่างกายไม่สามารถขาดแอลกอฮอล์ได้ ควรปรึกษาแพทย์เสียก่อน

๖. **สิกขาบทที่ ๖** ผู้สมาทานรักษาศูโอบสศีล ต้องงดบริโภคอาหารในเวลาวิกาล ศีลข้อนี้หมายเอาตั้งแต่อรุณขึ้นไปจนถึงเที่ยง เรียกว่า กาล เป็นเวลาที่คนถืออุโบสศีลบริโภคอาหารได้ ตั้งแต่หลังเที่ยงวันไปจนถึงรุ่งอรุณของวันใหม่ เรียกว่า วิกาล เป็นเวลาดงดบริโภคอาหารทุกชนิด ยกเว้นน้ำธรรมดาและน้ำปานะ ๘ อย่าง ตามพระพุทธบัญญัติ คือ น้ำทำจากผลไม้ผ่า ผลกล้วยมีเมล็ด ผลกล้วยไม่มีเมล็ด ผลมะม่วง ผลจันทน์ ผลมะปราง และเหง้าบัว

ต่อมา พระพุทธองค์ทรงอนุญาตน้ำผลไม้ทุกชนิด เว้นน้ำจากเมล็ดข้าว

เปลือก ทรงอนุญาติน้ำใบไม้ทุกชนิด เว้นน้ำผักดอง ทรงอนุญาติน้ำดอกไม้ทุกชนิด เว้นน้ำดอกมะทราง นอกจากนี้ ยังทรงอนุญาติให้บริโภคเภสัช ๕ อย่างในเวลาวิกาลได้ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย รวมทั้งบ่น้ำอ้อย ฟังสังเกตว่า ไม่มีน้ำมันสดของสัตว์ทุกชนิด หรือน้ำมันทำจากพืช เช่น ถั่ว เป็นต้น

๗. สิกขาบทข้อ ๗ แบ่งเป็น ๒ ตอน หากทำผิดศีลตอนใดตอนหนึ่งเพียงตอนเดียว ก็ถือว่าขาดหมดทั้ง ๒ ตอน คือ

๑) ตอนแรก ผู้สมาทานรักษาศูโบสถศีล ต้องไม่พอรำ ขับร้อง เล่นดนตรี และดูการละเล่น ทั้งดูและเล่นเองหรือใช้ผู้อื่นเล่นให้ดูหรือฟัง ตัวอย่างพฤติกรรมที่ถือว่าผิดศีลข้อนี้ เช่น บุคคลเมื่อสมาทานรักษาศูโบสถศีลแล้วยังเปิดวิทยุฟังเพลง ฟังลิเก ฟังมหรสพต่าง ๆ หรือเปิดโทรทัศน์แล้วหลบไปนั่งในที่มองไม่เห็นภาพ โดยอาศัยฟังแต่เสียง หรือหากผู้รักษาศูโบสถศีลผ่านไปในที่ที่คนกำลังดูโทรทัศน์หรือฟังวิทยุกันอยู่ บังเอิญได้เห็นหรือได้ยิน แล้วพลอยร่วมวงดูหรือฟังกับเขาด้วย พฤติกรรมดังกล่าวย่อมถือว่าผิดศีลข้อนี้ เพราะถือว่ากระทำโดยเจตนา เป็นต้น ในขณะเดียวกันหากผู้สมาทานรักษาศูโบสถศีล แม้จะบังเอิญได้เห็นหรือได้ยินเสียงโทรทัศน์หรือฟังวิทยุ แต่ไม่สนใจเดินผ่านเลยไป พฤติกรรมเช่นนี้ถือว่าไม่ผิดศีล เพราะไม่ได้กระทำโดยเจตนา

๒) ตอนหลัง ผู้สมาทานรักษาศูโบสถศีลต้องงดแต่งตัว ลูบทา ทัดทรง และประดับตกแต่งร่างกาย ด้วยระเบียบดอกไม้ ของหอม เครื่องหอม เครื่องทา ทุกชนิด ในข้อนี้มีข้อสังเกตุ คือ บางคนก่อนไปวัดรักษาศูโบสถศีล ตกแต่งร่างกาย ทาหน้าทาปากให้สวยงาม เพราะคิดว่าทำก่อนถือศีลย่อมไม่ผิด แต่แท้จริงแล้วพฤติกรรมนี้ถือว่าผิดศีล เพราะมีเจตนาจะทำให้สวยงาม ผู้รักษาศูโบสถศีล ต้องคำนึงถึงเจตนาในการรักษาศูโบสถศีลด้วยว่า จะรักษาให้ตลอดวันหนึ่งคืนหนึ่ง คำว่า วันหนึ่งคืนหนึ่ง กำหนดนับตั้งแต่อรุณขึ้นของวันรักษาไปจนถึงอรุณขึ้นของวันใหม่ ถ้าประดับตกแต่งร่างกายภายในกำหนดนี้ ถือว่าทำผิดศีล

๘. สิกขาบทที่ ๘ ผู้สมาทานรักษาศูโบสถศีล ต้องงดนั่งหรือนอนบนที่นอนสูงใหญ่เกินประมาณ และประดับตกแต่งด้วยเครื่องปูลาดอย่างวิจิตร

งดงาม รวมไปถึงที่นอนที่ยัดด้วยนุ่นและสำลีด้วย ทั้งนี้ เพื่อขัดเกลามิให้ยินดีหรือติดใจในความงามและสัมผัสความอ่อนนุ่มสบายของที่นั่งที่นอนเหล่านั้น

การสมาทานอุโบสถศีล

การสมาทานอุโบสถศีล จะสมาทานทีละข้อตามลำดับ ๑ ถึง ๘ ก็ได้ ว่า ปาณาติปาตา เวรมณี สิกขาปทํ สมာทียามิ จนถึงว่า อจุจาสยนมมหาสยนา เวรมณี สิกขาปทํ สมာทียามิ เรียกว่า ปัจเจกสมาทาน หรือจะสมาทานรวมกันทุกข้อว่า พุทฺธปณฺณตฺตํ อุโปสถํ สมာทียามิ ก็ได้ อฏฺฐจกฺสมนฺนาคตฺตํ สีลํ สมာทียามิ ก็ได้ อฏฺฐสีลาณิ สมာทียามิ ก็ได้ เรียกว่า เอกัชฺสมสมาทาน จะสมาทานด้วยวิธีใดก็ตาม ต้องรักษาให้ครบทุกสิกขาบทหรือทุกข้อ ถ้าขาดข้อใดข้อหนึ่งไป ถือว่าไม่เป็นอุโบสถตามพุทธบัญญัติ

อุโบสถศีลยังสามารถสมาทานได้ด้วยตนเอง หรือสมาทานกับพระสงฆ์ที่วัดก็ได้ ควรสมาทานตั้งแต่เช้าตรู่ของวันพระ ไม่ควรรอจนเวลาสาย เพราะถ้ารอสมาทานตอนเที่ยงหรือตอนบ่าย อุโบสถศีลนั้นจะไม่บริบูรณ์เต็มทั้งวัน มีผลานิสงส์น้อยถอยลงไปด้วย ส่วนการรักษาอุโบสถศีลไม่ให้ขาด ไม่ให้ต่างพร้อย จะรักษาที่บ้านหรือที่วัดก็ได้ โดยรักษาไปจนถึงเช้าตรู่ของวันใหม่ เมื่อรักษาครบตามกำหนด ถือว่าเสร็จสิ้นการรักษาอุโบสถศีล เพราะการรักษาอุโบสถศีลจะหมดไปตามวันที่ได้สมาทานไว้ ไม่จำเป็นต้องมีพิธีลาศีล เพราะในคำสมาทานประกาศไว้ชัดว่า จะรักษาอุโบสถศีลวันหนึ่งกับคืนหนึ่งเท่านั้น หลังจากนั้นควรสมาทานศีล ๕ หรือนิจศีล เพื่อรักษาในวันปกติ

อุโบสถกาล

อุโบสถกาลหรือเวลาในการรักษาอุโบสถศีลสำหรับให้อุบาสกอุบาสิกาเลือกรักษาตามศรัทธา มี ๓ ประเภท ดังนี้

๑. ปกติอุโบสถ เป็นอุโบสถที่อุปาสิกอุบาสิกา รักษากันในวันพระตามปกติเช่นทุกวันนี้ กำหนดให้รักษาเดือนหนึ่ง ๔ วัน คือ วันขึ้น ๘ ค่ำ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ วันแรม ๘ ค่ำ วันแรม ๑๕ ค่ำ หรือวันแรม ๑๔ ค่ำ เมื่อมีเดือนขาด รักษากันเฉพาะวันหนึ่งคืนหนึ่งเท่านั้น

๒. ปฏิชาครอุโบสถ เป็นอุโบสถสำหรับคนมีศรัทธาจะรักษาให้ยิ่งขึ้นไป มากกว่าปกติอุโบสถ กำหนดให้รักษากันคราวละ ๓ วัน ถือเอาวันพระในปกติอุโบสถเป็นหลัก เพิ่มวันรักษาก่อนวันพระ ๑ วัน เรียกว่า วันรับ และหลังวันพระอีก ๑ วัน เรียกว่า วันส่ง เช่น วัน ๘ ค่ำเป็นวันรักษาปกติอุโบสถ ผู้จะรักษาปฏิชาครอุโบสถ ก็เริ่มรักษาตั้งแต่วัน ๗ ค่ำ ไปสิ้นสุดเอาวัน ๙ ค่ำ คือรักษาในวัน ๗ ค่ำ ๘ ค่ำ และ ๙ ค่ำ รวม ๓ วัน ๓ ค่ำ

๓. ปาฏิหาริยอุโบสถ เป็นอุโบสถสำหรับคนมีศรัทธาจะรักษาให้ยิ่งขึ้นไป มากกว่าปกติอุโบสถและปฏิชาครอุโบสถทั้ง ๒ ข้างต้น กำหนดให้รักษาปีละครั้ง ต่อเนื่องกันไปทุก ๆ วันในฤดูฝนเป็นเวลา ๔ เดือน คือ ตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ จนถึงวันเพ็ญกลางเดือน ๑๒ ถ้าไม่สามารถรักษาได้ตลอด ๔ เดือน จะรักษา ๓ เดือนภายในพรรษาก็ได้ คือวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ถึงวันขึ้น ๑๕ เดือน ๑๑ หรือ ๓ เดือนก็ไม่สามารถรักษาได้ จะรักษาเพียง ๑ เดือนก็ได้ คือวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงวันขึ้น ๑๕ เดือน ๑๒ อย่างน้อยสุดควรรักษาให้ได้ ๑๕ วันหรือครึ่งเดือน คือวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงแรม ๑๕ ค่ำ สิ้นเดือน ๑๑

บทที่ ๔

ระเบียบพิธีรักษาอุโบสถศีล

อุบาสกอุบาสิกาที่มีศรัทธาปรารถนาจะรักษาอุโบสถศีล ควรทำกิจการงานต่าง ๆ ให้เสร็จสิ้นก่อนถึงวันอุโบสถ เมื่อถึงวันอุโบสถให้ทำกิจส่วนตัวให้เสร็จเรียบร้อยก่อนรุ่งเช้า แล้วนำภัตตาหารไปทำบุญตามวัดที่ตนศรัทธา หรือตามความสะดวกของแต่ละบุคคล เมื่อพระสงฆ์ทำวัตรเช้าเสร็จแล้ว ก็จะเริ่มพิธีสมาทานอุโบสถศีลในขั้นตอนต่าง ๆ ตามลำดับต่อไปนี้

กล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย

ลำดับแรก ผู้สมาทานรักษาอุโบสถศีลทุกคน ฟังกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัยพร้อมกันว่า

ยมห์ สมมาสมพุทฺธํ ภควนฺตํ สรณํ คโต (ผู้หญิงกล่าวว่า คตา) พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ใด ตรัสรู้ดีโดยชอบ ข้าพเจ้าถึงแล้วว่าเป็นที่พึ่งกำจัดภัยได้จริง อิมินา สกกาเรน พุทฺธํ อภิปุชยามิ ข้าพเจ้าขอบูชาพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ด้วยเครื่องสักการะนี้

ยมห์ สุวากุขาตํ ภควตา ธมมํ สรณํ คโต (ผู้หญิงกล่าวว่า คตา) พระธรรมใด อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว ข้าพเจ้าถึงแล้วว่าเป็นที่พึ่ง

กำจัดภัยได้จริง อิมินา สกกาเรน ธมฺมํ อภิปุชยามิ ข้าพเจ้าบูชาซึ่งพระธรรม
นั้น ด้วยเครื่องสักการะนี้

ยมทํ สุปฺปิบนฺนํ สงฺฆํ สรณํ คโต (ผู้หญิงกล่าวว่า คตา) พระสงฆ์
หมู่ใด เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว ข้าพเจ้าถือแล้วว่าเป็นที่พึ่ง กำจัดภัยได้จริง อิมินา
สกกาเรน สงฺฆํ อภิปุชยามิ ข้าพเจ้าบูชาซึ่งพระสงฆ์หมู่ นั้น ด้วยเครื่องสักการะนี้

อรทํ สมมาสมพุทฺโธ ภควา พุทฺธํ ภควนฺตํ อภิวาเทมิ (กราบ)

สวากขาโต ภควตา ธมฺโม, ธมฺมํ นมสฺสามิ (กราบ)

สุปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ, สงฺฆํ นมามิ (กราบ)

กล่าวคำประกาศของอุโปสถศีล

ต่อจากนั้น ผู้เป็นหัวหน้า นั่งคุกเข่าประนมมือ ฟังกล่าวคำประกาศ
ของอุโปสถศีล ดังนี้

อชฺช โภณโต ปกฺขสฺส อฏฺฐมีทิวโส (๑๔ คำ ให้อ่านว่า จาตุทฺทสีทิวโส
๑๕ คำ ให้อ่านว่า ปณฺณรสีทิวโส อมาวสีทิวโส) เอวรูปุ โข โภณโต ทิวโส พุทฺเธน
ภควตา ปณฺณตตฺสฺส ธมฺมสฺสวณฺสฺส เจว ตทตฺถาย อุปาสกอุปาสิกาณํ
อุโปสถสฺส จ กาลो โหติ ฯ

หนฺท มยฺ โภณโต สพฺเพ อีธ สมากตา ตสฺส ภควโต ธมฺมานุธมฺมปฏิปตฺติยา
ปุชนตฺถาย อิมฺลจ รตฺตี อิมฺลจ ทิวสํ อฏฺฐคฺสมนฺนาคตํ อุโปสถํ อุปาสิคฺสามาติ
กาลปริจฺเฉทํ กตฺวา ตํ ตํ เวรมณฺี อารมฺมณฺี กริตฺวา อวิกฺขิตฺตจิตฺตฺตา
หุตฺวา สกฺกจจํ อุโปสถํ สมากฺทียะยาม อีทิสํ ทิ อุโปสถํ สมฺปตฺตานํ อมฺหากํ
ชีวิตํ มา นิรตฺถกํ โหตุ ฯ

ข้าพเจ้า ขอประกาศเริ่มเรื่องความที่จะได้สมาทานรักษาอุโปสถ ตาม
กาลสมัยพร้อมด้วยองค์ ๘ ประการ ให้สาธุชนที่จะตั้งจิตสมาทานทราบ
ทั่วกัน ก่อนแต่จะสมาทาน ณ บัดนี้

ด้วยวันนี้ เป็นวันอัฐมี ดิถีที่ ๘ (วันจตุทฺทสี ดิถีที่ ๑๔ วันปณฺณรสี
วันอมาวสี ดิถีที่ ๑๕) แห่งปักข์มาถึงแล้ว ก็แลวันเช่นนี้ เป็นกาลที่จะพึงธรรม
และทำการรักษาอุโปสถ เพื่อประโยชน์แห่งการพึงธรรม บัดนี้ขอคุณศลอัน

ยิ่งใหญ่ คือตั้งจิตสมาทานอุโบสถ จงเกิดมีแก่เราทั้งหลาย บรรดามาประชุม ณ ที่นี้ เราทั้งหลาย พึงมีจิตยินดีว่าจะรักษาอุโบสถ อันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ วันหนึ่งคืนหนึ่ง ณ เวลานั้นแล้ว จงตั้งจิตคิดงดเว้นไกลจากการทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป คือฆ่าสัตว์เองและใช้ให้คนอื่นฆ่า ๑ เว้นจากถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ให้ คือลักและฉ้อและใช้ให้ลักและฉ้อ ๑ เว้นจากอพรมจรรย์ ๑ เว้นจากพูดคำเท็จคำไม่จริง และล่อลวงอำพรางทำนุผู้อื่น ๑ เว้นจากดื่มกินซึ่งสุราเมรัย สารพัดน้ำกลั่นน้ำดอง อันเป็นของให้ผู้ดื่มแล้วเมา ซึ่งเป็นเหตุที่ตั้งแห่งความประมาท ๑ เว้นจากบริโภคอาหารในเวลาวิกาล ตั้งแต่พระอาทิตย์เที่ยงแล้ว ไปจนถึงเวลาอรุณขึ้นใหม่ ๑ เว้นจากพ้อนรำซบร้องและประโคมดนตรี และดูการเล่นบรรดาเป็นเข้าศึกแก่กุกุศล และตัดทรงระเบียบขาดอกไม้ ลูบไล้ทาตัวด้วยของหอม เครื่องย้อมเครื่องแต่ง และประดับร่างกายด้วยเครื่องอาภรณ์ วิจิตรงดงามต่าง ๆ ๑ เว้นจากนั่งนอนเหนือที่นั่งที่นอนอันสูง มีเตียงตั้งทำสูงกว่าประมาณ และที่นั่งที่นอนอันใหญ่ภายในมีนุ่นและสำลี และเครื่องลาดอันวิจิตรงดงาม ๑ จงทำความเว้นองค์ที่จะพึงเว้น ๘ ประการนี้เป็นอารมณ์อย่ามีจิตฟุ้งซ่านส่งไปอื่น จงสมาทานอุโบสถ ๘ ประการนี้โดยเคารพเกิด เพื่อบูชาพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า นั่น ด้วยข้อปฏิบัติอย่างนี้ ตามกำลังของเราทั้งหลาย ซึ่งเป็นคุณที่สัตว์ ชีวิตแห่งเราทั้งหลายเป็นมาจนถึงวันอุโบสถนี้ จงอย่าล่วงไปปราศจากประโยชน์เลย.

กล่าวคำขออุโบสถศีล

ต่อจากนั้น ผู้สมาทานรักษาอุโบสถศีลทุกคน พึงกล่าวคำขออุโบสถศีลพร้อมกันว่า มยฺ ภนฺเต ติสฺรณฺเนน สห อฏฺฐจฺงคสมนฺนาคตฺติ, อุโปสถํ ยาจาเม. (ว่า ๓ จบ)

กล่าวคำรับสรณคมน์

ต่อจากนั้น พึงตั้งใจรับสรณคมน์ โดยกล่าวตามพระสงฆ์ ดังนี้
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (ว่า ๓ จบ)

พุทฺธ	สรณ	คจณามิ	
ธมม	สรณ	คจณามิ	
สงฆ	สรณ	คจณามิ	
ทุติยมปิ	พุทฺธ	สรณ	คจณามิ
ทุติยมปิ	ธมม	สรณ	คจณามิ
ทุติยมปิ	สงฆ	สรณ	คจณามิ
ตติยมปิ	พุทฺธ	สรณ	คจณามิ
ตติยมปิ	ธมม	สรณ	คจณามิ
ตติยมปิ	สงฆ	สรณ	คจณามิ

เมื่อพระสงฆ์ว่า ติสรณคมนํ นิฏฺฐิตํ ให้กล่าวรับพร้อมกันว่า อาม ภนฺเต

กล่าวคำสมาทานอุโบสถศีล

ต่อจากนั้น พึงสมาทานอุโบสถศีล โดยกล่าวตามพระสงฆ์ ดังนี้

ปาณาติปาตา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

อทินฺนาทานา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

อปฺรหฺมจฺริยา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

มฺุสฺสาวาทา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

สุราเมรยมชฺชปมาทฺฏจฺจนา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

วิกาลโภชนา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

นจฺจคีตฺวาทิตฺวิสุทฺทสฺสนา มาลาคนฺธวิเลปนธารณมฺนฺทฺนวิภูสฺนญฺจนา
เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

อุจฺจาสยฺนมหาสยฺนา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

เมื่อรับศีลจบแล้ว กล่าวตามพระสงฆ์ว่า อิมํ อญฺฺจกสมนฺนาคตํ
พุทฺธปฺลฺลตตํ อุโปสฺถ อิมฺลฺจ รตฺตี อิมฺลฺจ ทิวสํ สมฺมเทว อภิรกฺขิตุํ
สมาธิยามิฯ *ข้าพเจ้าสมาทานอุโบสถที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ อันประกอบ*

ด้วยองค์ ๘ ประการนี้ เพื่อจะรักษาไว้ให้ดี ไม่ให้ขาดไม่ให้ทำลาย ตลอดวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง ณ เวลานั้น

พระสงฆ์กล่าวต่อว่า อิมานิ อฏฺฐ สิกขาปทานิ อุโปสถวเสน สาธุกัมภกชิตพฺพานิชฺ พึงรับพร้อมกันว่า อาม ภนฺเต

พระสงฆ์จะบอกอานิสงส์ของศีลต่อไปว่า สีเลน สุคฺติ ยนฺติ สีเลน โภคสมฺปทา สีเลน นิพฺพุติ ยนฺติ ตสฺมา สีลํ วิโสธเย จบพิริสมาทานอุโปสถศีล เพียงเท่านี้ ต่อจากนั้น พึงตั้งใจฟังพระธรรมเทศนาหรือมนสิการกรรมฐานต่อไป เมื่อรักษาครบเวลาวันหนึ่งกับคืนหนึ่งแล้ว การสมาทานก็สิ้นสุดลง

ข้อควรปฏิบัติขณะรักษาอุโบสถศีล

บุคคลที่รักษาอุโบสถศีลอยู่นั้น ไม่ควรกระทำบาป เบียดเบียนผู้อื่น ให้ได้รับความลำบากหรือคับแค้นใจ ไม่บังคับขู่เข็ญคนหรือสัตว์ให้ทำการต่าง ๆ ในวันอุโบสถและก่อนวันอุโบสถ ให้ทำแต่การงานที่เป็นบุญกุศล และไม่ทำผู้อื่นให้ได้รับความลำบากหรือคับแค้นใจ เช่น จัดเตรียมอาหารคาวหวานไปทำบุญ เป็นต้น

เมื่อบริโภคอาหารแล้ว ควรใช้เวลารักษาอุโบสถศีล ระลึกว่าชีวิตนี้ ในที่สุดจะต้องถึงแก่ความตายอย่างแน่นอน ดังนั้น เราจึงไม่ควรประมาท ไม่ควรย่อหย่อนในการทำความดี รีบเร่งขวนขวายทำความดีให้มากที่สุด นอกจากนั้น บุคคลผู้รักษาอุโบสถศีล ควรใช้เวลาไปกับการสวดมนต์ ฟังธรรม หรือเจริญกรรมฐานต่าง ๆ การรักษาอุโบสถศีลนั้นจึงจะมีอานิสงส์มากถึงขั้น “อริยอุโบสถ”

พุทธศาสนิกชนที่สมาทานรักษาศูโอบุสติกส์ในวันธรรมสวนะ ณ วัดเทพศิลา กรุงเทพมหานคร

บทที่ ๕

พฤติกรรมการรักษาอุโบสถศีล

การสมาทานรักษาอุโบสถศีลของแต่ละคนได้อานิสงส์มากน้อยไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของผู้รักษา บางคนไม่ตั้งใจรักษา ปล่อยให้หมดไปกับการพูดคุยเรื่องจิปาถะ เช่น เรื่องอาหารการกิน เรื่องครอบครัว เรื่องลูกหลาน เป็นต้น คือไม่สนใจเรื่องการรักษาศีลหรือการทำความดี เช่น สวดมนต์ ฟังเทศน์ นั่งสมาธิ เป็นต้น ทำให้ใจไม่ได้พบกับความสุขจากการรักษาอุโบสถศีล ในทางตรงกันข้าม หากผู้รักษาอุโบสถศีลมีศรัทธาเต็มเปี่ยม โดยตั้งใจรักษาศีลไม่ให้ขาด ไม่ให้ต่างพร้อยทั้งยังมุ่งมั่นทำความดีต่าง ๆ ก็จะทำให้การรักษาอุโบสถศีลมีอานิสงส์และกุศลผลบุญอย่างมาก

ในอุโบสถสูตร พระพุทธเจ้าตรัสเล่าให้นางวิสาขาฟังว่า การปฏิบัติตนของคนรักษาอุโบสถมี ๓ ประเภท ได้แก่ โคบาลกอุโบสถ นิคคัณฐอุโบสถ และอริยอุโบสถ เพื่อทรงแสดงให้เห็นว่าการรักษาอุโบสถศีลของแต่ละคนได้รับอานิสงส์และผลบุญมากน้อยไม่เท่ากัน หรือได้รับแตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติตนในขณะรักษา ดังนี้

โคपालกอุโบสถ

โคपालกอุโบสถ เป็นการปฏิบัติตนของคนที่ไม่จริงใจกลุ่มหลงอยู่ด้วยกามคุณ เมื่อสมาทานอุโบสถศีลแล้ว แทนที่จะตั้งใจรักษาและทำความดีตลอดหนึ่งวันหนึ่งคืน กลับปล่อยใจให้คิดแต่เรื่องราวของวามโลภ ความต้องการอยากได้สิ่งโน้นสิ่งนี้มาบำรุงบำเรอตน ไม่ได้คิดจะทำความดีอย่างอื่นให้เกิดขึ้นเลย ไม่ผิดอะไรกับคนรับจ้างเลี้ยงโค เมื่อถึงเวลาเช้าก็เข้าไปรับโคมาเลี้ยง เวลาเย็นก็นำโคมาส่งเจ้าของ รับเอาค่าจ้างไป กลับบ้านแล้ว ก็คิดแต่ว่าพรุ่งนี้จะพาโคไปกินหญ้ากินน้ำที่ไหน คนรับจ้างนั้นไม่เคยได้รับประโยชน์อะไรจากโคเลย เช่น น้่านม เป็นต้น ผู้รักษาอุโบสถศีลแบบโคपालกอุโบสถก็เช่นกัน ไม่ได้รับประโยชน์จากอุโบสถศีลที่ตนรักษาเลย ดังนั้น การรักษาแบบโคपालกอุโบสถ จึงได้บุญและอานิสงส์น้อย เพราะในขณะที่รักษาสใจแต่เรื่องอื่น ไม่ได้คิดจะรักษาศีลหรือทำความดี

นิคัณฐอุโบสถ

นิคัณฐอุโบสถ เป็นการปฏิบัติตนของคนรักษาอุโบสถศีลอย่างพวกนักบวชนามว่า นิคกรณต์ เมื่อสมาทานอุโบสถศีลแล้ว ไม่รักษาอุโบสถตามข้อกำหนดรักษาตามความพอใจของตัวเอง ถือตนเป็นใหญ่ เช่น ควรรักษาศีลให้ครบทั้ง ๘ ข้อตามพุทธบัญญัติ แต่กลับหาข้ออ้างรักษาเพียงบางข้อ เป็นต้น การรักษาอุโบสถศีลแบบเลือกปฏิบัติตามความพอใจของตนเองเช่นนี้ แม้จะทำด้วยความตั้งใจเป็นบุญเป็นกุศลก็จริง แต่ได้บุญน้อยมาก เพราะคิดเองทำเอง เหมือนการรักษาอุโบสถศีลของพวกนิครนถ์ กล่าวคือ พวกนิครนถ์ เมื่อถึงวันอุโบสถตามลัทธิของตน จะสอนสาวกของตนว่า “ท่านทั้งหลาย วันนี้เป็นวันอุโบสถจงรักษาอุโบสถ อย่าได้ฆ่าสัตว์เบียดเบียนสัตว์ในทีประมาณ ๑๐๐ โยชน์ในทิศนั้น แต่ในทิศนี้ทำได้” การสอนสาวกให้เมตตาสัตว์ในบางทิศ ไม่เมตตาในบางทิศเช่นนี้ เป็นการเลือกปฏิบัติ ขาดความกรุณาเอ็นดูในสัตว์ทุกหมู่เหล่า ดังนั้น การรักษาอุโบสถศีลแบบพวกนิครนถ์ จึงได้บุญและอานิสงส์น้อย

อริยอุโบสถ

อริยอุโบสถ เป็นการสมาทานรักษาอุโบสถศีลของคนปรารถนาความเพียร เพราะไม่ได้ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านไปตามความยินดี ความต้องการ หรือความ เศร้าหมองใด ๆ ด้วยอำนาจกิเลส แต่พากเพียรรักษาศีลไม่ให้ขาด ไม่ให้ต่าง พริ้ว ด้วยการเจริญกรรมฐาน ๖ อย่าง ได้แก่ พุทธานุสสติ อัมมานุสสติ สังฆานุสสติ สีลานุสสติ จาคานุสสติ และเทวตานุสสติ นี่ถึงคุณธรรมของ คนไปเกิดเป็นเทวดาว่า คนทั้งหลายไปเกิดเป็นเทวดา เพราะศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา ไฉ แม้เราเองก็มีศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญาเหมือนเทวดา เหล่านั้น หากเจริญสมถกรรมฐานจนได้ฌาน ฌานก็จะนำไปเกิดในพรหมโลก หรือเจริญวิปัสสนาจนได้มรรคผล ก็จะเป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา

การรักษาอุโบสถศีล ด้วยการงดทำปาณาติบาต งดทำอทินนาทาน งดเสพกาม งดพุดมุสาวาท งดดื่มสุราเมรัย งดบริโภคอาหารในเวลาวิกาล งดดูฟ้อนรำขับร้องหรือฟังดนตรีต่าง ๆ งดประดับตกแต่งร่างกาย งดนั่ง นอนบนเตียงตั้งหรือเครื่องปูลาดอันไม่เหมาะสม พากเพียรระลึกถึงคุณของ พระพุทธเจ้าเป็นต้น ด้วยการไม่ปล่อยใจให้ตกไปในอำนาจของกิเลส ทำแต่ กุศลความดีจนตลอดชีวิต ชื่อว่า อริยอุโบสถ เป็นอุโบสถมีผลและมีอานิสงส์ มาก อย่างต่ำทำให้เกิดในสวรรค์ ๖ ชั้น อย่างกลางทำให้เกิดเป็นพรหม อย่าง สูงทำให้สำเร็จเป็นพระอรหันต์

การรักษาอุโบสถศีลอย่างพระอริยบุคคล พระพุทธองค์ทรงเปรียบให้ นางวิสาขาเห็นว่า พระราชาเสวยราชสมบัติและครองอธิปไตยในแคว้นใหญ่ ถึง ๑๖ แคว้น สมบูรณ์ด้วยรัตนะ ๗ ประการ การเสวยราชสมบัตินี้ ถือว่า ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลกแล้ว แต่ยังไม่ถึงเศษเสี้ยวที่ ๑๖ ของอานิสงส์ในการรักษา อุโบสถศีล ดังนั้น บุคคลผู้สมาทานรักษาอุโบสถศีล ควรรักษาแบบอริยอุโบสถ ดำเนินรอยตามพระอริยบุคคล ส่วนผลที่ได้รับจะสูงต่ำเพียงใด ขึ้นอยู่กับ การกระทำของตัวแต่ละบุคคล

คฤหัสถ์ผู้เกิดมาพบพระพุทธศาสนา ควรหาโอกาสช่วงหนึ่งของ ชีวิตรักษาอุโบสถศีลด้วยการถือศีล ๘ ในวันพระ เพื่อบูชาพระพุทธเจ้าด้วย การปฏิบัติตนตามข้อวัตรที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ เพื่อเป็นแบบอย่างให้คนรุ่น

หลังได้ศึกษาและปฏิบัติตาม เพื่อรักษาพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ หากตั้งตนอยู่ในความประมาท ปล่อยให้ชีวิตล่องลอยไป ด้วยการบริโภคแต่กามคุณเป็นนิจ ให้จิตผูกพันอยู่ในกามคุณที่ตนเคยบริโภค ไม่คิดจะรักษาอุโบสถศีลชำระตนให้บริสุทธิ์ ก็ได้ชื่อว่า ใช้ชีวิตให้ล่องไปโดยปราศจากประโยชน์ หหมดโอกาสบำเพ็ญพรตถือพรหมจรรย์ ในภายภาคหน้า คนรุ่นหลังก็จะไม่รู้วิธีรักษาอุโบสถศีล ที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดไว้ เป็นเหตุให้ละเลยการรักษาอุโบสถศีล และการรักษาอุโบสถศีลในพระพุทธศาสนาก็จะเสื่อมสูญไปในที่สุด

บทที่ ๖

อานิสงส์การรักษาอุโบสถศีล

อุโบสถศีลเป็นศีลระดับสูงที่อุบาสกและอุบาสิกาผู้ปฏิบัติจะพึงได้รับ อานิสงส์อย่างสูงสุดเช่นกัน การอยู่รักษาอุโบสถศีล เป็นการอบรมกายและใจ ผูกนิสัยและสร้างคุณธรรมให้เกิดขึ้นในตน มีผลทรงคุณค่ายิ่งกว่าเงินทองของนอกกาย เป็นกุศลกรรมที่ประเสริฐยิ่ง การรักษาอุโบสถศีลเป็นการสร้างพื้นฐานแห่งคุณธรรมความดีเบื้องต้นสำหรับรองรับคุณธรรมชั้นสูงในพระพุทธศาสนา เปรียบเสมือนพื้นที่นาที่มีดินดี มีน้ำชุ่มชื้น เป็นพื้นที่ใช้เพาะปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหารต่าง ๆ ให้เติบโตและเกิดผลงอกงาม ถ้าพยายามรักษาอุโบสถศีลให้ดีแล้ว ย่อมมีอานิสงส์โดยสรุป ๓ ประการ ดังนี้

๑. **ศีลพาไปสู่สุคติ** (สีเลน สุคติ ยนฺติ) คำว่า “สุคติ” หมายถึง ทางดำเนินที่ดี โดยนัยนี้ คนรักษาศีลจะดำเนินชีวิตอย่างสะดวกสบาย ประกอบอาชีพได้คล่องตัว ไม่ต้องโทษคดีต่าง ๆ เมื่อถึงบั้นปลายของชีวิต คนที่รักษาศีลจิตใจก็ตั้งมั่น มีสติได้ง่าย ไม่หลงไหล และเมื่อตายก็จะตายอย่างมีสติ แล้วไปสู่สุคติ คือ มนุษยคติ หรือเทวคติ

๒. **ศีลทำให้มีโภคทรัพย์** (สีเลน โภคสมฺปทา) ศีลทำให้ผู้ที่รักษาบริบูรณ์ด้วยทรัพย์สิ่งของที่ใช้อุปโภคบริโภค เมื่อคนที่มีศีลนั้นอาศัยความ

ไม่ประมาณเป็นเหตุ คือ ไม่เอาเวลาไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขต่าง ๆ เช่น เล่นการพนัน ดื่มสุราเมรัย ทำให้มีเวลาขยันทำกรางาน ด้วยเหตุนี้ ทรัพย์ที่มีอยู่เดิมก็จะไม่รั่วไหลออกไป ทรัพย์ที่ได้มาจากการชวนชวายเป็นการทำงานก็จะเพิ่มพูนยิ่งขึ้น เป็นต้น

๓. ศีลช่วยดับทุกข์ (สีเลน นิพพุติ ยนติ) ศีลช่วยดับความทุกข์กายทุกข์ใจแก่ผู้ที่รักษาศีล ผู้ที่ไม่รักษาศีล เช่น ขาดกร โจร หรือชู้ จะใช้ชีวิตอย่างหวาดระแวงใจว่าตำรวจหรือผู้ที่เกี่ยวข้องจะให้หลงโทษตามความผิด เป็นต้น ดังนั้น ถ้าหากคนรักษาศีลหรือรักษากายวาจาให้เป็นปกติเรียบร้อยดีงามแล้ว ความทุกข์ในลักษณะนี้จะไม่เกิดขึ้น ส่วนการดับทุกข์โดยสิ้นเชิงต้องประพฤติตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา กล่าวคือ ไม่เพียงแค่มีสีลอย่างเดียวจึงจะดับทุกข์ได้ แต่จำเป็นต้องมีศีลเป็นรากฐานเบื้องต้น เพราะ ศีล ทำให้คนมีความประพฤติดีงามเป็นปกติ ทำให้ใจเป็นปกติหรือมีความสุข ถ้าหากคนรักษาศีลได้เป็นอย่างดี จะมีความแช่มชื่นใจ มีปิติ เอิบอิ่มใจ ว่าตนได้ประพฤติดีงามจากการรักษาศีล จิตใจก็สบายเป็น สมาธิ ได้ง่าย และจะพาให้เกิด ปัญญา ได้ด้วย กระทั่งสามารถดับทุกข์โดยสิ้นเชิงได้ในที่สุด

อุโบสถศีลเป็นศีลที่สำคัญยิ่งสำหรับฆราวาสผู้ครองเรือน ซึ่งปรารถนาความสุขอันยอดเยี่ยมในกาลปัจจุบันและอนาคต ผู้ต้องการสะสมบุญบารมีเพื่อการรู้ธรรมเห็นธรรมและบรรลุมรรคผลนิพพาน ต้องใส่ใจศึกษาหาความรู้เอาไว้พร้อมกับการประพฤติปฏิบัติธรรม ก็จะเกิดอานิสงส์อันยิ่งใหญ่แก่ตนเอง ครอบครัว สังคม ประเทศชาติและพระพุทธศาสนา จึงกล่าวได้ว่า ไม่เสียทีที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ในชาตินี้

ผู้ที่รักษาอุโบสถศีลเป็นประจำหรือผู้ที่ถึงพร้อมด้วยอุโบสถศีล เปรียบได้กับผู้ได้บุญหรือทาง หรือสร้างสะพาน ให้แดนมนุษย์กับแดนสวรรค์ของตนติดต่อเชื่อมถึงกัน หรือเป็นประหนึ่งได้สร้างบันไดที่ตนเองจะได้ไต่เต้าขึ้นสวรรค์อย่างง่ายดาย

บรรณานุกรม

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (๒๕๔๗). *ประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาไทยในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว* (มหาเถรสมาคมจัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี). โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

ธรรมโชติ [DHAMMACHOTE]. (๒๕๖๓, ๒๙ พฤษภาคม). *อานิสงส์ของศีล - สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์* (ป. อ. ปยุตโต). [วิดีโอ]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=Y7sk-GtJqRs>

พระครูอรุณธรรมรังษี (เอี่ยม สิริวณฺโณ). (๒๕๖๐). *มนต์พิธี* (พิมพ์ครั้งที่ ๔). เลียงเชียง เพียรเพื่อพุทธศาสน์.

พระเทพวิสุทธินฺญาณ (อุบล นนฺโทโก). (๒๕๕๕). *อธิบายธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๑* (พิมพ์ครั้งที่ ๙). โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระราชวิสุทธินฺญาณ (อุบล นนฺโทโก). (๒๕๔๑). *ศาสนพิธีสังเขป คู่มือนักเรียนและธรรมศึกษาชั้นตรี* (พิมพ์ครั้งที่ ๗). โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน). (๒๕๕๔). *การนับถือพระรัตนตรัยของชาวพุทธ* (พิมพ์ครั้งที่ ๓). โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวโร). (๒๕๔๐). *อุโบสถศีล หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี* (พิมพ์ครั้งที่ ๑๙). โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. (๒๕๕๐). *คู่มือหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโท*. โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. (๒๕๕๗). *หนังสือหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอก ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๕๗*. โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

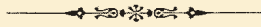

คำสั่งแม่กองธรรมสนามหลวง

ที่ ๖/๒๕๖๓

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาตรวจชำระหลักสูตรธรรมศึกษา

ฉบับปรับปรุง ปีพุทธศักราช ๒๕๕๗

ในการประชุมคณะผู้บริหารสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ครั้งที่ ๑/๒๕๕๙ เมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๕๙ ที่ประชุมได้พิจารณาเรื่องการจัดพิมพ์หนังสือหลักสูตรธรรมศึกษา เพื่อเป็นอุปกรณ์การเรียนการสอนในสถานศึกษา ซึ่งได้จัดพิมพ์เสร็จเรียบร้อยแล้วรวมจำนวนหนึ่งล้านเล่ม และเพื่อให้หนังสือหลักสูตรมีเนื้อหาที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ที่ประชุมได้มีมติให้ตั้งคณะกรรมการตรวจชำระหลักสูตรธรรมศึกษา ฉบับปรับปรุง ปีพุทธศักราช ๒๕๕๗ จึงแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจชำระหลักสูตรธรรมศึกษา มีรายชื่อดังนี้

๑. พระเทพมหาเจติยาจารย์	วัดพระปฐมเจดีย์	ประธานกรรมการ
๒. พระราชบัณฑิต	วัดธาตุทอง	รองประธานกรรมการ
๓. พระราชพิพัฒน์โกศล	วัดเศวตฉัตร	กรรมการ
๔. พระราชสุนันต์มุนี	วัดบรมนิวาส	กรรมการ
๕. พระสุธีรัตนภรณ์	วัดสุทัศนเทพวราราม	กรรมการ
๖. พระศรีภักทิยบดี	วัดชนะสงคราม	กรรมการ
๗. พระมหาสิริชัย สุขภาโม	วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม	กรรมการและเลขานุการ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป จนกว่าจะเสร็จการ

สั่ง ณ วันที่ ๒๕ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓

(สมเด็จพระมหาธีรวงศ์)

แม่กองธรรมสนามหลวง

คำสั่งแม่กองธรรมสนามหลวง

ที่ ๘/๒๕๖๓

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการตรวจชำระหลักสูตรธรรมศึกษาฝ่ายคฤหัสถ์
ระดับมัธยมศึกษา

ในการที่สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ได้พิจารณาเรื่องการจัดพิมพ์หนังสือหลักสูตรธรรมศึกษาเป็นอุปกรณ์การเรียนการสอนในสถานศึกษา เพื่อให้หนังสือหลักสูตรมีเนื้อหาที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เหมาะสมสอดคล้องกับสถานะและวัยของนักเรียนนักศึกษาและประชาชนทั่วไป จึงแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจชำระหลักสูตรธรรมศึกษา มีรายนามดังนี้

ธรรมศึกษาชั้นตรี

๑. นายมงคล หล่อสุวรรณ	ที่ปรึกษา
๒. นายอุรุพงษ์ บุญญาผลา	วิชาเบญจศิลป์และเบญจธรรม
๓. นางสาวปาริฉัตร พลสมบัติ	วิชาธรรมวิภาค
๔. นางสาวธัญญลักษณ์ ศรีสว่าง	วิชาอนุพุทธประวัติ

ธรรมศึกษาชั้นโท

๑. ดร.พิณพนธ์ คงวิจิตร	ที่ปรึกษา
๒. นายสุรศักดิ์ คำพุทธ	วิชาอุโบสถศีล
๓. นายสุทธิเกียรติ เพิ่มชิ้น	วิชาธรรมวิภาค
๔. นายธนะช สุขสมบูรณ์	วิชาอนุพุทธประวัติ

ธรรมศึกษาชั้นเอก

๑. รศ.ดร.ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม	ที่ปรึกษา
๒. นายยงยุทธ อังคสัญลักษณ์	วิชากรรมบถ
๓. นายปัญญาพล บุลากรม	วิชาธรรมวิภาค
๔. นายระดมโชค ปวงบุมา	วิชาอนุพุทธประวัติ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป จนกว่าจะเสร็จการ

สั่ง ณ วันที่ ๒๕ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓

(สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า)

แม่กองธรรมสนามหลวง

รายนามสถาบันการศึกษาที่ประเมิน
หนังสือธรรมศึกษา ชั้นโท ระดับมัธยมศึกษา

๑. โรงเรียนโยธินบูรณะ	กรุงเทพมหานคร
๒. โรงเรียนวัดสระเกศ	กรุงเทพมหานคร
๓. โรงเรียนเส้าไห้ “วิมลวิทยานุกุล”	สระบุรี

คณะผู้จัดทำ

คณะที่ปรึกษา

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (อควฺชฺโน)
พระเทพมหาเจติยาจารย์ (ปณฺณาสิริ)
พระเทพเจติยาจารย์ (กิตฺติยฺตฺโต)
พระราชพิพัฒน์โกศล (ปริยตฺติธารี)
พระราชสุนต์มุนี (อดตฺถกาโม)
ดร.สมใจ วิเศษทักษิณ

กองบรรณาธิการ

พระราชบัณฑิต (ปสิทฺธิโก)
พระสุธีรัตนภรณ์ (อธิจฺตฺโต)
พระศรีภทฺทียบดี (จิตฺตสาโร)
พระมหาสิริชัย สุขญาโณ
นายสิรวีย์ เอี่ยมสุดใจ
อาจารย์ ดร.เอียรदनัย เสริมบุญไพศาล
นายปกรัฏฐ์ กนกธนาพร
อาจารย์ศิรธัช ศิริชุมแสง
นายระดมโชค ปวงบุผา
นายอภิรักษ์ นามวิชา
นายทศพล ตั้งจิตสามัคคี

หน่วยงานและบุคคลที่อนุเคราะห์ภาพประกอบ

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	กรุงเทพมหานคร
วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม	กรุงเทพมหานคร
สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ	
กรมศิลปากร	กระทรวงวัฒนธรรม
มูลนิธิธอเนกกุศลศาลา (วิหารเซียน)	ในพระสังฆราชูปถัมภ์ ชลบุรี
พระราชเวที (ชิตวาโน)	วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
พระมหาวุฒิชัย ธมฺมวิโช	วัดเทพศิลา กรุงเทพมหานคร
พระมหาแก้วปนาท กิตติภทฺโท	วัดเทพศิลา กรุงเทพมหานคร
พระมหาสิริชัย สุขวาโน	วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพมหานคร
พระกำพล จานพโล	วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพมหานคร

ผู้จัดทำคำบรรยายภาพประกอบ

นายสิริวิทย์ เอี่ยมสุดใจ
นายอภิรักษ์ นามวิชา
นายทศพล ตั้งจิตสามัคคี

หน่วยงานที่อนุเคราะห์สถานที่

โรงเรียนราชบพิธ กรุงเทพมหานคร

โรงเรียนแจรงร้อนวิทยา

กรุงเทพมหานคร

ผู้ประสานงาน

พระมหาสุววรรณ กุศลจิตฺโต

วัดโสมนัสวิหาร

กรุงเทพมหานคร

พระมหาอรรถกสิทธี อคคสิทฺธิ

วัดสุทัศนเทพวราราม

กรุงเทพมหานคร

พระมหาอุทธนา ธีรยุทฺโธ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

นางสาวนลินทิพย์ ศรีวงศ์เสียง

นายปรีทัศน์ สาริณี

รองศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พิศภูมิวิถิ

ดร.อุรสา บรรณกิจไศภน

นายแพทย์ณัฐ ไกรภัสสรพงษ์

นายวัลลภ รุจิขจร

นายวนิช บุญมี

นายวิษณุ ลือพงศ์พานิชย์

นายเกียรติศักดิ์ ยี่สุนแสง

นางสาวอาภา กำวิจิตรรัตนโยธา

นายพุดมิกร บุญเต็ม

นายบัญชา รัตนศรีสมบูรณ์

ผู้จัดทำศิลปกรรม

นายพิชญ์ อุทัยภาพ

